Pandit Lekhram Vedic Mission has been formed to work upon the objectives dear to the heart of Dandi Swami Virjanand, Rishi Dayanand and their ardent followers like Pandit Lekhram, Swami Shraddhanand, Swami Swatantranand, etc. We shall strive to propagate Vedic views on both the religious and temporal aspects of human life. We shall strive to propagate the vedic views of Maharshee Dayanand Saraswati through various events/programs, seminars, books, audio, video, and discussions at various forums including social media etc. We shall try to publish magazines for spreading views on Vedic knowledge, aryan history and for the enrichment of Samskrit and Hindi. We shall promote Gurukul education system and focus on arsh vidya, vocational-training, handicrafts, family based production-units as well as globalistic and holistic education system thru it. Further, we plan to work to improve the population and quality of animals like indigenous cow (A2 breeds) and other farm, load-bearing and milch animals. We shall also work for the cause of enforcement of prohibition of drugs, alcohol and tobacco, etc and initiate people's awareness and movement against smoking, alcoholism, gambling, flesh-trade, porn, slavery and drug abuse. We shall try to create awareness about and address some of the social evils, such as, female foeticide, dowry, empowerment and participation of women in learning and teaching vedas and decision making, etc. We plan to present a vedic socio-econo-politico alternative to human society suffering from the ill effects of the detrimental models of capitalism, communism, socialism, liberalism, anarchism, individualism, collectivism, gender-struggle, racism, caste by birth-ism, etc.

Our society may consider supporting, cooperating and co-ordinating with other organizations working to achieve similar objectives. We shall promote the ideals of national unity and international peace and amity through globalization of vedic literature, philosophy and social-economic-political ideals. We shall strive to promote communal and social harmony, and the brotherhood of humankind, as enshrined in the vedas. We shall collect funds and spend them in achieving the above objectives.

We request all our subscribers to help us in disseminating the teachings of the vedas. You all are requested to propagate the message of Vedas and please spread these PDF files as much as u can. For downloading more books related to vedic philosophy please visit <http://aryamantavya.in/>

Thanks & Regards
Arya Mantavya Team
Pandit Lekhram Vedic Mission

AryaMantavya
Make The Whole World Noble

३ १र २र ३ १ २ ३ १ २ ३१ २ ३ १२
समुद्रस्याधि विष्टपे मनीषिणो मत्सरासो मदच्युतः ॥

856. For translation and notes, please refer to the verse no. 518 on Page 267.

१२ ३ १र २र ३२ ३ १ २ ३२ ३ २
(८५७) ओं तरत् समुद्रं पवमान ऊर्मिणा राजा देव ऋतं
३२ १ २ ३२ ३ १२ ३ १२ ३ १ २ ३ २ ३२
बृहत् । अर्षा मित्रस्य वरुणस्य धर्मणा प्र हिन्वान ऋतं
३२
बृहत् ॥

सप्तर्षयः । पवमानः सोमो देवता । समा सतो बृहती छन्दः ।

857. The purifier, the shining, the resplendent devotee of peaceful nature with the wave of kindness, crosses over the true and vast ocean of the world. Relying on the External Laws of God, Who is the Friend of all and Who is the Most acceptable, treading upon the path of righteousness, he attains the Supreme Reality.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १र २र ३१
(८५८) ओं नृभिर्येमाणो हर्यतो विचक्षणो राजा देवः
२ ३क २र
समुद्रयः ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । द्विपदा विराट् छन्दः ।

858. Guided by wise men, loved by all, far-sighted Yogi shines on account of his virtues, having attained God he is immersed in that Occean of Love and Kindness.

३ १र २र ३ १र २र ३ १ २ ३ १र २र
(८५९) ओं तिस्रो वाच ईरयति प्र वह्निर्ऋतस्य धीतिं ब्रह्मणो
३ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मनीषाम् । गावो यन्ति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यन्ति

३१ २ ३ २
मतयो वावशानाः ॥

पराशरःशाक्त्य ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

859. A devotee utters the hymns of the Rig Veda, the Yajurveda and the Sama Veda or the three letters of the Holy name of God अ A उ U म् M. He speaks the lore of the Vedas and the thought of the order prevailing through out the universe. As the cows come to their master, the knowledge comes to a scholar, wise men go to God Who is the Source of Peace.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २३ ३ १ २ ३ १ २
(८६०) श्रों सोमं गावो धेनवो वावशानाः सोमं विप्रा मतिभिः
३ १ २ १ २ ३१ २ ३१ २ ३ १ २
पृच्छमानाः । सोमं सुत ऋच्यते पूयमानः सोमे
३ २ ३ २ ३ १ २
अर्कास्त्रिष्टुभः सं नवन्ते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

860. The Voices of devotees which please all hearers, desiring Him approach God. Sages approach God with their intellects, enquiring about Him, God is praised by the wise when He is manifested within their hearts. Wise men shining like the sun and worshipping God with mind, word and deed, always praise Him Who is the Source of Peace.

३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ १२
(८६१) श्रो३म् एवा नः सोम परिषिच्यमान श्रा पवस्व
३ १ २ ३ २ २ ३ १ २ ३१र २र ३ २
पूयमानः स्वस्ति । इन्द्रमा विश बृहता मदेन वर्धया
१ २ ३ २ ३ १ २
वाचं जनया पुरंधिम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

861. O Soma (Devotion Combined with knowledge), as we pour thee into the vessels of our hearts, in purified form, do thou purely distil for us happiness and peace or flow for our welfare. Enter thou into our soul with great joy and rapture, increase the glory of the Holy Word and produce in us enlargement of intellect.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(८५७) (ऊर्मिणा) - दयारूपतरंगेण "आत्मा नदी संयमपुण्यतीर्था सत्योदका शीलतटा दयोर्मिः" ।। इति महाभारत वचनानुसारम् ।
(समुद्रम्) - संसाररूपं समुद्रम्

(८५८) (हर्यतः)-गतिप्रेप्सयोः अत्र प्रेप्सार्थे सर्व प्रीतिभाजनम् (समुद्र्यः) प्रीतिदयासागरे ब्रह्मणि लीनः - तदानन्दनिमग्न इत्यर्थः ।

(८५९) गावः - Cows and words of wisdom.
गौरिति वाङ्नाम (निघ० १।११)
(मतयः) - मेधाविनः मतय इति मेधाविनाम (निघ ३।१५)

(८६०) (धेनवः गावः) - श्रोतृगणसन्तर्पिका वाचः । गौरितिवाङ्नाम (निघ० १।११) (अर्काः) - सूर्यवत तेजस्विन उपासकाः
(त्रिष्टुभः) - मनोवाक् कर्मभिरीश्वरोपासकाः (स्तोभतिरर्चति कर्मा निघ० ३।१४)

Rev. Stevenson and Griffith are certainly wrong in translating Soma in these Mantras as Moonplant and thinking that moon plant is being glorified and worshipped instead of God. Even according to their translation, Soma is राजादेवः King and God in 857, "he is a sage and wise." Is it conceivable that these appelations can be used for the moon-plant

even by the most barbarous people? These translators thus really betray their own ignorance and prejudice and nothing else.

(८६१) (इन्द्रम्) - आत्मानम् इदि - परमैश्वर्ये ज्ञानैश्वर्ययुक्त आत्मा

चतुर्थ खण्डः

Section IV

१र २र ३ २ ३ १र २र ३२ १ २
(८६२) ओं यद्याव इन्द्र ते शतं शतं भूमीरुत स्युः । न त्वा
३२ ३ २३ २ ३ २ ३ १२३ १२
वज्रिन्त्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्टरोदसी ॥

पुरुहन्मा आङ्गिरस ऋषि । इन्द्रो देवता । विषमा बृहती छन्दः ।

862. O God, though there were a hundred heavens, they would not emit a brilliance like Thine, nor could a hundred earths, no, nor even a thousand suns nor the whole of the creatures in the two worlds could ever be equal to Thy Glory O Holder of the thunder bolt of justice. Even the whole universe can not encompass Thee.

१ २ ३ १र २र ३ १ २ ३
(८६३) ओ३म् आ पप्राथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्ठ
१२ ३ १ २ ३ १२ ३ १र २र
शवसा । अस्माँ अव मघवन् गोमति व्रजे वज्रि
३ १ २ ३ १ २
चित्राभिरूतिभिः ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । छन्दः समा सतो बृहती ।

863. O Showerer of blessings, Almighty God! Thou pervadest all beings with Thy desire-fulfilling might. O Possessor of riches and Holder of the thunder-bolt of justice, Save us by Thy Wonderful Protections, while we sit in communion with Thee with Wisdom.

३१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १२
(८६४) ओं वयं घ त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तबर्हिषः ।
३१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२
पवित्रस्य प्रस्रवणेषु वृत्रहन् परि स्तोतार आसते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

864. For translation and notes, please refer to the verse no. 261 on Page 143.

१२ ३२उ ३ १ २ ३२ ३ १२
(८६५) ओं स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।
३ २ ३ १ २३ २उ ३ १ २३ १ २ ३ २ ३ १२
कदा सुतं तृषाण ओक आ गम इन्द्र स्वब्दीव वंसगः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

865. O Support and Sustainer of the world ! wise devotees call Thee always assembled for the performance of noble deeds and in the beginning and end of their meditation. When wilt Thou come to Thy sons' place of communion like a thirsty person coming to the water or the air which is mixed with the clouds possessing protective power ? Thou art Giver of happiness to us. [When shall we realise Thee within our hearts ?]

१ २ ३ २ ३१२ २२ ३ १ २
(८६६) ओं कण्वेभिर्धृष्णवा धृषद् वाजं दर्षि सहस्रिणम् ।
३ १२ ३१२ २२
पिशङ्गरूपं मघवन् विचर्षणे मक्षू गोमन्तमीमहे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

866. O Omniscient Lord ! Thou givest to wise men wealth of thousand kinds. We pray to Thee to grant us soon wealth of wisdom which drives away all evils along with a powerful speech and also nourishing food with cows giving milk.

३२ ३ १ २ ३ २ ३ १२ ३ २ २
(८६७) ओं तरणिरित् सिषासति वाजं पुरन्ध्या युजा । आ

३ १ २ ३१ २ ३ २ ३ १२ २२ ३१ २
व इन्द्र पुरुहूतं नमे गिरा नेमिं तष्टेव सुद्रुवम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

867. For translation and notes, please refer to the verse no. on Page 133.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २२ ३ १
(८६८) ओं न दुष्टुतिर्द्रविणोदेषु शस्यते न स्रेधन्तं रयिर्नश-
३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २२
त् । सुशक्तिरिन्मघवं तुभ्यं मावते देष्णं यत् पार्ये
३ २
दिवि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

868. Flattery to the givers of wealth is not praised nor does spiritual wealth comes to him who is of a violent nature. It is Thy charming power O Lord, by which a devotee like me gets the gift of bliss in emancipation, free from all bondage.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(८६२) (वज्रिन्) - न्यायवज्रधारिन् अथवा पाप निवारक परमेश्वर वज्रः कस्माद् वर्जयतीतिसतः इति यास्काचार्यो निरुक्ते ३।११

(८६३) (गोमति व्रजे) - गोमति - विद्यावति व्रजे - उपासनायाम् व्रज्यते परमात्मसमीपे गम्यतेऽ नेनेति व्रजः गम्-गतौ इत्यस्माद् गोशब्दो निष्पद्यते गतेस्त्रयोऽर्थाः - ज्ञानं गमनं प्राप्तिश्च अत्र ज्ञानमित्यर्थः

(८६५) (निरेके) – निरेति निर्गच्छति समाप्तिमेतीति निरेकस्तस्मिन् उपासनासमाप्ताविति तात्पर्यम्

(स्वब्दीव) -सुष्ठु जलदयुक्त वायुरिव अब्दोरक्षकः रक्षणसामर्थ्यं

वा (स्वब्दीव) – सुष्ठुरक्षण सामर्थ्यवान् इव
(कदा) - कस्य सुखस्य दाता

(८६६) १– (कण्वेभिः) - विभक्तिव्यत्ययः चतुर्थ्यर्थे तृतीया कण्वार्थम् - कण्व इति मेधाविनाम (निघ० ३।१५)
२– पिशंगरूपम् – पिश–अवयवे पिशति अवयवीकरोति दोषानिति पिशंगस्तद्रूपम् सर्वक्लेश निवर्तयितारम्

(८६८) (पार्ये दिवि) – बन्धनरहिते प्रकाशमये मोक्षे

पञ्चमः खण्डः

Section-V

३ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(८६९) ओं तिस्रो वाच उदीरते गावो मिमन्ति धेनवः !
१ २ ३ १ २
हरिरेति कनिक्रदत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

869. For translation and notes, please refer to the verse no. 671 on Page 248.

३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(८७०) ओ३म् अभि ब्रह्मीरनूषत यह्वीर्ऋतस्य मातरः ।
३ १ २ ३१र २र
मर्जयन्तीर्दिवः शिशुम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

870. The mighty Vedic hymns revealed by God and expressing truth, purifying men like mothers, glorify the Lord, Who is full of Light and Most Glorious.

३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ १
(८७१) ओं रायः समुद्रांश्चतुरोऽस्मभ्यं सोम विश्वतः । आ

२ ३ १ २
पवस्व सहस्रिणः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

871. O God ! From every side, for our benefit, pour Thou forth four Oceans of Wealth of Wisdom in the form of four Vedas, containing thousands of Mantras and giving the knowledge of thousands of objects.

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(८७२) ओं सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः ।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवित्रवन्तो अक्षरं देवान् गच्छन्तु वो मदाः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

862. For translation and notes, please refers to the verse no. 547 on Page 283.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(८७३) ओ३म् इन्दुरिन्द्राय पवत इति देवासो अब्रुवन् ।
३ १र २र २ २ ३ १ २ ३ १ २
वाचस्पतिर्मखस्यते विश्वस्येशान ओजसः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

873. God the Source of Peace, flows for the benefit of the soul - thus do enlightened persons declare. The Lord of speech is worshipped in all sacrifices and He is the Controller of all power and might

३ १ २ ३ १ २ ३ २
(८७४) ओं सहस्रधारः पवते समुद्रो वाचमीङ्खयः ।
२ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
सोमस्पती रयीणां सखेन्द्रस्य दिवेदिवे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

874. God with a thousand streams of bliss, the Ocean of noble virtues, the Inspirer of the sacred songs, Lord of

opulence, the Friend of the soul purifies day by day when the Yogi is in communion with Him while meditating.

३ २ १ ३ १ २ ३ १र २र ३ १ २
(८७५) श्रों पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि
३ १ २ १ २ ३२उ ३ १ २ ३ २ ३ १र
विश्वत: । अतप्ततनूर्न तदामो अश्नुते शृतास इद्
२र ३ १र २र
वहन्त: सं तदाशत ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

875. O Master of Knowledge! Thy Pure light is every where shed abroad. As Lord, Thou encompassest every organ of our body all around. Thou art Omnipresent. The raw who has not heated himself with the fire of austerity (तप) and who is devoid of fervour and imperfectly instructed in religious things, can not enjoy the bliss. It is only those who are fully mature (by the practice of austerity) enjoy the bliss of God, bearing His splendour within themselves.

१२ ३२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २३क
(८७६) श्रों तपोष्पवित्रं विततं दिवस्पदेऽर्चन्तो अस्य तन्तवो
२र १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२ ३१ २र
व्यस्थिरन् । अवन्त्यस्य पवितारमाशवो दिव: पृष्ठमधि
३ १ २
रोहन्ति तेजसा ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

876. O God, Burner of our internal foes (lust, anger, ignorance etc.) Thy splendour is spread over the heavenly regions and its shining parts stand forth separately to view and quickly moving preserve its purifier and ascend within the heavens by their radiance.

१ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(८७७) श्रो३म् अरूरुचदुषस: पृश्निरग्रिय उक्षा मिमेति भुवनेषु

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
वाजयुः । मायाविनो ममिरे अस्य मायया नृचक्षसः
३ २३ २३ १ २
पितरो गर्भमा दधुः ॥

सोरिः काण्व ऋषिः । अग्निर्देवता । ककुप् छन्दः ।

877. For translation and notes please refer to the verse no. 596. on Page 310.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(८७०) (यह्वीः) – महत्यः यह्व इति महन्नाम (निघ० ३।३) शक्ति-शालिन्यः (ऋतस्य मातरः) – सत्यस्य प्रकाशिकाः ऋतमिति सत्यनाम (निघ० ३।१०) (दिवः शिशुम्) दिवः – द्युतेः प्रकाशस्य भण्डारम् शिशुम् - शंसनीयम् शिशुः शंसनीयो भवतीति यास्काचार्यो निरुक्ते (निरु० १०।३९)

(८७१) (चतुरः रायः समुद्रान्) – ज्ञानधनसमुद्ररूपान चतुरो वेदान् संमोदन्ते विद्वांसो येषु ते समुद्राः । सम् पूर्वकाद् मुद-हर्षे इत्यस्माद् धातोः स्फायितांचिवांचि (उ० २।१२) इत्यादिनाधिकरणे रक् प्रत्यये समो मलोपे च रूपम्

(८७२) (इन्द्राय) - आत्मने (मदाः) - मद हर्षे अथवा मदी तृप्तियोगे

How wrong it is on the part of Rev.Stevenson to translate the word as "let the spiritous liquor proceeding from them enter the Gods"

(876) Sri Aurabindo - a Yogi and Mystic of world wide reputation has explained the Mantra in his characteristic mystic style in the following words taking Soma for the Pure delight of

true existence, the divine, the immortal Ananda. He writes under the caption of Soma-Lord of Delight and Immortality. "This strong and fiery wine (of Divine Ananda) has to be purified and the strainer for its purifying has been spread out wide to receive it in the seat of heaven. Its threads or fibres are all of pure light and stand out like rays. (Rigveda 9.)

Throught these fibres, the wine has to come streaming. The image evidently refers to the purified mental and emotional consciousness, the conscious heart whose thoughts and emotions are the threads or fibres. Dyau or Heaven is the pure mental principle, not subjected to the reactions of the nerves and the body".

षष्ठः खण्डः

Section VI

१२ २१ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(८७८) ओं प्र मंहिष्ठाय गायत ऋताव्ने बृहते शुक्रशोचिषे ।
३ १ २ ३ १ २
उपस्तुतासो अग्नये ॥

सोभरिः काण्व ऋषिः । अग्निर्देवता । ककुप् छन्दः ।

878. O devotees ! Sing forth to the Supreme Leader, the Holy, Most Munificent, True and Sublime with His refulgent glow.

१ २ ३१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(८७९) ओ३म आ वंसते मघवा वीरवद् यशः समिद्धो द्युम्न्या-

३ १ २ ३ १२ २१३ २ ३ १ २
हुतः । कुविन्नो अस्य सुमतिर्भवीयस्यच्छा वाजे-
३ १ २
भिरागमत् ॥

ऋषि देवते पूर्ववत् । छन्दः समा सतो बृहती ।

879. Worshipped sincerely, kindled within (with the fire of Divine Aspiration) Splendid God grants heroic fame to His devotees. And will not His more plentiful benevolence come to us with abundant strength ?

२ ३ १२ ३ १ २ ३१ २ ३ २
(८८०) ओं तं ते मदं गृणीमसि वृषणं पृत्सु सासहिम् ।
३ १ २ ३ १ २
उ लोककृत्नुमद्रिवो हरिश्रियम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

880. For translation and notes, please refer to the verse No. 383 on Page 209. Repeated in the context to emphasise.

३ २ १ २ ३१२ १ २ ३ १ २ ३ २
(८८१) ओं येन ज्योतींष्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्दानो
३ २ ३२ ३ १ २
अस्य बर्हिषो वि राजसि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

881. O God ! Thou givest Thy light (of Knowledge) to the practisers of Pranayama and to the thoughtful persons. Being always full of abiding Bliss. Thou art the Support of this great Yajna (in the form of the universe.)

२ ३ १ २ ३ १२ २१ ३ १ २
(८८२) ओं तदद्या चित्त उक्थिनोऽनु ष्टुवन्ति पूर्वथा ।
१२ ३ १ २ ३ १ २
वृषपत्नीरपो जया दिवेदिवे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

882. O God ! This day too, singers of the hymns-devotees praise, as of old, this might of Thine. Win Thou day by day the actions of the devotees which protect Dharma or righteousness. Let such noble deeds be done by them to please Thee alone.

३ १ २र ३ २उ ३ १ २ ३ १ २
(८८३) ओं श्रुधी हवं तिरश्च्या इन्द्र यस्त्वा सपर्यति ।
३ १ ३ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १ २
सुवीर्यस्य गोमतो रायस्पूर्धि महाँ असि ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

883. For translation and notes please refer to the verse no. 346. on Page 188.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र
(८८४) ओं यस्त इन्द्र नवीयसीं गिरं मन्द्रामजीजनत् ।
३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
चिकित्विन्मनसं धियं प्रत्नामृतस्य पिप्युषीम् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

884. O God ! for the devotee who gives utterance to the admirable and gladdening speech for Thee, do Thou impart an all—sagacious understanding, ancient and full of sacred truth.

१ २ ३ २३ ३ १२ १ २ ३ २
(८८५) ओं तमु ष्टवाम यं गिर इन्द्रमुक्थानि वावृधुः ।
३ १ २ २ ३ १ २
पुरूण्यस्य पौंस्या सिषासन्तो वनामहे ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

885, We praise that God Whom our voices and the sacred hymns extol; and desirous of worshipping His great might, we bow down in adoration before Him.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(८८१) (आयवे) – प्राणो वा आयुः ॥ ऐत० २।३८ आयव इति मनुष्य-नाम निघ० २।३) तस्मात्प्राणायामाभ्यासिने मनुष्याय (मनवे) - मन - ज्ञाने अथवा मनु - अवबोधने इति धातोर्मनुः ज्ञानशीलो मनस्वो मनुष्यस्तस्मै "ये विद्वांसस्ते मनवः" (शत० ८।६।३।१०)

It is quite wrong on the part of both Rev Stevenson and Griffith to take आयु and मनु as proper nouns and to translate "Thou did not extend thy light to Manu, the son of Urvashi (Stevenson) or 'Thou foundest shining lights for Ayu or for Manu's sake. (Griffith).

The following foot-note given by Griffith is significant showing how uncertain he is about his own interpretation. He writes in the foot-note having given the above meaning in the text of translation - For Ayu and for Manu's sake, or for all Aryan Men, Ayu and manu both meaning man. (So he has come to the right path as pointed out by me in the translation and note). But again he stumbles and says:— Regarded as proper names Ayu' is the son of Pururavas and Urvashi, and Manu is the representative man, the father of the human race P. 159. Such is the wonderful scholarship of some of these Western Scholars.

(८८२) वृषपर्वभिः - धर्मरक्षकाणि "वृषोहि भगवान् धर्मः" मनु० ८।१६)

ओ३म्

अथ तृतीयः प्रपाठकः अथ पञ्चमोऽध्यायः

CHAPTER IV

२ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २ ३
(८८६) ओं प्र त आश्विनीः पवमान धेनवो दिव्या असृग्रन्
१२ ३ १ २ १र २र ३ १ २ ३
पयसा धरीमणि । प्रान्तरिक्षात् स्थाविरीस्ते असृक्षत
१ २ ३१ २ ३१ २
ये त्वा मृजन्त्यृषिषाण वेधसः ॥

अकृष्टामाषा ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । जगती छन्दः ।

886. O Purifier ! Thy all - pervading, Divine, all Wondrous, gratifying powers like a flash of lighting manifest themselves in the soul, in the form of knowledge and bliss. O Friend, Whom sages adore, those wise men who realise Thy presence everywhere, contemplate thee in the inner most recess of their hearts.

३ २ ३ १२ ३ १ २ ३ १२ ३१र २र
(८८७) ओ३म् उभयतः पवमानस्य रश्मयो ध्रुवस्य सतः परि
३१ २ १२ ३३२ १ २ ३ २३ २ ३ २ ३ १
यन्ति केतवः। यदी पवित्रे अधि मृज्यते हरिः सत्ता नि
२र ३ १२
योनौ कलशेषु सीदति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

887. The life - preserving streams of the un-changeable purifier proceed in all directions to both the worlds, (the heaven and the earth). When God Who destroys all misery is realised within the pure heart through discrimination, then He the Embodiment of absolute Truth and Consciousness, is established within our bodies and the souls.

२ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३१
(८८८) ओं विश्वा धामानि विश्वचक्ष ऋभ्वसः प्रभोष्टे सतः

परि यन्ति केतवः। व्यानशी पवसे सोम धर्मणा
पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

888. O Thou Who seest all things, Sovereign as Thou art and Almighty. Thy rays encompass every form. Pervading with Thy natural powers, Thou flowest on, and as the whole world's Lord, O God, Thou art our True King.

(८८९) ओं पवमानो अजीजनद् दिवश्चित्रं न तन्यतुम् ।
ज्योतिर्वैश्वानरं बृहत् ॥

889. God Who is the Purifier of all, has created the great Supramental light like the great and wonderful lightning which is beneficial to all people, Thou art the lofty Light of all mankind.

(८९०) ओं पवमान रसस्तव मदो राजन्नदुच्छुनः ।
वि वारमव्यमर्षति ॥

अमहीयुराङ्गिरस ऋषिः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

Metrical Translation :—

890. O Purifier, Thy joy
Is intoxicating to my soul.
No worry can ever me annoy
It enables me to attain my goal.

(८९१) ओं पवमानस्य ते रसो दक्षो वि राजति द्युमान् ।

२ ३ २३क २१३ २
ज्योतिर्विश्वं स्वदृशे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :—

891. Juice of Thy devotion gives us power
Peace and bliss it does shower
O Purifier, it shines, everywhere
It gives us light, dispelling all fear.

२उ ३ १ २र ३२ ३ २ ३ १ २
(८९२) ओं प्र यद् गावो न भूर्णयस्त्वेषा अयासो अक्रमुः ।
१ २ ३ २उ ३ १२
घ्नन्तः कृष्णामप त्वचम् ॥

मेध्यातिथिः काण्व ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

892. Like impetuous bright rays of the sun which drive away darkness, let wise devotees drive away the ignorance or sin of the people which is like black skin.

३ १ २ ३२ ३ १२ ३क २र ३ २ ३
(८९३) ओं सुवितस्य वनामहे ऽति सेतुं दुराय्यम् । साह्याम
१ २ ३२
दस्युमव्रतम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

893. May we attain the bridge of bliss, leaving the bridge of woe behind. For this purpose, may we take shelter in the Omnipresent God Whom it is difficult to attain and then may we quell wicked people who don't observe the vows of truth, non-violence, purity etc. May we also get victory over lust, anger, jealousy, pride etc. which weaken the soul.

३ २ ३ १ २ ३१ २र ३ १ २
(८९४) ओं शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः पवमानस्य शुष्मिणः ।
१२ ३१ २ ३ २
चरन्ति विद्युतो दिवि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

894. The roar of the Mighty Purifier is heard descending like a rush of rain. His lightning flashes move in the heaven of pure heart.

१ २ ३२उ ३ १२ ३ १२
(८९५) ओ३म् आ पवस्व महीमिषं गोमदिन्दो हिरण्यवत् ।
१ २ ३ १ २
अश्ववत् सोम वीरवत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

895. O God Who makest our hearts full of peace! Pour out for us abundant food with store of cattle and of gold, of heroic sons and of steeds.

१२ ३ २ ३ १ २र ३२उ
(८९६) ओं पवस्व विश्वचर्षण आ मही रोदसी पृण । उषाः
३ २ ३ १ २
सूर्यो न रश्मिभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

896. Do Thou, O Beholder of all things, distil out pure for us Thy juice of devotion and fill full the two extended worlds, as the Sun fills the dawn with his beams.

१ २ ३ २ १२ ३ १ २ १ २
(८९७) ओं परि णः शर्मयन्त्या धारया सोम विश्वतः । सरा
३१२ ३१२
रसेव विष्टपम ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

897. O God! do Thou with Thy peace - giving streams (of knowledge) encompass us on all sides, as the earth is encompassed on all sides with water or the water is encompassed by the rays of the sun.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(८८६) (आश्विनीः)–सर्वव्यापिकाः शक्तयः अशूङ्–व्याप्तौ (धेनवः)–तृप्तिदायिकाः धेञ्–तर्पणे (वेधसः)– वेधा इति मेधाविनाम। निघ० ३।१५।

(८८७) (कलशेषु)–कला अस्मिन् शेरते मात्राः इति कलशः। निरुक्ते ११।१२। शरीरेषु। शरीरेषु जीवात्मसु वा

(887) How absurd and ridiculous it is on the part of both Rev. Stevenson and Griffith to think that the above can be the description of the moon–plant, when even they have translated विश्वचक्षः as "beholder of all things–Stevenson or "Thou who seest all things" – Griffith) and पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि as "Thou reignest Supreme over every day - Stevenson or "The whole world's Lord". Such Mantras do not leave the least shadow of doubt in the mind of any impartial reader that by Soma is primarily meant Omnipresent and Omniscient God.

(८८६) (तन्यतुम्)– विद्युतम् वैश्वानरम्–विश्वेभ्यो नरेभ्यो हितकारकम्

(८६२) (गावः) गाव इतिरश्मिनाम (निघ० १।५) hence translated as the rays of the sun.

कृष्णामपत्वचम् Stands here for ignorance and sin which have been likened to black skin. To think as Griffith has done that it stands for dark - skinned Dasyus, the non - Aryan inhabitants of the country is entirely wrong and betrays a pre - conceived erroneous notion.

(८९३) (सुवितस्य)– सुष्ठु – समन्तात् इतस्य – समन्तात्प्राप्तस्य– सर्वव्यापकस्य (दस्युम्) – दसु – उपक्षये श्रेष्ठकर्मनाशकम्– आत्मनाशकं वा कामक्रोधलोभमोहादिकम्

(894) 1. This is the description of the state of a Yogi in what is termed in the Yoga Darshan as धर्म मेघसमाधि । २. (दिवि)–प्रकाशमाने पवित्रहृदयाकाशे ।

(895) Besides the above material sense, the words गौ, हिरण्य, अश्व in the Vedas stand for knowledge, truth and virility. गाव इति रश्मिनामसु निघ० १.५ तेन ज्ञानरश्मीनामपि ग्रहणम् गतेर्ज्ञानार्थकत्वाच्च "सत्यं वै हिरण्यम्" । (गोपथे २ ३. ४. १७) वीर्यं वा अश्वः ॥ (शत० २। १। ४। २३–२४)

(८९७) (रसेव)–रस इव, रस इत्युदक नाम निघ० १।१२ विष्टप् आदित्यो भवति आविष्टो रसान् आविष्टो भासं ज्योतिषाम्, आविष्टो-भासेति वा निरुक्ते २।१४)

द्वितीयः खण्डः

Section II.

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ १२
(८९८) ओ३म आशुरर्ष बृहन्मते परि प्रियेण धाम्ना । यत्र
३२३ ३ १ २
देवा इति ब्रुवन् ॥

बृहन्मतिराङ्गिरस ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

898. O Omniscient God ! Thou pervadest on all sides with Thy lovely splendour. Thy glory is manifested where-ever there are enlightened persons and shining objects. This is that Thou tellest us-this is Thy teaching.

३ १ २र ३ १२ ३२३ १ २ ३ २
(८९९) ओं परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं जनाय यातयन्निषः । वृष्टिं

३१ २र
दिवः परि स्रव ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

899. Consecrating the unconsecrated and providing food for the people, make Thou the rain descend from heaven.

३२उ ३१ २र ३ १ २ ३ २ ३ २
(९००) ओ३म् अयं स यो दिवस्परि रघुयामा पवित्र आ ।

१ २ ३ १ २र
सिन्धोरूर्मा व्यक्षरत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

900. God Who pervades the heaven in a subtle form, is also present in the waves of the seas and in the pure hearts of His devotees.

३१ २ ३ १२ २उ ३ १ २ ३ १ २
(९०१) ओं सुत एति पवित्र आ त्विषिं दधान ओजसा ।

३ १ २ ३१ २
विचक्षाणो विरोचयन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

901. When realised, God Who is the Creator of the world and absolutely Pure, enters the heart, accompanied with His might, seeing all things and enlightening wise men, sending forth His Light.

३ १ २ ३२ ३ १ २ ३ १२ ३२
(९०२) ओ३म् आ विवासन परावतो अथो अर्वावतः सुतः ।

१ २ ३ १२
इन्द्राय सिच्यते मधु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

902. God gives light to all world, far and near, thus serving them all in a way. The honey (of His bliss) is poured out for the soul to enjoy.

३ १ २ ३ १ २ ३ १२
(९०३) ओं समीचीना अनूषत हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः ।
२ ३ १ २ ३१२
इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

903. Noble devotees sing together songs in praise of God, Who is the destroyer of all sin and misery and they realise Him within themselves by unshakable means. They prepare the juice (of devotion combined with knowledge) for the gratification and delight of the soul.

३ २ ३ २३१ २ ३ १ ३२३ १ २
(९०४) ओं हिन्वन्ति सूरमुस्रयः स्वसारो जामयस्पतिम् ।
३१ २र ३ १ २
महामिन्दुं महीयुवः ॥

भृगुर्वारुणिः ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

904. Active, going forward everywhere, desirous of the mighty work, the people, loving one another like sisters, approach God Who is like the invigorating Sun, as wives approach their husbands.

१२ ३ १ २ ३ १२ ३१ २ ३२
(९०५) ओं पवमान रुचारुचा देव देवेभ्यः सुतः ।
२ ३ २३ १ २
विश्वा वसून्या विश ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

905. O Purifying God, Who shinest with ray after ray

for the welfare of enlightened truthful persons in their pure hearts, do Thou grant us all Thy wealth (of wisdom) being All-pervading.

१ २ ३२ ३ २ ३२ ३ १२
(९०६) ओ३म् आ पवमान सुष्टुतिं वृष्टिं देवेभ्यो दुवः ।
३१ २ ३१२
इषे पवस्व संयतम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

906, O Purifier! pour down on us rain for the production of food and praiseworthy Vedic Speech for the fulfilment of the noble desires of enlightened truthful persons and to enable them for Thy true contemplation or service.

आवश्यकटिप्पण्यः

(९००) (सिन्धोः)–स्यन्दनशीलस्य करुणार्द्रस्य हृदयस्य

(९०१) (सुतः)–ज्ञानमयभक्तिद्वारा निष्पादितः–साक्षात्कृत इत्यर्थः

(९०३) (अद्रिभिः) –अमोघसाधनैः दृ–विदारणे

(९०५) (देवेभ्यः) – सत्यनिष्ठेभ्यो विद्वद्भ्यः (प्रमाणानि ३७ तमे पृष्ठे द्रष्टव्यानि)

(९०६) (इषे)–अन्नाय अन्नं वा इषम् कौषी० २८।५ इष – इच्छायाम् उत्तमकामनापूर्त्यर्थम् (दुवः) – परिचर्या दुवस्यतिः–परिचरण कर्मा निघ० ३।५)

तृतीय खण्डः

Section III

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३१२
(९०७) ओं जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविरग्निः सुदक्षः

३ २ ३ १ २ ३१२ ३ २ ३ १ २
सुविताय नव्यसे । घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा
३ १ २र ३ २ ३ १ २
द्युमद् वि भाति भरतेभ्यः शुचिः ॥

सुनाभर आत्रेय ऋषिः । अग्निर्देवता । जगती छन्दः ।

907. God Who is the Watchful Guardian of the people, the Possessor of wonderful might, manifests Himself within the heart of a devotee to cause prosperity anew to him. Like the pure and shining fire, lighted up by the priests with clarified butter which shines with an intense heaven-embracing flame, Pure God shines with His splendour spread over the heaven, for the devotees who protect others.

१ २ ३ १ २ ३ १२ ३१ २र
(६०८) ओं त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहाहितमन्वविन्दञ्छिश्रि-
३ १ २र १ २ ३ १२ ३ १२ १
याणं वनेवने । स जायसे मथ्यमानः सहो महत्
२र३ १२ ३१२
त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

908. O Omniscient God, O life of our life, Enlightened persons who practise Pranayama seek Thee residing in the inmost recesses of their hearts and present in all rays and trees of the Jungle. Thou art realised within, when Thou art meditated upon with great spiritual force and art therefore called as the Purifier and Protector of the spiritual power.

३१ २ ३ १ २३२ ३१ २ ३ १ २र ३ १
(६०६) ओं यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निं नरस्त्रिषधस्थे
२र १ २ ३ २ ३२३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २र
समिन्धते । इन्द्रेण देवैः सरथं स बर्हिषि सीदन्निहोता
३ १ २ ३१२
यजथाय सुक्रतुः ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

909. Devotees kindle God who is the First Cause and the Foremost Priest of the Yajna (sacrifice) of creation in the Triputi or eyebrow centre where three nerves Idā, Pingalā and Sushumnā meet. He the Giver of Peace and bliss and the Excellent Creator of the world attracting all towards Himself is seated within the pure heart of the worshippers.

३१ २ ३१ ३र
(९१०) ओ३म् अयं वां मित्रावरुणा सुत: सोम ऋतावृधा ।
२उ ३ १ २ ३ १२
ममेदिह श्रुतं हवम् ॥

गृत्समद: शौनकऋषि: । मित्रावरुणौ देवता । गायत्री छन्द: ।

910. O student and teacher of Yoga, the augmenters of true knowledge, living in unison like the vital breaths the Prana and udana, here is this knowledge meant for you. Listen to my call.

१ २ ३ १२ ३ १ २र ३१ ३ १ २
(९११) ओं राजानावनभिद्रुहा ध्रुवे सदस्युत्तमे । सहस्रस्थूण आशाते ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

(911). Externally in the social sense addressing a king and his Prime Minister it is said :—

O possessors of radiance, without hate, excellent, who enter the hall of assembly having a thousand pillars and firmly based, come here.

(2) Internally, it is addressed to the Prana and Udana which are like the King and his Prime Minister entering a thousand pillared hall of assembly. They are seated in the thousandpetalled lotus, known in Yogic literature as सहस्र दल कमल in brain centre.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र३ १ २
(९१२) ओं ता सम्राजा घृतामुती आदित्या दानुनस्पती ।
१२३ १ २
सचेते अनवह्वरम् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

912. They work in unison with each other, like the king and his Prime Minister who are full of lustre and charitable, performing Yajnas (non-violent sacrifices) with clarified butter, always acting straight forwardly, without crookedness.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र
(९१३) ओ३म् इन्द्रो दधीचो अस्थभिर्वृत्राण्यप्रतिष्कुत: ।
३ १ २ ३१ २र
जघान नवतीर्नव ॥

913. (1) God with unresisted might destroys by His power of throwing out evils nine sinful senses (five senses of perception and four internal senses अन्त:करण consisting of मन,बुद्धि, चित्त, अहंकार) which are unable to protect, of the person who meditates.

(2) God destroys the obstacles coming in the way of a true Sadhaka by His un-resisted might, which are ninety nine. Nine obstacles mentioned in the Yoga are व्याधि स्त्यान संशय-प्रमादालस्याविरतिभ्रान्तिदर्शनालब्ध भूमिकत्वानवस्थितत्वानि चित्तविक्षेपास्तेऽन्तरायाः Nine obstacles pertaining to ten senses and mind become $9 \times 11 = 99$. These obstacles include disease, doubt, sloth, attachment etc.

३ १ २र ३ २उ ३ १२३ १२ १
(९१४) ओ३म इच्छन्नश्वस्य यच्छिर: पर्वतेष्वपाश्रितम । तद्
२ ३ १ २
विदच्छर्यणावति ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

914. The soul desiring the significant part of the Atma pervading the body, seated in the knotty parts of the spinal chord attains it in the heart region.

(2) A wise man understands the real nature of God Who pervades the body, genarally when his end is coming near.

(९१५) ओ३म् अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टुरपीच्यम् । इत्था चन्द्रमसो गृहे ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

(1) Wise men recognise the hidden ray of the sun in the mansion of the moon i.e. the moon borrows her light from the sun.

(2) Wise men realise the presence of the rays of God within the mind, when it becomes absolutely pure.

(९१६) ओ३म् इयं वामस्य मन्मन इन्द्राग्नी पूर्व्यस्तुतिः । अभ्राद् वृष्टिरिवाजनि ॥

916. O God Who art variously named as Indra and Agni—the Lord and Supreme Leader, this eternal praise of Thine has been sung by me out of true knowledge as rain from out of the cloud.

(2) By 'Indragnee' may also be taken God and Soul and in the Vedic hymns, they have been praised according to their attributes.

(९१७) ओं शृणुतं जरितुर्हवमिन्द्राग्नी वनतं गिरः । ईशाना पिप्यतं धियः ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

917. O God! Thou Who art named as इन्द्र and अग्नि the Lord and Supreme Leader, listen to the devotee's call, and accept his songs. Fulfil O Mighty Lord, his desires and purify his intellect.

(2) By Indragnee may also be taken God and Soul as well as noble teacher and preacher.

१ २३ १ २ ३१ २ ३ १ २र
(९१८) ओं मा पापत्वाय नो नरेन्द्राग्नी माभिशस्तये ।
१ २ ३ २
मा नो रीरधतं निदे ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

918. O God addressed variously as Indra and Agni to denote Thy different attributes of Lordship and Supreme Leadership, do not give us over to disgrace, to slander and reproach of men.

(2) By Indragnee may also be taken teachers and preachers who are real leaders of men. They should make men virtuous and praiseworthy.

आवश्यकटिप्पण्य:

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(९०७) (भरतेभ्य:)-भृ-भरणे जनभरणकर्तृभ्य ऋत्विग्भ्य: भरता इति ऋत्विङ् नाम (निघ० ३।१८) It is wrong therefore on the part of Griffith to consider it as a proper name and translate it merely 'as for the Bharatas'! It is however gratifying to note that Griffith has given the following foot-note "Bharatas meaning warriors "Priests" according to Sayana and Mahidhara.

(९०८) (अंगिर:) प्राणो वा अंगिरा: (शत० ६।१।२।२८) प्राणस्वरूप

अंगिरसः – अंगिरा वा अग्निः (शत० ६।४।४।४)
प्राणो वा अंगिराः प्राणायामाभ्यासिनो ज्ञानिनः
सहसः – पुत्रः पुनाति त्रायते चेति पुत्रः

(६१०) (मित्रावरुणौ) - प्राणोदानौ मित्रावरुणौ (शत० ३।२।२।१३)
अत्र प्राणोदानाविव योगविद्याशिष्याध्यापकौ

(६१२) (सम्राजा) - सम्यग् राजमानौ राजप्रधानामात्यौ
(अनवह्वरम्), अकुटिलभावेन सारल्येनेत्यर्थः ह्वृ - कौटिल्ये
तत्प्रतिषेधोऽनेन द्योत्यते।

(६१३) (अस्थभिः) - असनशीलाभिः - प्रक्षेपणशीलाभिः, नव- पंचज्ञाने
न्द्रियाणि अन्तः करणचतुष्टयं च मनोबुद्धिचित्ताहंकाररूपम्
(नवतीः) - न अवन्तीति नवतिः लिंग व्यत्ययेन अकारलोपश्च
छान्दसः भ०आ०(दधीचः) ध्यानस्थस्योपासकस्य ध्यानमंचतीति
दध्यङ् ध्यानशब्दोपपदादंचयतेः क्विन् पृषोदरादित्वाद्
ध्यानशब्दस्य दधिभावः (वृत्राणि) - पापयुक्तानि इन्द्रियाणि
पाप्मा वै वृत्रः (शत० ११।१।५।७)

(६१४) (अश्वस्य) - सर्वव्यापकस्य परमेश्वरस्य अशूङ्व्याप्तौ
शिरः - आश्रयणीयो भागः पर्वतेषु - पर्ववत्सु शरीरेषु
शर्यणावति - शर्यणाः श्मशानप्रदेशा. शीर्यन्ते देहा यत्रेति
तेषां समीपे काले।

(६१५) (त्वष्टुः) - तूर्णमश्नुवतः परमात्मनः बाह्यपक्षे - त्वष्टुः सूर्यस्य
इन्द्रो वै त्वष्टा (ऐत० ६।१०) चन्द्रमसः - चन्द्रमा मनसो जातः
इत्याधारेण चन्द्रमसो मनसा सह संबंधः चन्द्रश्चासौ निर्माता
च चन्द्रमाः

(६१६) इन्द्राग्नी - इन्द्राग्निपदवाच्यः परमात्मैक एव नामद्वयेन
स्मर्यते गुणद्वयं प्रदर्शयितुम। मन्मनः - मननात ज्ञानात
मन-अवगमने मन्मानि – मननानीतियास्कः

चतुर्थ खण्डः

Section IV

१२ ३ १२ ३१ २ ३ १२ ३१ २
(९१९) ओं पवस्व दक्षसाधनो देवेभ्यः पीतये हरे। मरुद्भ्यो
३ २३ १२
वायवे मदः॥

दृढच्युतः आगस्त्य ऋषिः। पवमानः सोमो देवता। गायत्री छन्दः।

919. For translation and notes, please refer to the verse no. 474 on Page 249.

२ ३१ २ ३ १ २ ३२३ ३ १ २ ३२
(९२०) ओं सं देवैः शोभते वृषा कविर्योनावधि प्रियः।
१२ ३ १ २
पवमानो अदाभ्यः॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

(1) God Who is the Rainer down of felicity, Omniscient Beloved One Purifier of all and unbeguiled shines brilliantly with enlightened truthful persons, remaining for ever un-changed in His own nature.

(2) A sage who is rainer down of peace, purifier of all and one who is incapable of sustaining harm as he is established in God, the Source of Peace and bliss, shines brightly along with other enlightened truthful persons.

१२ ३ २ ३२ २३ ३ १ २
(९२१) ओं पवमान धिया हितो३ऽभि योनिं कनिक्रदत्।
१२ ३२ २१
धर्मणा वायुमारुहः॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

921. (2) O Purifier of all, Thou Who art the benefactor of the souls on account of their noble deeds and dwelling within them, roaring about (so to speak) causest the souls to ascend higher and higher with Thy nourishing Power.

(2) O Practiser of Yoga, concentrating on the heart and praising God, control the breath with thy upholding effort.

(९२२) ओं तवाहं सोम रारण सख्य इन्दो दिवेदिवे । पुरूणि
बभ्रो नि चरन्ति मामव परिधींरति ताँ इहि ॥

सप्तर्षय: । पवमान: सोमो देवता । प्रगाथश्छन्द: ।

922. O God ! Every day I take great delight in Thy Friendship. I always utter Thy holy names. O Support of the world ! Many fiends or foes in the form of lust, anger, pride, greed, jealousy etc. are all around and follow me. Help and save me. Kill those foes that are obstacles in the way of my meeting Thee.

(९२३) ओं तवाहं नक्तमुत सोम ते दिवा दुहानो बभ्र ऊधनि ।
घृणा तपन्तमति सूर्यं पर: शकुना इव पप्तिम ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

923. O Sustainer of the universe, O Source of peace day and night, I remain close to Thy Bosom, drinking deep of Thy nectar, particularly by meditating at night. We devotees fly towards Thee as the birds towards the sky, as Thou art the Divine Sun refulgent with Thy glow.

(९२४) ओं पुनानो अक्रमीदभि विश्वा मृधो विचर्षणि: ।
शुम्भन्ति विप्रं धीतिभि: ॥

बृहन्मतिराङ्गिरस ऋषि: । पवमान: सोमो देवता । गायत्री छन्द: ।

924. Purifying all, the worshipper of God Who sees things correctly, gets victory over the internal enemies

in the shape of lust, anger and pride etc. Wise men adorn such a sage with holy hymns.

१ २र ३ १ २३ २३ २ ३ १२ ३२
(९२५) ओ३म् आ योनिमरुणो रुहत् गमदिन्द्रो वृषा सुतम् ।
३ १ २र
ध्रुवे सदसि सीदतु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

925. Refulgent God enters the shrine of the devotee's heart and He the Rainer of blessings approaches him taking him as His son. In the firm dwelling of the devotee's pure heart, let Him always remain.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
(९२६) ओं नू नो रयिं महामिन्दोऽस्मभ्यं सोम विश्वतः ।
१ २ ३ १ २
आ पवस्व सहस्रिणम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

926. O Refulgent God! Shower down upon us great wealth (of wisdom) such as is coveted by thousands and has been collected from every side.

आवश्यकटिप्पण्यः

(९२०) अदाभ्यः – अहिंस्यः दभ्नोतीति वधकर्मा (निघ० २।१६।१)

(९२१) वायुम् १- वा–गतिगन्धनयोः गतिशीलं जीवम् २- प्राणवायुम

(९२२) (रारण) रमु - क्रीडायाम् अथवा रण-शब्दे (बभ्रो) डु–भृञ् धारणपोषणयोः - पालक (परिधीन्) शत्रून् काम क्रोध मद-लोभादीन

(९२३) (ऊधनि) – रात्रौ ऊध इति रात्रिनाम (निघ० १।७)

(६२५) (अरुणः) - आरोचमानः – दीप्तिमान् अरुण आरोचमान इति यास्काचार्यः (निरुक्ते ५।२१) (योनिम्) – भक्तमनोमन्दिरम् योनिरिति गृहनाम (निघ० ३।४)

पञ्चमः खण्डः

Section-V

२ ३ १२ ३ १२ ३ १ २ ३१२ ३
(६२७) ओं पिबा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुषाव हर्य-
१ २ ३ २३ २ ३ १२ ३ १३
श्वाद्रिः । सोतुर्बाहुभ्यां सुयतो नार्वा ॥

वसिष्ठऋषिः । इन्द्रो देवता । विराट् छन्दः ।

927. For translation, please refer to the verse no. 398 on Page 214. Repeated here in the context to emphasise.

२ ३ २ ३ २ ३ २ ३१ ३ १२ ३ १ २ ३
(६२८) ओं यस्ते मदो युज्यश्चारुरस्ति येन वृत्राणि हर्यश्व
१ २ १ २१
हंसि । स त्वामिन्द्र प्रभूवसो ममत्तु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

928. So let the drought of joy, thy dear companion by which O noble devout Yogin, thou slayest thy internal foes in the shape of sin and ignorance etc. delight thee who takest God as thy Supreme Wealth.

२ ३ १ २ २ ३२३उ ३ १ २३
(६२९) ओं बोधा सु मे मघवन् वाचमेमां यां ते वसिष्ठो
१२ ३ १२ ३ १ २१ ३१ २
अर्चति प्रशस्तिम् । इमा ब्रह्म सधमादे जुषस्व ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

529. O possessor of riches ! Mark closely the Vedic speech that I - a devotee always dwelling in God utter, eulogising the Lord well. In your heart where you can enjoy the

bliss of God, lovingly accept these Vedic prayers and teachings.

२ ३ १२ ३ १२३ १२ ३१ २ ३१२
(९३०) ओं विश्वाः पृतना अभिभूतरं नरः सजूस्ततक्षुरिन्द्रं
३१ २ ३ १२ २ ३ १२ ३२ ३१ २३ १ २१
जजनुश्च राजसे । क्रत्वे वरे स्थेमन्यामुरीमुतोग्रमोजिष्ठं
३१२ ३ १ २
तरसं तरस्विनम् ॥

रेभः काश्यप ऋषिः । इन्द्रो देवता । अतिजगती छन्दः ।

930. People unanimously acknowledge the Omnipotent, Energetic, Bright and Resplendent Lord only, for ruling over wicked people and evils, in good and permanent enterprises and for the destruction of obstacles, as heroes of one accord elect for kingship, a person who wins in all encounters, for power, in firmness in the battle field, the great destroyer, fierce and exceedingly strong, stalwart and full of vigour.

३ १ २ ३ १२ ३१ २र ३२
(९३१) ओं नेमिं नमन्ति चक्षसा मेषं विप्रा अभिस्वरे ।
३ १ २ ३२३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र
सुदीतयो वो अद्रुहोऽपि कर्णे तरस्विनः समृक्वभिः ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । उपरिष्टाद् बृहती छन्दः ।

931. The holy sages as soon as tney see (with internal eyes of wisdom) the all-enbracing God Who gratifies their hearts, make obeisance to Him, singing His glory wholeheartedly. Do ye glorious chanters, who are devaid of malice, very brilliant and mighty, shout together praises into the ear of God (so to speak) in the words of the sacred hymns.

१२ ३ १ २ ३२ ३ १ २ ३ १ २ २र
(९३२) ओं समु रेभासो अस्वरन्निन्द्रं सोमस्य पीतये । स्वः

३ १२ ३२ ३१२ ३ ३ १ २ २३ १ २
पतिर्यदी वृधे धृतव्रतो ह्योजसा समूतिभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

932. The singers unite to glorify God that He may accept their juice of devotion commingled with wisdom and He, the Lord of Light, Whose laws stand fast (are eternal) may aid with Power and with His Protection.

१ २र ३ २उ ३ १२ ३ १२ १ २
(९३३) ओं यो राजा चर्षणीनां याता रथेभिरध्रिगुः। विश्वा-
३१ २र ३ २३ १ २३ २ ३२
सां तरुता पृतनानां ज्येष्ठं यो वृत्रहा गृणे ॥

पुरुहन्मा आङ्गिरस ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

933. For translation and notes, please refer to the verse no. 273 on Page 151.

२ ३ १ ३१२३ १ २ ३ १ २३
(८३४) ओ३म् इन्द्रं तं शुम्भ पुरुहन्मन्नवसे यस्य द्विता विध-
१ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
र्तरि । हस्तेन वज्रः प्रति धायि दर्शतो महाँ देवो न
२र
सूर्यः ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । छन्दः प्रगाथः समासतो बृहती ।

934. O destroyer of many evils ! for thy own preservation glorify God in Whose substance a double quality resides i.e. preservation of good people and destruction of the wicked. He is the Holder of the thunder-bolt of knowledge and justice, Worthy of being reverently approached, Mighty and Radiant like the Sun.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(९२८) (हर्यश्वौ) - हरौ - परमेश्वरे अश्वः - आत्मा यस्य तत्सम्बुद्धौ

अशूङ्व्याप्तौस्वशक्त्या शरीरे व्यापको जीवात्मा अश्वः।
वृत्राणि – यदवृणोद् तद् वृत्रत्वम् इति विज्ञायते पाप्मा वै वृत्रः (शत० ११।१।५।७)

It is entirely wrong on the part of Rev. Stevenson to take मदः here standing for liquor because drinking liquor increases sinful tendencies and can never slay them.

(६२६) (वसिष्ठः) - यद्वै नु श्रेष्ठस्तेन वसिष्ठोऽथ यद् वस्तृतमो भवति तेनो एव वसिष्ठः (शत० ८।१।१।६)
(सधमादे) - सह मद्यान्ति अत्र ब्रह्मणा सहेति सधमादो हृदयं तत्र

(६३०) तर इति बलनाम निघ० २।६।

(६३१) मेषम् – हृदयतर्पकम्।
How absurd and ridiculous it is on the part of Rev Stevenson and Griffith to take the word मे ष म् for 'Ram" forgetting the main principle of the Vedic terminology. It is good, however, on the part of Griffith to add a foot note saying the "the Hymn' is very difficult and obscure."

(६३२) (रेभासः) - स्तोतारः रेभ इति स्तोतृनाम निघ० ३।१६।१)
(सोमस्य) – ज्ञानमयभक्तिरसस्य।

(६३४) (पुरुहन्मन) पुरूणि पापानि हन्तीति पुरुहन्मा तत्सम्बुद्धौ उपासकस्य स्वात्मानं प्रति सम्बोधनमिदम द्विता- सज्जन संरक्षणं दुष्टनाशनं चेति द्विविधाशक्तिः वज्रः - वज्रः कस्माद् वर्जयतीति सतः निरुक्ते ३।२) ज्ञानन्यायरूपः वज्रः - अविद्या निवारकः प्रशस्तो बोध इति महर्षिदयानन्दः ऋ १।३।१५। भाष्ये वज्रः— न्यायाख्यो दण्ड इति महर्षिदयानन्दः ऋ १।८।५।भाष्ये।

षष्ठः खण्डः

Section VI

१२ ३ २ ३२ ३ १ २१ ३क २र ३२
(६३५) ओं परि प्रिया दिवः कविर्वयांसि नप्त्योर्हितः ।
३१ २ ३ १ २
स्वानैर्याति कविक्रतुः ॥

असितः काश्यपो देवलोर्वाषः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

935· For translation and notes, please refer to the verse no. 476 on Page 250.

२ ३२ ३२ ३ १ २ ३ २ ३१ २
(६३६) ओं स सूनुर्मातरा शुचिर्जातो जाते अरोचयत् ।
३ २ ३१ २ ३१ २
महान्मही ऋतावृधा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

936. A pure great devotee when born as a son, makes his parents who are great strengtheners of Law and therefore mighty like the earth and the heaven, more and more glorious by his noble deeds.

२३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ ३१ २
(६३७) ओं प्रप्र क्षयाय पन्यसे जनाय जुष्टो अद्रुहः ।
३क २३ १२
वीत्यर्ष पनिष्टये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

937. O God ! Lovingly praised by devotees, come Thou to us Who art void of malice, that we may live in glorious homes and by Thy Grace, may our noble efforts be crowned with success.

२ क १ २ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २
(६३८) ओं त्वं ह्य३ङ्ग दैव्य पवमान जनिमानि द्युमत्तमः ।

३ १२ ३१२
अमृतत्वाय घोषयन् ॥

शक्तिर्वासिष्ठ ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । काकुभः प्रगाथः विषम।

938. For translation, please refer to the verse no. 585. on Page 303.

२ ३ १२ ३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३२
(९३९) ओं येना नवग्वा दध्यङ्ङपोर्णुते येन विप्रास आपिरे।

३ १ २ ३ २ ३१२ ३ १२ ३ २३ २ ३ १२
देवानां सुम्ने अमृतस्य चारुणो येन श्रवांस्याशत ॥

ऊरुराङ्गिरस ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । काकुभः प्रगाथः समासतो

939. O God! It is with Thy favour that a novice scholar practising meditation is able to explain some elements of wisdom; it is with Thy favour that truly wise are able to attain Thee and thereby abiding happiness; it is again with Thy favour and help that people are able to know the secret of the Beautiful Immortal as Thou art, enjoying the delight of the company of the enlightened truthful learned persons.

१ २ ३ २ ३२उ ३ २३ १ २
(९४०) ओं सोमः पुनान ऊर्मिणाव्यं वारं वि धावति ।

१ २ ३ १ २र ३ १२
अग्रे वाचः पवमानः कनिक्रदत् ॥

अग्निश्चाक्षुष ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । उष्णिक् छन्दः ।

940. For translation and note, please refer to the verse no. 572 on Page 298.

३ १ २ ३ २ ३ २३ १२ ३१ २
(९४१) ओं धीभिर्मृजन्ति वाजिनं वने क्रीडन्तमत्यविम् ।

३ १ २ ३२ ३२ ३ १ २
अभि त्रिपृष्ठं मतयः समस्वरन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

941. God Who is Almighty, sporting in the wood of the world, but not to be seen by the senses is sought after by the wise through their purified intellects. The sages unitedly praise Him on all sides as He pervades the earth, the heaven and the middle region.

१२ ३ १ २ ३ २ ३ २उ ३१ २ ३ २
(९४२) ओ३म् असर्जि कलशाँ अभि मीढ्वांत्सप्तिर्न वाजयुः ।
३ १ २र ३१२
पुनानो वाचं जनयन्नसिष्यदत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

942. God, Who is All-Bliss and Who desires that all people should be full of knowledge and strength is manifested in the souls of the devotees. Like a horse springing into battle, He purifies His devotees, inspires them and shows kindness to them.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
(९४३) ओं सोमः पवते जनिता मतीनां जनिता दिवो जनिता
२ ३ २ ३ १ ३२र१ २र ३१ २
पृथिव्याः । जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य
३ १ २र
जनितोत विष्णोः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

943. For translation and notes, please refer to the Mantra no. 527. on Page 272.

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३ २
(९४४) ओं ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनाम् ऋषिर्विप्राणां महिषो
३ १ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
मृगाणाम् । श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः
३२ ३ १ २३ १ २
पवित्रमत्येति रेभन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

944. (1) "The human spirit is the conscious entity that presents to its consciousness all that the senses reveal. The human Spirit is the true sentient being that understands the working of the senses, It is the cognisor of sensations, the great of all the hunters. [The meaning is that it is really through the power of the Atma that the senses are enabled to find out their proper objects. The Atma is called Shyena as to it belongs the power of realisation and senses are the gridhras for they provide the material for such realisation. The Atma pervades these senses. The Atma is the Master whom all senses serve. The activity of Atma is all for itself, man being an end unto himself. The senses are called vanas; for they serve their master - the human spirit. It is this Atma that being pure it its nature, enjoys all. Pandit Guru Datta M.A.)

(2) God is Chief among the enlightened. He is the Inspirer of the poets. He is the Seer among the wise. He is the Greatest among the Knowers of Reality. He is the Well-wisher of all who desire noble objects. He is like the thunder-bolt among the rays. He goes to or is attained by absolutely pure persons, giving them the Vedic Wisdom.

(९४५) ओं प्रावीविपद् वाच ऊर्मिं न सिन्धुर्गिरस्तोमान्पव-
मानो मनीषाः । अन्तः पश्यन् वृजनेमावराण्या तिष्ठति
वृषभो गोषु जानन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

945. (1) God the Purifier, with vibratory motion, inspires us with songs and soul - moving hymns, sending forth as rivers a flood of sound. [This is a clear reference to the Vedic Revelation]. He stirs out and purifies our intellects. He sees the inward soul and is the Rainer of felicity: He is seated within us with His unmached strength and is well - skil'ed in the matter of Revealing Speech, being Himself Omniscient.

(2) Pure soul, the goader of reflective faculties, like the river stirs the waves of voice, our songs and praises. Through self-introspection, the soul gives strength to the organs, as an ox does to the cow through semination. Knowing well, it subdues the passion, unworthy of acceptance.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(६३६) (मातरा) – माता च पिता च मातरौ छान्दसः प्रयोगः ।

(६३७) (त्तयाय) – क्षि-निवास गत्योः अत्र निवासार्थे स्तमगृहनिवासाय (पनिष्टये) – पन व्यवहारे स्तुतौ च अत्र व्यवहारार्थे व्यवहार-सिद्ध्यर्थमित्यर्थः ।

(६३६) (नवग्वा) – नवग्वो नवगतिर्नवीनगतिर्वा (निरु० ११. २६) दध्यङ् – ध्यानं प्रति गतः प्रत्यक्तो ध्यानमिति वा – भगवद्-ध्यानपरायणः ।

(६४१) (वने) – संसाररूपारण्ये अथवा वन-संभक्तौ संभज्यते सं सेव्यते लौकिक जनैरिति वनं जगत् । (त्रिपृष्ठम्) – भू-द्यु लोकान्तरिक्ष-स्पृशं तत्रव्यापकमित्यर्थः । पृष्ठंस्पृशतेरितियास्काचार्यो निरुक्ते (निरु० ४. ३)

(६४२) (वाजयुः) – वाजं ज्ञानं बलं च सर्वप्रजाभ्यः कामयमानः (कलशान्) कलाः शक्तिरूपाः शेरत एष्विति कलशा आत्मान-स्तान् ।

(६४४) यास्काचार्योनिरुक्ते अथाध्यात्मं ब्रह्मादेवानाम इत्ययमपि ब्रह्मा भवति देवानां देवनकर्मणामिन्द्रियाणाम् । (पदवीः कवीनामि-पदं वेत्ति कवीनां कवीयमानानामिन्द्रियाणाम् ऋषिर्विप्राणाम्) अयमपि ऋषिर्भवति विप्राणां व्यापनकर्मणामिन्द्रियाणाम् । (महिषोमृगाणाम्) अयमपि महान् भवति मार्गणकर्मणामिन्द्रि-याणाम् (महिषोमृगाणाम्) अयमपि महान् भवति मार्गण

कर्मणामिन्द्रियाणाम् (श्येनोगृध्राणाम्) श्येन आत्मा भवति श्यायतेर्ज्ञानकर्मणो गृध्राणीन्द्रियाणि गृध्यतेर्ज्ञान कर्मणो यत गतस्मिंस्तिष्ठति (स्वधितिर्वनानाम्) अयमपि स्वयं कर्माण्या-त्मनि धत्ते वनन - कर्मणामिन्द्रियाणां (सोमः पवित्रम् अत्येति रेभन्) सूयमानोऽयमेवैतत् सर्वमनुभवति – आत्मगतिमाचष्टे (निरुक्ते अ० १४)।

सप्तमः खण्डः

Section VII

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(९४६) ओ३म् अग्निं वो वृधन्तमध्वराणां पुरूतमम् ।
२ ३ २ ३ १ २
अच्छा नप्त्रे सहस्वते ॥

प्रयोगोभार्गव ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

946. Know God to be the Sublimest of all, Who is helper of your Yajnas (non-violent sacrifices) Powerful, Benefector and Lord of mighty worlds.

३१ २१ ३ २ ३ १ २ ३२३ १ २
(९४७) ओ३म् अयं यथा न आभुवत् त्वष्टा रूपेव तक्ष्या ।
३ २३ २ १ २
अस्य क्रत्वा यशस्वतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

947. Let this Supreme Leader (God) be always present with us, as the carpenter is with the bodies he is about to reduce to form and by His Wisdom, Let us become renowned.

३ १ २र ३२उ ३ २ ३१२
(९४८) ओ३म् अयं विश्वा अभि श्रियोऽग्निर्देवेषु पत्यते ।
२र ३१२
आ वाजैरुप नो गमत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

948. This God is the Lord Supreme above all glories of the enlightened persons and luminous objects. May He come to us with strength and knowledge. (May we realise the presence of the Omnipotent and Omniscient Lord).

३ १ २ ३१ २ ३ २ ३१२ ३ १ २
(९४९) ओ३म् इममिन्द्र सुतं पिब ज्येष्ठममर्त्यं मदम् ।
३ १ २ ३क २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरन् धारा ऋतस्य सादने ॥

पावकोऽग्निर्बार्हस्पत्यो ऋषिः । इन्द्रो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

949. O Indra (Soul), drink this immortal, gladdening, excellent poured libation of devotion. Let the streams of devotion, purity and bliss flow into the seat of God, Who is Absolute Truth, that seat being the heart of the devotee.

२ ३ २ ३ १ २ ३ २३ १२ ३ १ २
(९५०) ओं न किष्ट्वद् रथीतरो हरी यदिन्द्र यच्छसे ।
२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
न किष्ट्वानु मज्मना न किः स्वश्व आनशे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

950. O God! As Thou givest Wisdom and devotion to the souls, there is no greater Charioteer than Thyself or One Who always remains the same without undergoing any change. There is no one like Thee in might, nor is there any one Who is Omnipresent like Thee.

१ २ ३ १ ३ १ २
(९५१) ओ३म् इन्द्राय नूनमर्चतोक्थानि च ब्रवीतन ।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
सुता अमत्सुरिन्दवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

951. O men! Certainly worship the Lord. Sing glory now to God, sing the sacred hymns and bow with reverence. Pay reverence to His noblest might in Whose shelter His children - true devotees enjoy delight.

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(९५२) ओ३म् इन्द्र जुषस्व प्र वहा याहि शूर हरिह ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २र ३२उ ३ १ २
पिबा सुतस्य मतिर्न मधोश्चकानश्चारुर्मदाय ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

952. O soul ! drink deep of the expressed juice of devotion for rapturous joy, fair like a sage, delighting in the bliss of the comtemplation of God which is pleasant as honey to thee and fitted to exhilirate the sense. O hero ! drive away the internal enemies like the lust, anger, pride and jealousy, as thou hast the power to conquer them and to control the senses which are like horses.

१ २ ३ २३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(९५३) ओं इन्द्र जठरं नव्यं न पृणस्व मधोर्दिवो न ।
३ २ ३२ ३ २क १२ ३ १ २ ३ १ २
अस्य सुतस्य स्वा३र्णोप त्वा मदाः सुवाचो अस्थुः ॥

इन्द्रोदेवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

953. O devotee of God, full of the wealth of wisdom ! fill thy belley anew with the sweet juice of devotion that flows from heaven i.e. from a higher level of spiritual consciousness. The sweet- voiced raptures of this juice have come as it were to Heaven. The pleasant sounding, exhilirating Vedic Words are also coming to thee to make thee full of bliss.

१ २ ३ २ ३२उ ३ १ २ ३२उ ३ १ ३ १२
(९५४) ओं इन्द्रस्तुराषाण्मित्रो न जघान वृत्रं यतिर्न । बिभेद
३२उ ३१ २३२उ ३ २ ३ १ २
वलं भृगुर्न ससाहे शत्रून् मदे सोमस्य ॥

इन्द्रोदेवता । पिपीलिका मध्याबृहती छन्दः ।

954. The soul enjoying the bliss of God, advanced to the front of the battle with evils, slays them as the sun

drives away darkness or as a Sanyasi drives away all ignorance. It hews down the host of internal enemies like lust, anger, pride, greed, jealousy etc becoming like the fire and quells those foes in the rapturous joy of true devotion.

आवश्यकटिप्पण्यः

(६४६) (अध्वराणाम्) – अध्वर इतियज्ञनाम ध्वरतिर्हिंसाकर्मा तत्प्रतिषेधः (निरुक्ते १. ७) । यज्ञानाम् – शुभकर्मणामित्रियावत् ।

(६४६) (शुक्रस्य)–ब्रह्मणः "तदेवाग्निस्तदादित्यस्तद् वायुस्तदु चन्द्रमाः । तदेव शुक्रं तद् ब्रह्म ता आपः स प्रजापतिः (यजु० ३२. १) (ऋतस्य) ऋतमिति सत्यनाम (निघ० ३।१०) (ऋतस्य सादने) हृदये – वेनस्तत्पश्यन्निहितं गुहा सत् । (यजु० ३२. ८)

(६५०) (हरी) ऋक् सामे वा इन्द्रस्य हरी (ऐतरेये २. ३. ६) ऋक् सामे वै हरी (शत० ४. ४. ३६) (मज्मना) – बलेन मज्मनेति बलनाम (निघ० २. ६) (स्वश्वः) – अशूङ् व्याप्तौ सु० सम्यक सर्वत्र व्याप्तः सर्वव्यापक इत्यर्थः ।

(६५१) सुताः – पुत्रास्तदाज्ञानुवर्तिन उपासकाः । (अमत्सुः) मदी हर्षे हर्षं प्राप्नुवन्ति छन्दसि लुङ् लङ् लिटः । (अष्टा० ३।४।२)

(६५२) (मतिर्नः) – मेधाविवत मतय इति मेधाविनाम (निघ० ३. १५) (हरिह) – हरीन इन्द्रियाश्वान् हन्ति– असन्मार्गान्निवारयतीति-वशीकरोतीतितत्सम्बुद्धौ ।

(953) How wrong it is on the part of Rev. Stevenson to translate the words "मदाः सुत्राचो अस्थुः as 'liquor find a place with thee,' not understanding the spiritual significance of such expressions. The same blunder he has committed in the translation of the next verse also while translating मदे as liquor.

(९५४) (मित्रः) – सूर्यः मित्रोवाऽऽह: (तै० १. ७. १०. १) अहवैं मित्रः – ऐत० ४. १। (भृगुः) – अग्निः भ्रस्ज – पाके इत्यास्मान्निष्पन्नः।

अथ षष्ठोऽध्यायः

CHAPTER VI

३ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
(९५५) ओं गोवित् पवस्व वसुविद्धिरण्यविद्रेतोधा इन्दो
१ २३ १ २ २ ३२ २ ३२
भुवनेष्वर्पितः। त्वं सुवीरो असि सोम विश्ववित् तं
३ २ ३ १२ ३१ २१
त्वां नर उप गिरेम आसते ॥

अकृष्टामाषादयवस्त्रयऋषयः। पवमानः सोमो देवता। जगती छन्दः।

955. O Refulgent God! Thou art the giver of Vedic lore, of wealth, of splendour, Creator of the world and pervading the whole universe. Thou art the most Heroic Divinity. Thou art Omniscient. Wise men worship Thee with the Vedic Speech which is Thy gift. Purify all. These holy singers wait upon Thee with the songs.

२ ३१ २ ३ २ ३ १२ ३
(९५६) ओं त्वं नृचक्षा असि सोम विश्वतः पवमान वृषभ
१ २१ १ २ ३ १ २ ३ १ २
ता वि धावसि। स नः पवस्व वसुमद्धिरण्यवद्
३१ २ ३ १ २ ३१२
वयं स्याम भुवनेषु जीवसे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

956. O God! Thou beholdest men from every side, for Thou art Omniscient. Thou art the Purifier and Rainer of peace and bliss. Thou art All-pervading. Pour out upon us wealth of all kind, light of wisdom and truth. May we be ordained to live on earth happily and peacefully, leading noble lives.

३ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
(९५७) ओ३म् ईशान इमा भुवनानि ईयसे युजान इन्दो
३ १ २ ३क२र १ २ ३ १ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १
हरितः सुपर्ण्यः । तास्ते क्षरन्तु मधुमद् घृतं पयस्तव व्रते
२ ३ १ २
सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

957. O God ! Thou pervadest these worlds as Sovereign Lord there. Thou promptest Thy active Subjects to do noble deeds. May they manifest beautiful sweet light and drink deep of the juice of Thy devotion. Let all people abide by Thy decree, being always engaged in carrying out Thy instructions as given in the Vedas.

१ २ ३ १ २ १ २
(९५८) ओं पवमानस्य विश्ववित् प्र ते सर्गा असृक्षत ।
१ २ ३ २ ३ १ २
सूर्यस्येव न रश्मयः ॥

कश्यपोमारीचऋषिः । । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

958. O Omniscient God, The streams of Thy peace Who art Purifier, like the rays of the sun, flow forth in abundance.

३ २ ३ २ ३२उ ३ १ २ ३ १ २
(९५९) ओं केतुं कृण्वन् दिवस्परि विश्वा रूपाभ्यर्षसि । समुद्रः
२
सोम पिन्वसे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

959. Making the light that shines from heaven, Thou pervadest all forms, quickening all nature and bringing us blessings in every shape. Thou conferrest on us wisdom. O God, Thou art the ocean of all virtues and Thou makest us full of bliss.

३ १ २र ३ १२ ३ १२
(९६०) ओं जज्ञानो वाचमिष्यसि पवमान विधर्मणि ।
१२ ३१ २र
क्रन्दं देवो न सूर्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

960. Manifesting Thyself in the pure hearts of the seers O Purifier, like the radiant Sun, Thou sendest out Thy Voice in the form of the Vedas.

१ २र ३ १२ ३ १ २
(९६१) ओं प्र सोमासो अधन्विषुः पवमानास इन्दवः ।
३ २ ३ १ २
श्रीणाना अप्सु वृञ्जते॥

असितः काश्यपो देवलोवर्षिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

961. Wise worshippers of peaceful nature like the rays of the moon, being mature in knowledge and thus purifying all, roam about from sea to sea and in the middle regions.

३ १ २र ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १
(९६२) ओ३म् अभि गावो अधन्विषुरापो न प्रवता यतीः ।
३ १ २र
पुनाना इन्द्रमाशत ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

962. Active devotees of God, like torrents to the low ground go from place to place and purifying all who come in contact with them, they attain God.

१ २ ३ १ २र ३ १ २
(९६३) ओं प्र पवमान धन्वसि सोमेन्द्राय मादनः ।
१ २ ३ १ २र
नृभिर्यतो वि नीयसे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

963. O true devotee, Thou art gladdener of God (as a son is to the father) or thy preceptor on account of thy noble virtues and purifying all. Thou goest from place to place and art trained by great leaders, being made humble.

२ ३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(९६४) ओं इन्दो यदद्रिभिः सुतः पवित्रं परिदीयसे ।
२ ३ १ २ ३ १ २
अरमिन्द्रस्य धाम्ने ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

964. O devotee of moon-like nature, thou art trained by men of firm resolve like the mountains and art being dedicated to God Who is absolutely Pure. Thou art fit to realise God in thy heart.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(९६५) ओं त्वं सोम नृमादनः पवस्व चर्षणीधृतिः ।
२ ३ १ २३ १ २
सस्निर्यो अनुमाद्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

965. O devotee of peaceful nature! thou who art the gladdener of men and supporter of mankind, to be hailed by all with joy, being thyself pure, purify others.

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(९६६) ओं पवस्व वृत्रहन्तम उक्थेभिरनुमाद्यः ।
१ २ ३ १ २र
शुचिः पावको अद्भुतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

966. Go on O best slayer of internal foes in the form of lust, anger, greed etc. purify all, thou who art to be hailed with joyful lauds, pure, purifying and wonderful.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र
(९६७) ओं शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतः स मधुमान् ।

३ १ २ ३ २
देवावीरघशंसहा ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत्

967. Pure and purifying, is he called Soma—full of sweetness, slayer of sinners, protector of divine virtues and truthful learned persons.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(९५५) गोवित् -- गां वेदवाणीं वेदयति प्रापयतीति विद्लृ-लाभे गौरिति वाङ्नामसु (निघ १. ११) (हिरण्यवित्) - तेजो हिरण्यम (तैत्ति ३. १२५. १२) तेजः प्रापकः, ज्योतिर्हिरण्यम (गोपथ पू० २. २१) विश्ववित् - विश्वं सर्वं वेत्ति विश्ववित् सर्वज्ञः How strenge it is that though Rev. Stevenson translates the word "विश्ववित् as Omniscient, yet he erroneusly thinks that by soma is meant here, moon plant juice."

(९५६) (हिरण्ययत) - ज्योतिर्हिरण्यम् (गोपथ पू० २. २१) ज्योतिर्हिरण्यम् (शत० ४. ३. ४. २१) सत्यं वै हिरण्यम् (गोपथ उ० ३.१७)

(९५७) (हरितः) - मनोहारिण्यः आहरन्ति गृह्णन्ति सर्वेषां मनांसीति हरितः प्रजाः । (सुपर्ण्यः) - पृ -पालन पूरणयोः पिपुरति- पालयन्ति पूरयन्ति यथाशक्ति जीवान् ये ते पर्णाः धाप्र (उणा० ३।६) इति नः, पर्णानां परोपकारिणां जीवानां हिता इति सुपर्ण्यस्तान् (पयः) - पेयं भगवद्-भक्तिरसम् ।

(९६०) विधर्मणि - विशेष धर्मयुक्ते पवित्रहृदये ।

(९६१) (अधन्विषुः) - विचरन्ति धन्वति गतिकर्मा निघ० २।१४ ।
(अप्सु) जलेपु - समुद्रादिपु धर्मप्रचारयात्रार्थम् अन्तरिक्षे च आप इत्यन्तरिक्ष नामसु निघ० १।३)

(९६३) (इन्द्राय) परमैश्वर्य सम्पन्नाय जगदीश्वराय विद्यैश्वर्यसम्पन्नाचार्याय वा।

(९६४) (अद्रिभिः) – पर्वत वद् दृढनिश्चयैराचार्यैः। (अरम्) – अलम् रलयोरभेदः। (इन्द्रस्य धाम्ने) – परमेश्वरस्य हृदये धारणाय डुधाञ् – धारणपोषणयोः।

(९६७) (देवावीः) – देवान् दिव्यगुणान सत्यनिष्ठविदुषो वा अवति रक्षतीति देवावीः सत्यसंहिता वै देवाः (ऐत० १. ६) सत्यमया उ देवाः कौषी० २।८। अपहतपाप्मानो देवाः (शत० २. १. ३. ४) विद्वांसो हि देवाः (शत० ३. ७. ३. १०)।

It is therefore wrong on the part of Griffith to Translate "देवावीः" as dear to Gods and for Rev. Stevenson to translate it as "Preserver of the Gods".

द्वितीयः खण्डः

Section II.

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(९६८) ओं प्र कविर्देववीतयेऽव्या वारेभिरव्यत।

३ १ २ र ३ १ २ र
साह्वान् विश्वा अभि स्पृधः॥

असितः काश्यपो देवलोवर्षिः। पवमानः सोमो देवता। गायत्री छन्दः।

968. God Who is Omniscient, subdues all our internal foes for the attainment of divine virtues and endows us with the means of protective knowledge.

१ २ र ३ २ ३ २ उ ३ १ २ ३ १ २
(९६९) ओं स हिष्मा जरितृभ्य आवाजं गोमन्तमिन्वति।

१ २ ३ १ २
पवमानः सहस्रिणम्॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

969. God the Purifier, gives without fail, thousand fold power in the shape of Knowledge, pure speech, noble senses and cattle to His true worshippers.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(९७०) ओं परि विश्वानि चेतसा मृज्यसे पवसे मती ।
१ २ ३ १ २
स नः सोम श्रवो विदः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

It is Thou O God! that purifiest all with Thy knowledge and makest our intellects absolutely guileless. So endow us with knowledge, fame and all kinds of wealth with good will.

३क २र ३ १ २र ३ १ २ ३ २ ३ २
(९७१) ओ३म अभ्यर्ष बृहद्यशो मघवद्भ्यो ध्रुवं रयिम् ।
१२ ३ २ ३ १ २
इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

971. O God! Pour on us lofty glory, endow us who possess the wealth of truth and righteousness, permanent, undecaying Wealth in the form of knowledge. Give pure food, noble progeny and worldly prosperity to those persons who always sing Thy praise, so that they may live long and happily, leading pure lives.

१ २र ३ १ २र ३ १ २
(९७२) ओं त्वं राजेव सुव्रतो गिरः सोमाविवेशिथ ।
३ १ २
पुनानो वह्ने अद्भुत ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

972. O Wondrous Purifying God, leading us always towards the path of righteousness, Thou hast entered the hearts of those, like a Pious King, who are Thy true worshippers, obeying Thy Commands.

१ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
(९७३) स वह्निरप्सु दुष्टरो मृज्यमानो गभस्त्योः ।
१ २ ३ १२
सोमश्चमूषु सीदति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

973. God Who is the Sustainer of the universe, Who is difficult to be attained by those immersed in the waters of the world, Who purifies all with the fingers of knowledge and action or Who is sought through pure mind and intellect is seated in the hearts of His subjects like a commander in his army.

३ २३ १ २र३ २ ३ १ २
(९७४) ओं क्रीडुर्मखो न मंहयुः पवित्रं सोम गच्छसि ।
१ २ ३ २ ३ १ २
दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

974. O God, enabling us to play in the world and Thyself sporting in it (so to speak) Adorable, acting like a liberal chief eager to give, Thou goest to the pure heart of a devotee, bestowing on him heroic strength.

१२ ३ १ २ ३१ २३ १ २
(९७५) ओं यवंयवं नो अन्धसा पुष्टंपुष्टं परि स्रव ।
१ २ ३ १ २
विश्वा च सोम सौभगा ॥

अवत्सारः काश्य ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

975. Pour on us with Thy nourishing power, all kinds of corn with each sort of nourishment and bestow on us all felicities.

२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र
(९७६) ओ३म् इन्दो यथा तव स्तवो यथा ते जातमन्धसः ।

२ ३१२ ३१ २
नि बर्हिषि प्रिये सदः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

976. O Resplendent God! As Thine is the praise and Thine is the strength to nourish us by Thy Grace which is ever to be meditated upon, Thou hast Thy seat in the inmost recess of a dear devotee's heart.

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
(९७७) ओ३म् उत नो गोविदश्ववित् पवस्व सोमान्धसा ।
३ १ २ ३ १ २
मक्षूतमेभिरहभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

(1) O God! Endowing us with the Vedic speech and strength, purify us with Thy Power that is to be meditated upon, through days that are flying most rapidly.

(2) Strain out for us in Thy purifying stream without fail and by the speediest means, the wealth that consists in the Vedic Speech and power.

२ ३ २ ३ १ २र३ २ ३ १ २ ३ १२
(९७८) ओं यो जिनाति न जीयते हन्ति शत्रुमभीत्य ।
१ २
स पवस्व सहस्रजित् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

978. Do Thou O God, the Vanquisher of thousands of obstacles, Who Conquerest all but art never conquered and Who destroyest all our internal enemies, purify us.

२ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
(९७९) ओं यास्ते धारा मधुश्चुतोऽसृग्रमिन्द ऊतये ।
१ २ ३ २ ३ १ २
ताभिः पवित्रमासदः ॥

जमदग्निर्भार्गव ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

979. O God ! With streams that drop sweet juice of Bliss which are poured for the help and preservation of the devotees, be Thou always seated in their pure hearts.

२ ३१ २ ३१२ ३१ २र ३१२
(६८०) ओं सो अर्षन्द्राय पीतये तिरो वाराण्यव्यया ।
१२ ३२ २३२
सीदन्नृतस्य योनिमा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

980 So flow Thou onward O God and be manifest in the heart of a devotee for the gratification of the soul, casting away all its material veil, seating Thyself in the shrine of Enternal Law and Truth.

१ २३ १२ ३ १२३ १२
(६८१) ओं त्वं सोम परि स्रव स्वादिष्ठो अङ्गिरोभ्यः ।
३ २ ३१ २र
वरिवोविद् घृतं पयः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

981. O God ! Who art most sweet for those who regard Thee as Life of their lives and who practise Pranayama, do Thou bestow upon them the light of knowledge and the juice of devotion, as Thou art conferer of all kinds of wealth and felicity.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(६६८) (अव्या वारैः) – अव-रक्षणादिषु, रक्षिकाया विद्यायाः वरणीयैः साधनैः ।

(६६६) गोमन्तम् – गो शब्दस्यानेकार्थाः गम्लृ–गतौ इति धातोर्निष्पन्नत्वाद् गतेश्च ज्ञानगमन प्राप्तिरूपार्थकत्वाद् ज्ञानम्, गौरितिवाङ्नाम (निघ० १. ११) गोशब्द इन्द्रियार्थेऽपि सुप्रसिद्धः इत्थमने-

कविधगोसम्पन्नम (वाजम्) – वाज इति अन्ननाम (निघ० २. ७) बलनाम (निघ० २. ६)।

(६७१) (मघवद्भ्य:) – सत्यसदाचारादिधनवद्भ्य:। (ध्रुवं रयिम) -- स्थायि धनं विद्यारूपम्। (इषम्)--अन्नं वा इषम् (कौर्षा. २८। ५) प्रजा वा इष: (शत० १। ७। ३। १४) अयं वै लोक इषमिति (ऐत० ६।७)।

(६७२) (वह्ने) – हे सत्य मार्ग प्रतिबोढ: परमेश्वर वह्-प्रापणे। (गिर:)-- गृणातिरर्चतिकर्मा (निघ० ३।१४)। गिर: – अर्चकान् त्वदाज्ञा-पालनतत्परान् भक्तान्।

(६७३) (अप्सु दुष्टर:) – अप्सु संसारभवजलेषु निमग्नेषु सांसारिके-ष्वितिभाव: दुष्टर: – दुस्तरो दुष्प्राप्य इत्यर्थ:। (गभस्त्यो:) – गभस्तय इत्यंगुलिनाम (निघ० २। ५) ज्ञानकर्मरूपाभ्यामंगुलि-भ्याम् – तृतीयार्थे सप्तमी अथवा गभस्तय इति रश्मिनाम पवित्र मनोबुद्धि रूपरश्म्यो: मृज्यमान: - अन्विष्यमाण:।

(६७४) (क्रीळु:) –स्वयं लीलाशील: अनायासेन जगद्रचनादि सकल कार्य-कृत् "स्वाभाविकी ज्ञान बल क्रिया" इति श्वेताश्वतरोपनिषदि ६।८ व्याख्यात प्रकारेण, भक्तेभ्यश्च क्रीडाशक्ति ददत्। (मख:) –पूज्य: महान इति मख: मह-पूजायाम्। (मंहयुर्न)– दानेच्छुरिव मंहते-दानकर्मा (निघ० ३।२०)।

(६७५) अन्धसा–अन्धसस्पत इति सोमस्य पत इत्येतत् (शत० ६।१।१।२४) सोमवत् प्राणधारक शक्त्यावा।

(६७६) (अन्धस:) आध्यातव्यात् प्रसादात्।

(६८६) (वाराण्यव्या) – प्रकृति सम्बन्धीन्यावरणानि "अविर्वैनाम देव-तर्तेनास्ते परीवृता" (अथर्व० १०।८।३१) इत्यादि मन्त्र द्वारा प्रकृतिरविपदेनाभिधीयते वृञ्-आवरणे तस्मात्प्राकृतिकावरणानि तिर: दूरीकुर्वन् "ऋतं च सत्यं चाभीद्धात् तपसोऽध्यजायत (ऋ० १०-१९०१) इत्यादि मन्त्रानुसारमृतशब्दस्य प्रयोग:शाश्वत नियमार्थेऽपि भवति।

(९८१) (अंगिरोभ्य:) - प्राणो वा अंगिरा: (शत० ६। १। २। २८) ६। ५। २। ३। ४) भगवन्तं परमेश्वरं प्राणवन्मन्यमानेभ्य: उपासकेभ्य: अथवा प्राणायामाभ्यासिभ्यो योगिभ्य: । (घृतम्) - प्रकाश ज्ञान रूपम् घृ - क्षरणदीप्त्यो: अत्र दीप्त्यर्थ ग्रहणम् ।

How wrong and absourd it is on the part of Rev. Stevenson to translate घृतम as the sparkling liquor.

(पय:) - पीयत इति पयो भक्तिरसस्तम् (वरिवोवित्) वरिव इव धननाम निघ० २।१०) विद्लृ - लाभे धनप्रापक: ।

तृतीय खण्ड:

Senction III

२३ १ २ ३क२र ३ २ ३ १ २ ३१
(९८२) ओं तव श्रियो वर्ष्यस्येव विद्युतोऽग्नेश्चिकित्र उशा-
२ ३ १२ १र २र ३ १२३ १ २ ३ १ २ ३१
सामिवेतय: । यदोषधीरभिसृष्टो वनानि च परि स्वयं
२ ३ १ २र३ १ २
चिनुषे अन्नमासनि ॥

अरुणो वैतहव्य ऋषि: । अग्निर्देवता । जगती छन्द: ।

982. Thy glories O God ! are manifested as the lightnings from a rainy cloud or as the radiance of the dawns, when shed on the fields of the corn or on the forest. Thou pervadest the plants and forest trees and at the time of the dissolution of the world, Thou puttest all these objects of the universe in Thy Mouth as food. (so to speak)

१ २ ३ २३ ३ १२ ३२३ ३ १ २
(९८३) ओं वातोपजूत इषितो वशाँ अनु तृषु यदन्ना वेविषद्
३ १२ १ २ ३ २ २३ १२
वितिष्ठसे । आ ते यतन्ते रथ्योऽ३ यथा पृथक् शर्धांस्यग्ने

३१२ ३ १२
अजरस्य धक्षतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

983. O God! When urged on and prayed by Thy devotees soon providing them with food, Thou art seated in their hearts, they like men on chariots, strive to attain Thee on every side as Thou art un-decaying and burnest all their evil propensities by Thy wonderful powers.

३ २ ३ १२ ३ १२ ३ १ २र ३
(९८४) ओं मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनमग्निं होतारं परि-
१२ २ २ १ २र ३ १ २ ३२उ ३१
भूतरं मतिम् । त्वामर्भस्य हविषः समानमित्त्वां महो
२ ३ २
वृणते नान्यं त्वत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

984. O God, all devotees choose Thee alone as their Chief Priest and Supreme Leader, as Thou art Omniscient, the Source of Wisdom, the Giver of intelligence, the Prosperer of the Yajna (non - violent sacrifice) surpassing all. They worship Thee and none other than Thee in all sacrifices of knowledge, whether small or great.

३ १ २ ३ १ २र ३१ २
(९८५) ओं पुरूरुणा चिद्ध्यस्त्यवो नूनं वां वरुण ।
२ ३ १ २ ३ २
मित्रा वंसि वां सुमतिम् ॥

उरुचन्द्रिरात्रेयऋषिः । मित्रावरुणौ देवता । गायत्री छन्दः ।

985. O teacher and preacher, who are of a friendly disposition and dispellers, of darkness your aid is unfailingly manifested in giving us abundance. May I obtain your kind good will and counsel.

१ २ ३१२ ३ १२ ३ १२
(९८६) ओं ता वां सम्यगद्रुह्वाणेषमश्याम धाम च ।
३ २
वयं वां मित्रा स्याम ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

986. O teacher and preacher, we praise you who are free from malice to fulfil our noble desires and endow us with spiritual splendour. May we be your true friends.

३ १ २ ३ १ २३१ २ ३ २
(९८७) ओं पातं नो मित्रा पायुभिरुत त्रायेथां सुत्रात्रा ।
३ २ ३ १ २ ३ १ २
सह्याम दस्यूं तनूभि: ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

987. Protect us with all kinds of preservation. O illustrious saviours, do ye save us and grant that we may subdue the wicked by ourselves.

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र
(९८८) ओं उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वा शिप्रे अवेपय: ।
१ २ ३ २ ३ २
सोममिन्द्र चमू सुतम ॥

कुरुसुति: काण्व ऋषि: । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्द: ।

988. O soul! When standing by us in all thy mighty strength, taking the juice of life born in the spoon of Prana and Apana (Vital breaths) thou doest shake thy powers of knowledge and action.

१२ ३ १ २ ३ १ २र
(९८९) ओ३म अनु त्वा रोदसी उभे स्पर्धमानमददेताम् ।
२ ३ १२ २ ३ १ २
इन्द्र यद् दस्युहाभव: ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

989. O progresssive soul ! When contending with foes, thou becomest the slayer of the wicked hosts, both worlds feel joy over thy adventurous and heroic act.

१ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
(९९०) ओं वाचमष्टापदीमहं नवस्रक्तिमृतावृधम् ।
२ ३ १ २ ३क२र
इन्द्रात् परि तन्वं ममे ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

990. I esteem the Voice which extends to the 8 quarters of the earth or which is derived from the four Vedas and Upavedas, and consists of nine parts and which makes the sacrifice prosperous, strengthening the Law, still far below the praises of God.

१ २ ३ २ ३ २ २र
(९९१) ओं इन्द्राग्नी युवामिमेऽभि स्तोमा अनूषत् ।
१ २ ३ २
पिबतं शम्भुवा सुतम् ॥

भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषि: । इन्द्राग्नी देवता । गायत्री छन्द: ।

991. O teacher and preacher ! These our songs celebrate you ; do ye the bringers of blessings, drink the expressed juice of devotion commingled with knowledge.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ ३ १२
(९९२) ओं या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो दाशुषे नरा ।
१ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्राग्नी ताभिरा गतम् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

992. O teacher and preacher, leaders of men, there are in your possession many powers desired by people. Come along with them for the benefit of the worshippers of God.

२ ३ १ २ ३२ ३१ २र ३ २
(९९३) ओं ताभिरा गच्छतं नरोपेदं सवनं सुतम् ।

१ २ ३   १ २
इन्द्राग्नी सोमपीतये ॥

993. With these powers of grace, O heroes, (teacher and preacher) come to attend this Yajna (Sacrifice) to drink the juice of devotion commingled with wisdom.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(९८३) (वातोपूजतः) त्वद् गतमनोभिर्भक्तैर्ज्ञानिभिर्वा वा–गतिगन्धनयोः अत्रगत्यर्थः उपजूतः–गतःप्रीतः प्रसादितोवा (तृषु) – क्षिप्रम् तृषु इति क्षिप्रनाम (निघ० २।१५)। (शर्धांसि) – बलानि शर्ध इति बलनाम (निघ० २।६)

(९८४) (हविषः) – हूयत इति हविः तस्य मनोऽर्पणरूपयज्ञस्य ।

(९८५) मित्रावरुणौ – प्राणोदानाविव वर्तमानौ अध्यापकोपदेशकौ प्राणोदानौ मित्रावरुणौ (शत० ३।२।२।१३)। तत्तुल्यावध्यापकोपदेशकौ मित्रः–सर्वस्नेही वरुणः–अज्ञानादि निवारकः ।

(९८६) इषम् – मनोभिलषितं पदार्थम् इष् – इच्छायाम् (धाम) – ब्रह्म तेजः ।

(990) Nine parts consist of (1) Shiksha or the Science of correct pronuncation (2) Kalpa - ritual, (3) Vyākarana - Grammar, (4) Nighantu - Glossary of the Vedic words, (5) Nirukta - Etymological interpretation of difficult Vedic words, (6) Chhanda - Prosody, (7) Jyotish - Astronomy, (8) Dharma Shastra - Code of morality, (9) Meemānsa-correct interpretation of the Vedic rituals and texts. These nine sciences help in arriving at the right interpretation of the Vedas.

(९९१) इन्द्राग्नी वै देवानामोजस्वितमौ (शत० १३। १। २। ६)। इन्द्राग्नी

वै देवानामोजिष्ठौ ॥ ताण्ड्य० २४। १७। ३। षड्विंश ब्रा० ३। ७ इन्द्राग्नी-अध्यापकोपदेशकौ इति महर्षि दयानन्दः यजु० ३३। ६३ भाष्ये ।

चतुर्थः खण्डः

Section IV

१ २ ३ १ २ ३१ २र ३ १ २
(९९४) ओ३म् अर्षा सोम द्युमत्तमोऽभि द्रोणानि रोरुवत् ।
२ ३ २ ३ २३ २
सीदन् योनौ वनेष्वा ॥

भृगुर्वारुणिर्ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

994. For translation and notes, please refer to the verse no. 503 on Page 261. Repeated in the context to emphasise.

३ १ २र ३ २ ३ १२ ३ १ २
(९९५) ओ३म् अप्सा इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः ।
१ २ ३ १ २
सोमा अर्षन्तु विष्णवे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

995. Let the devotees of peaceful and active nature go forward to attain God Who is the Lord of the World, Who is Omnipotent, the Most acceptable Omnipresent and fulfilling the noble desires of His true worshippers.

१२ ३ १ २ ३ १२ ३ २ ३ १ २
(९९६) ओ३म् इषं तोकाय नो दधदस्मभ्यं सोम विश्वतः ।
१ २ ३१ २
आ पवस्व सहस्रिणम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

996. O God, bestowing food (material as well as spiritual) upon our progeny, from every side, pour on us riches

thousand fold.

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ ३२
(९९७) ओं सोम उष्वाण : सोतृभिरधि ष्णुभिरवीनाम् ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ ३ १२
अश्वयेव हरिता याति धारया मन्द्रया याति धारया ॥

भरद्वाजकश्यपगोतमवसिष्ठादयः सप्तर्षयः। पवमानः सोमो देवता । बृहती छन्दः

977. Soma (Spiritual Juice) being produced by the devotees goes towards those persons with the flow of protection who are advanced in knowledge and good moral character. It goes to such advanced persons with charming and pleasing permanent stream.

३२उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(९९८) ओ३म् अनूपे गोमान् गोभिरक्षाः सोमो दुग्धाभिरक्षाः ।
३ २उ ३ १ २ ३ १ २र
समुद्रं न संवरणान्यग्मन् मन्दी मदाय तोशते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

998. When a learned devotee of peaceful nature is established in God, Who is kind to the world and with prayers, he concentrates his mind on Him, then he begins to dwell always with pure and noble sentiments. Like waters flowing into the sea, the devotees become full of joy by the realisation of the Supreme Being and destroy all internal enemies like the lust, anger, pride etc. for the attainment of bliss.

१ २ ३ २ ३क२र ३ १ २र३ १ २
(९९९) ओं यत्सोम चित्रमुक्थ्यं दिव्यं पार्थिवं वसु ।
१ २ ३ १ २र
तन्नः पुनान आ भर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

असितो देवलोवर्षिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

999. O God the Purifier, do thou bring to us such Divine and worldly wealth as shall be worthy of admiration

and wonderful.

१ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३१ २
(१०००) ओं वृषा पुनान आयूंषि स्तनयन्नधि बर्हिषि ।
२ ३ २उ ३ १ २
हरिः सन् योनिमासदः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1000. O Rainer of blessings, Who purgest evil from the lives of Thy Pious devotees and purifiest them, inspiring their minds with words of wisdom, being the destroyer of all miseries, be seated in the home of their hearts.

३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
(१००१) ओं युवं हि स्थः स्वःपती इन्द्रश्च सोम गोपती ।
३ १ २ ३ ३ २
ईशाना पिप्यतं धियः ॥

ऋष्यादय पूर्ववत् ।

1001. O God and calm devout soul, you are protectors of happiness and light, possessors of the knowledge (God being Omniscient and the noble soul possessing good knowledge by His Grace). You are lords (God of the Whole world and soul of the body) develop as mighty ones, our intellects and actions.

आवश्यकटिप्पण्यः

(९९५) (अप्सा:)—अप्सा रूपवन्तो दर्शनीया: । अप्स इति रूपनाम (निघ० ३। ७। ६) इत्यप्सा: आदर्शनीयं व्यापनीयं वा स्पष्टं दर्शनायेति शाकपूणिरिति निरुक्ते (५। १३) यास्काचार्य: । (वायवे)—वा-गति गन्धनयो: सर्व संचालकाय परमेश्वराय ।

(९९८) गोमान्—गम्लृगतौ गतेस्त्रयोऽर्था: ज्ञानं गमनं प्राप्तिश्च अत्र ज्ञानार्थग्रहणम—विद्यावान् ज्ञानी (दुग्धाभि:)—उपासनासार-भूताभि: [illegible] कामक्रोधादीन नाशयति ।

पञ्चमः खण्डः

Section-v

२ ३ १ २ १ २ ३ १ ३ १ २र
(१००२) ओ३म् इन्द्रो मदाय वावृधे शवसे वृत्रहा नृभिः ।
२उ ३२ ३ २ ३ १ २र ३ १ २र३ १
तमिन्महत्स्वाजिषूतिमर्भे हवामहे स वाजेषु प्र
१
नोऽविषत ॥

गोतमऋषिः पवमानः सोमो देवता । पंक्तिश्छन्दः ।

1002. For translation and notes, please refer to the verse No. 411 on Page 220.

२ ३ १ २ ३ २उ ३ १२ ३ २
(१००३) ओ३म् असि हि वीर सेन्योऽसि भूरि परादादिः ।
२ ३ ३१ २ ३ १ २र
असि दभ्रस्य चिद् वृधो यजमानाय शिक्षसि ।
३१ २र ३ १ २
सुन्वते भूरि ते वसु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1003. O God ! Thou art a Great Hero possessing the Power of subduing all hostile forces. Thou art the Most liberal Donor. Thou art the Strengthener of the feeble. Bestow many gifts on the institutor of the Yajna (non-violent sacrifice). Thou hast abundant wealth of all kind (material as well as spiritual) to give to Thy devotees.

२३१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१००४) ओं यदुदीरत आजयो धृष्णवे धीयते धनम् ।
३ १ २३ २३ २३ १ ३ १ २र ३ १
युङ्क्ष्वा मदच्युता हरी कं हनः कं वसौ दधोऽस्माँ

२ ३ १ २
इन्द्र वसौ दधः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1004. For the translation and notes, please refer to the verse no. 414 on Page 221 Repeated in the context to emphasise.

३ २ ३ १ २ ३ २३ १ २ ३१२र
(१००५) ओं स्वादोरित्था विषूवतो मधोः पिबन्ति गौर्यः ।
१ २र ३ १ २३२ ३ १ २ ३ २३
या इन्द्रेण सयावरीर्वृष्णा मदन्ति शोभथा
२ ३ १२ ३१ २
वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1005. For the translation, please refer to the verse no. 409 on Page 219 and for notes to Page 223. Please correct the number there as 409.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१००६) ओं ता अस्य पृशनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः।
३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २३
प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिन्वन्ति सायकं
२ ३१ २ ३ १ २
वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1006. Craving the touch of God, the souls drink deep of the peaceful juice of devotion. God's words contained in in the Vedas show the right path leading towards Him and saving them from the path that leads astray from Him which is therefore to be shunned. The Vedic speech which makes men established in God helps the souls in getting victory over passions.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२ ३ १ २
(१००७) ओं ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः ।
३ १ २ ३१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
व्रतान्यस्य सश्चिरे पुरूणि पूर्वचित्तये । वस्वीरनु
३ १ २
स्वराज्यम् ॥

जमदग्निर्भार्गव ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1007. With veneration passing wise, the souls honour God's victorious might. They follow close His eternal laws, to win them due pre-enimence, good in their own supremacy.

षष्ठः खण्डः

Section VI

१ २ ३ १ २र ३ १ २र ३ २
(१००८) ओ३म् असाव्यंशुर्मदायाप्सु दक्षो गिरिष्ठाः ।
३२उ ३ १ २
श्येनो न योनिमासदत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1008. I (devotee) have started for rapturous joy the sacrifice of devotion, which is expert in action, which dwells in the tongue by taking the holy name of God and which is giver of happiness and peace to the life, like a quick horse; It has settled down in my heart.

३ १ २र ३ १२ ३२ ३ १ २र ३ १
(१००९) ओं शुभ्रमन्धो देववातमप्सु धौतं नृभिः सुतम् ।
१ २ ३ २ ३ १ २
स्वदन्ति गावः पयोभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1009. Devotees taste pure the food (of the meditation on God) which has been prepared by enlightened truthful

persons and shared by noble men, purified in God's contemplation at nights. [The Yogis are engaged in meditation generally at nights.

२ ३ २ ३ १ २र३ १ २ ३१२
(१०१०) ओ३म् आदीमश्वं न हेतारमशूशुभन्नमृताय ।
२ ३ १ २ ३ १ २
मधो रसं सधमादे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1010. Then the devotees of God adorn the sweet and popular juice of devotion commingled with wisdom for the attainment of immortality, sitting in a place where all enjoy bliss by singing the glory of the Lord, as they adorn a horse whom they send into a battle.

३ २ ३ २ ३ २उ३ १ २ ३ १ २
(१०११) ओ३म् अभि द्युम्नं बृहद्यश इषस्पते दिदीहि देव
३ २ १ २र ३१ २
देवयुम् । वि कोशं मध्यमं युव ॥

ऊर्ध्वसद्मा आङ्गिरस ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । विषमा ककुप् छन्दः ।

1011. O Lord of knowledge ! make high and splendid glory (of wisdom) shine hitherward, on Thy devotee who desires Thee. Unite the middle sheath of mind with Thee.

१ २ ३क२र ३ २ ३ २उ ३ २
(१०१२) ओ३म् आ वच्यस्व सुदक्ष चम्वोः सुतो विशां वह्निर्न
३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३२उ ३
विश्पतिः । वृष्टिं दिवः पवस्व रीतिमपो जिन्वन्
१ २ ३ १ २
गविष्टये धियः ॥

कृतयशा आङ्गिरस ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । समा सतो बृहती छन्दः ।

1012. O Almighty God ! Thou Who art to be attained with the help of pure mind and intellect, Who art chief Support of Thy devotees and art like a Sovereign, show the

right path to them by giving instructions. Pour on us rain of happiness. Gratifying Thy worshippers, lead to emancipation the soul that desires to attain Wisdom and is calm and pure like the water.

३ १ २उ३ १ २ ३ २ ३२ ३ १ २
(१०१३) ओं प्राणा शिशुर्महानां हिन्वन्नृतस्य दीधितिम् ।
२ ३ १२ ३ १ २३१ २ ३ २
विश्वा परि प्रिया भुवदध द्विता ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1013. For the translation, please refer to the verse no. 570. on P. 297 and for notes to Page 300.

१ २ ३१ २ ३ २ १ २ ३ १ २र ३ २
(१०१४) ओ३म् उप त्रितस्य पाष्यो३रभक्त यद्द गुहा पदम् ।
३ १ २ ३१ २र३१२ ३२
यज्ञस्य सप्त धामभिरध प्रियम् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1014. God Who is seated in the secret cave of the heart, pervades the mind and intellect of the sage who observes Truth, harmlessness and self control. He is surrounded by seven shining Virtues of dispassion, humility, equality, forgiveness, kindness, liberality and patience and is beloved of the pure soul.

१ २ ३२ ३ १ २ ३ १२र ३२
(१०१५) ओं त्रीणि त्रितस्य धारया पृष्ठेष्वैरयद्रयिम् ।
१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
मिमीते अस्य योजना वि सुक्रतु: ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1015. O God ! Preserve three virtues i.e. Truth, hamlesness and self control of the sage who possesses them. To those who are backward or devoid of wealth, grant wealth. A wise man of noble deeds craves for the means of attaining God.

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(१०१६) ओं पवस्व वाजसातये पवित्रे धारया सुतः।
१ २ ३ १ २ ३२ ३ १ २
इन्द्राय सोम विष्णवे देवेभ्यो मधुमत्तरः ॥

रेभसूनू काश्यपौ ऋषी। पवमानः सोमो देवता। अनुष्टुप् छन्दः।

1016. O God ! realised within our hearts with the help of pure intellect of meditative nature, for the attainment of true knowledge, purify our souls, the non-violent sacrifice and enlightened persons, being endued with all Thy surpassing sweetness.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३१२ ३ १ २
(१०१७) ओं त्वां रिहन्ति धीतयो हरिं पवित्रे अद्रुहः।
३ २ ३२उ ३ २ ३ १ २ ३ १२
वत्सं जातं न मातरः पवमान विधर्मणि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1017. O Purifier ! As mother cows lick the new born calf, our meditative moods, not going against one another but co-operating, enjoy Thy bliss in their pure and pious heart, as Thou art Destroyer of all sin and misery.

१ २र ३ १ २र
(१०१८) ओं त्वं द्यां च महिव्रत पृथिवीं चाति जभ्रिषे।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
प्रति द्रापिमुञ्चथाः पवमान महित्वना ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1018. O Performer of mighty acts, Thou sustainest heaven and earth. By Thy Greatness, O God ! Thou castest away all impurity.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २३
(१०१९) ओ३म् इन्दुर्वाजी पवते गोन्योघा इन्द्रे सोमः सह

२ ३ १ २   २ ३ २ ३ १२ ३ १ २र३ १ २
इन्वन् मदाय । हन्ति रक्षो बाधते पर्यराति वरि-
३ २ ३१ २३ १ २
वस्कृण्वन् वृजनस्य राजा ॥

मन्दुर्वासिष्ठ ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1019. For translation, please refer to the Verse no. 540 on Page 279 and for notes to Page 281.

२ ३ १ २ ३ १ २   ३ २ ३ १ २र ३
(१०२०) ओ३म् अध धारया मध्वा पृचानस्तिरो रोम पवते
१ २   २ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २
अद्रिदुग्धः । इन्दुरिन्द्रस्य सख्यं जुषाणो देवो देवस्य
३ २ २र
मत्सरो मदाय ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1020. God realised and manifested in the heart by the immortal soul through knowledge and devotion, instructing it in sweet words, Purifies it, casting away the veil of ignorance. Now Resplendent God rejoicing in the Friendship of the soul, gladdens it immensely.

३ २ ३ १ २   ३ २ ३ २ ३२३ ३
(१०२१) ओ३म् अभि व्रतानि पवते पुनानो देवो देवाँत्स्वेन
१र ३२   २ ३ १ २ ३१ २र ३ २३ १ २
रसेन पृञ्चन् । इन्दुर्धर्माण्यृतुथा वसानो दश क्षिपो
३ २ ३ १ २
अव्यत सानो अव्ये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1021. Resplendent God gratifying the truthful enlightened persons with His own bliss, purifies them and purifies all dear objects. He being Himself, full of Light, imparts the knowledge of individual and social duties and being present

in all seasons and at all times, in five subtle and five gross elements and in the universe made of them, protects us.

आवश्यकटिप्पण्य:

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१००६) गाव: -- स्तोतारो भक्ता: गाव इति स्तोतृनाम (निघ० ३। १६। ७)
अन्ध:--अन्नं परमेश्वरध्यानरूपम् अन्ध इत्यन्ननाम (निघ० २। ७)

(१०१०) (अश्वम्) -- व्यापकं सर्वजनप्रियम। (मधो:) -- मधुरस्य मंगलमयस्य परमात्मन:। (सधमादे) -- यत्र सर्वैर्मिलित्वा भक्तिरसमनुभवद्भिर्माद्यते तत्सधमादमित्युच्यते।

(१०११) मध्यमं कोशम् --अन्त:करणरूपम्।

How ridiculous and absurd it is on the part of Rev. Stevenson to translate the first part of the Verse as "O Lord of food, cause to shine among us the resplendent, mighty, nourishing, deity - desired liquor. etc. There is no word in the Mantra which by any stretch of imagination can be translated as "Liquor." This shows only the pre-conceived wrong notions of some Western Scholars.

(१०१२) (चम्बो:) -- मनोबुद्ध्यो: दिव: - मोदस्य दिवु-क्रीडा विजिगीषा व्यवहारद्युतिस्तुति मोद मदस्वप्न कान्ति गतिषु अत्र मोदार्थग्रहणम् (गविष्टये) -- ज्ञानमिच्छत: चतुर्थी षष्ठ्यर्थे।

(१०१४) (त्रित:) - त्रीणि वस्तूनि सत्याहिंसा संयमरूपाणि तनोति विस्तारयतीति त्रित: तनु-विस्तारे बाहुलकाड्ड। (सप्त धामभि:) -- तेजोभि: परिवेष्टितं तानि च सप्त-विषयविरक्तिनम्रता-समता-क्षमा-दयोदारताधैर्याख्यानि।

(१०१५) (मिनीते) -- याचते मिमीहि याञ्चाकर्मा (निघ० ३। १६)।
(योजना)--योजनानि परमेश्वरसंगमसाधनानि।

(१०१६) (इन्द्राय)-जीवाय (प्रमाणानि ६१ पृष्ठे) (विष्णवे-)-विष्णुर्वै यज्ञः (ऐत) १।१५) यज्ञो वै विष्णुः (कौषी० ४. २॥. १८. ८, १४) यज्ञो विष्णुः (शतः १।६।३।६)

(१०१७) (धीतयः) - ध्यानवृत्तयः विधर्मणि – पवित्रे विशेषेण धर्मयुक्ते पवित्रे हृदये

(१०१८) द्रापिम् - द्रा कुत्सितगतौ द्रापिम् - कुत्सितगतिमपवित्रतां वा

It is ridiculous and absurd on the part of Rev.Stevenson to give the following foot note:- "Soma or the spirit, leaves the moonplant and mingles as a liquor with the waters". It is his own wild imagination, not supported by any thing in the Mantra.

(१०२०) (ऋद्रिदुग्धः) – दृ विदारणे स द्रियत इत्यद्रिर्जीवः तेनदुग्धः ज्ञानेनभक्त्या च साक्षात कृतः (रोम) - अज्ञान रूपमावरणम्)

(१०२१) (इन्दुः) - प्रकाशमयः इन्धी - दीप्तौ इतिधातोर्निष्पन्नः (धर्माणि) - वर्णाश्रमधर्मान (त्रिपः) - पंचस्थूलानि पंच च सूक्ष्माणि भूतानि (अव्ये सानौ)– ब्रह्माण्डरूपे कार्ये विराजमानः

सप्तमः खण्डः

Section VII

१ २ ३१ २ ३१२
(१०२२) ओ३म् आ ते अग्न इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् ।
२३ २ ३ १२ ३ २ ३ १२३ १ २र
यद्ध स्या ते पनीयसी समिद्दीदयति द्यवीषं
३ २ ३ १ २
स्तोतृभ्य आ भर ॥

वसुश्रुत आत्रेय ऋषिः । अग्निर्देवता । पंक्तिश्छन्दः ।

1022. O our Supreme Leader! We kindle the fuel of un-decaying indestructible soul for Thee. This Thy Radi-

ance which is worthy of all praise is shining in heavens. Do Thou bring the food (of wisdom) to those devotees that celebrate Thy praise.

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१०२३) ओ३म् प्र ते अग्न ऋचा हविः शुक्रस्य ज्योतिषस्पते ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ १२
सुश्चन्द्र दस्म विश्पते हव्यवाट् तुभ्यं हूयत इषं
३२ ३ १ २
स्तोतृभ्य आ भर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1023. To Thee the Splendid Lord of Light, Bright Possessor of all Joy, Destroyer of all internal foes (in the form of lust, anger, ignorance and jealousy etc.) Lord of all men, Sustainer of the Universe is being offered up the oblation of our Soul, accompanied with sacred hymns. Grant wisdom and food to those who celebrate Thy praise.

१ २र ३ १२ ३ १ २
(१०२४) ओ३म् ओभे सुश्चन्द्र विश्पते दर्वी श्रीणीष आसनि ।
३२ ३ १ २ ३ १२ ३ १२ ३२ ३
उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषं स्तोतृभ्य
१२
आ भर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1024. O Omnipotent Glorious Lord of men, Thou maturest both knowledge and action under Thy hold. Fulfil our desires in the yajnas and other noble acts. Grant Wisdom and food to those who sing Thy praise.

१ २ ३ १ २ ३ १२ ३२ ३२
(१०२५) ओ३म् इन्द्राय साम गामत विप्राय बृहते बृहत् ।
३ १२ ३ १२ ३ १२
ब्रह्मकृते विपश्चिते पनस्यवे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1025. Sing ye a Psalm to God, sing a Great Song to the Lofty Seer, Who is Omniscient, Mighty Revealer of the Vedic Wisdom and Adorable.

१ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
(१०२६) ओं त्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यमरोचयः। विश्वकर्मा
३ १ २ ३ १ २
विश्वदेवो महाँ असि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

Metrical Translation:—

1026. O God, Thou art All - pervading
Thou hast illumined the sun
Thou art Creator of every thing
Giver of light, by Thee is all spun.

१ २ ३ १ २ ३ २ १ २ ३२ ३ २
(१०२७) ओं विभ्राजं ज्योतिषा स्वा३रगच्छो रोचनं दिवः।
३ १ २ ३ १ २
देवास्त इन्द्र सख्याय येमिरे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1027. With Thy Radiance, lighting up the heavens, Thou art attained by pure mind which illuminates joy. O God! All truthful enlightened persons strive to win Thy Friendly love.

१ २ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २
(१०२८) ओ३म् असावि सोम इन्द्र ते शविष्ठ धृष्णवा गहि।
१ २ ३२३ ३ २ ३ २ ३ १ २
आ त्वा पृणक्त्विन्द्रियं रजः सूर्यो न रश्मिभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1028. For translation, please refer to the verse no. 347 on Page 189 and for notes to Page 192.

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२
(१०२९) ओ३म् आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी ।
३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावा कृणोतु वग्नुना ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1029. O Destroyer of sin! Manifest Thyself in my noble and pure mind. With the help of the knowledge of the Vedas, I have devoted my mind and intellect to Thee. May a learned preacher by his sermons, bring my mind towards Thee, so that Thou may be realised.

२ १ २र ३ १
(१०३०) ओ३म् इन्द्रमिद्धरी वहतोऽप्रतिधृष्टशवसम् ।
१ २ ३१ र ३१ ३ १ २
ऋषीणां सुष्टुतीरुप यज्ञं च मानुषाणाम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1030. May pure mind and intellect or knowledge and devotion which lead to God, Who is of indomitable might bring Him to the songs of praise of the sages and Yajna (non-violent sacrifice) performed by men.

[Here ends the sixth chapter.]

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१०२२) (द्युमन्तम् अजरम्) - विनाशरहितं प्रकाशमानम् आत्मानम्
(समिन्) - ज्योतिः संपूर्वकात् इन्धी दीप्ताविति धातोः (इषम्) अभीष्टम, ज्ञानरूपमन्नं वा इष – गतौ गतेन्त्रयोऽर्थाः, ज्ञानं गमनं प्राप्तिश्च अत्र ज्ञानार्थ ग्रहणम्

(१०२३) (दस्म) – दसु–उपक्षये कामक्रोधमोहादिशत्रुविनाशक
(हव्यवाट्)- हव्यं ग्रहणीयं जगत् वहति धारयतीतिहव्यवाट् – जगद्धर्ता परमात्मा (हविः) – हु – दानादनयोः आदाने च दातव्यम् आत्मरूपं हविः

(१०२६) (विश्वदेवः) – विश्वव्यापको देवः अथवा विश्वेषां प्रकाशकः सर्वेभ्यो मोददायको वा दिवुधातोरनेकार्थेषु द्युतिमोदार्थग्रहणम् ।

(१०२७) (स्वः) – असौ द्युलोकः स्वः ऐत० ६।७) (दिवः रोचनम्) दिवः – मोदस्य प्रकाशकं शुद्धमनः दिवुधातोर्मोदार्थग्रहणमत्र ।

(१०२८) (रथम्) - रमणीयं पवित्रं मनः (हरी) - हरतः सर्वत्रात्मान-मिति हरी मनोबुद्धी । (ग्रावा)–उपासकः ग्रसतेऽस्ति परमात्मान-मिति ग्रावा ग्रसु – अदने वनिप् अथवा गृ – शब्दे उपदेशकः । (वग्नुना) – वाचा वग्नुरितिवाङ्नाम निघ० १।११)

(१०३०) (हरी) - ज्ञानभक्ती ऋक्सामे वै हरी शत० ४।४।६) ऋक्सामे वै इन्द्रस्य हरी ऐ० २।२४) ।

अथ सप्तमोऽध्यायः

BOOK IV CHAPTER VII

१ २ ३ १ २ २ १२ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१०३१) ओं ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधु प्रियं पिता देवानां
३ २ ३ १२ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३क२र
जनिता विभूवसुः । दधाति रत्नं स्वधयोरपोच्यं
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र
मदिन्तमो मत्सर इन्द्रियो रसः ॥

अकृष्टमाषादय ऋषयः । पवमानः सोमो देवता । जगती छन्दः ।

1031. God Who is the Light of the world, the Sweet, the Beloved, Father and Begetter of all shining objects and wise enlightened persons, Source of great Wealth purifies all. He pervading the Matter and the Souls, Sender of rain of hidden joy in the hearts of His true devotees, Well - Wisher and Benefactor of souls, upholds the Jewel of abiding happiness and peace, being Himself All - Bliss and the Best of Cheerers.

३ १ २ ३१ २ ३क२र ३ १ २ ३ २
(१०३२) ओ३म् अभिक्रन्दन् कलशं वाज्यर्षति पतिर्दिवः
३ १ २ ३ २ १ २३२ ३ १ २
शतधारो विचक्षणः । हरिर्मित्रस्य सदनेषु सीदति
३१ २ ३ १ २ २ १ २
मर्मृजानोऽविभिः सिन्धुभिर्वृषा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1032. The Lord of Joy, the Almighty and All-seeing, the Giver of the Vedic Speech dealing with various subjects, Omniscient God flows down with a resounding noise (so to speak) into the soul. He the Destroyer of sin and ignorance sits in the heart of His friends who are devoted to Him, being sought after by kind-hearted persons who are to be protected by Him, as He is the Rainer of blessings.

२ ३ १ २३ १ २ ३ १ २ ३ १
(१०३३) ओ३म् अग्रे सिन्धूनां पवमानो अर्षस्यग्रे वाचो
२ ३ १ २र १२ १ २ १२ ३ १ २र
अग्रियो गोषु गच्छसि । अग्रे वाजस्य भजसे महद्धनं
३ २ ३ १ २
स्वायुधः सोतृभिः सोम सूयसे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1033. O God, Thou Who art Purifier, goest before or showest path to Thy kind-hearted devotees. Thou goest before their speech of praise i.e. art realised by them as present before their mental eyes. Thou art present in the noble speech of Thy devotees or in the rays of light being the Supreme Leader. He Who desires strength, Thou endowest him with great Wealth of Wisdom. Thou being the Possessor of good arms of knowledge, destroying all evils, art always approched by Thy devotees, who go towards Thee i. e. are engaged in Thy meditation and realisation.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ २
(१०३४) ओ३म् असृक्षत प्र वाजिनो गव्या सोमासो अश्वया।
३ १ २ ३ १ २र
शुक्रासो वीरयाशवः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

(1) Through our desire of acquiring knowledge, strength and heroism, potent drops of Soma (The spiritual jouice of devotion) have been effused which are mighty, brilliant and swift,

(2) Pure spotless Yogis of peaceful nature being powerful, become very effective with the help of heroic and wise speech.

३ १ २ ३ १ २ ३ १२ ३ १ २
(१०३५) ओं शुम्भमाना ऋतायुभिर्मृज्यमाना गभस्त्योः ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २
पवन्ते वारे अव्यये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1035. Rendered shining by the pupils who are seekers after truth and purified by wisdom and the practice of Yoga or by mind and intellect, wise devotees, move in God Who is Destroyer of all misery and Indestructible Protector.

१ २र ३ २३ २३ १ २ ३ २३ १ २
(१०३६) ओं ते विश्वा दाशुषे वसु सोमा दिव्यानि पार्थिवा ।
१ २ ३ १ २र
पवन्तामान्तरिक्ष्या ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1936. Let those wise Yogis of peaceful nature, pour out for their humble disciples who have surrendered their selves to them, all wealth of knowledge belonging to the heaven, earth and middle regions.

१ २ ३ १ २र ३१२ ३ १ २
(१०३७) ओं पवस्व देववीरति पवित्रं सोम रंह्या ।
१ २ ३ ३ १ २र
इन्द्रमिन्दो वृषा विश ॥

मेधातिथिः काण्व ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1037. O God Who art pervading all shining objects and enlightened persons, Who desirest all Thy worshippers to be spotless and Who art Rainer of blessings, quickly enter the pure hearts of Thy devotees and make them rid of all impurity.

१ २ ३ २ ३ १ २ १ २ ३ १२
(१०३८) ओ३म् आ वच्यस्व महि प्सरो वृषेन्दो द्युम्नवत्तमः।
१ २र ३ १ २
आ योनिं धर्णसिः सदः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1038. O God, the Rainer of blessings and Lord of Wealth, reveal to us the Supreme Vedic Wisdom and being the Upholder of the universe, be firmly established in our heart which is like Thy home. Let us always think of Thee.

१ ३ ३२उ ३ १ २ ३१ २ ३ १२
(१०३९) ओ३म् अधुक्षत प्रियं मधु धारा सुतस्य वेधसः ।
३ १ २ ३ १ २
अपो वसिष्ट सुक्रतुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1039. (1) The stream of bliss of God Who is the Creator of the world generates honey like sweetness. God the Doer of all noble deeds, controls all worlds and gives the fruit of the actions of all creatures.

(2) God endows the devotee who approaches him with beloved sweetness through the Vedic Speech. He the Doer of noble deeds, covers the actions of all.

३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
(१०४०) ओं महान्तं त्वा महीरन्वापो अर्षन्ति सिन्धवः ।
१ २र ३ १ २
यद् गोभिर्वासयिष्यसे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1040. O God, When Thou coverest us with the Vedic Words, we begin to follow Thee Who art Great, as the rivers follow or go to the occan.

३ १ ३ १ २ ३ २ ३१२ ३२
(१०४१) ओं समुद्रो अप्सु मामृजे विष्टम्भो धरुणो दिवः ।
१ २ ३ १२ २३
सोमः पवित्रे अस्मयुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1041. God Who is the ocean of virtues, the Sustainer of all things, the Support of heaven, always desiring our welfare, shines particularly in noble actions and in the hearts of the devotees.

१ २ ३ २ ३ १२३ २३ ३ २ २र३२
(१०४२) ओ३म् अचिक्रदद् वृषा हरिर्महान् मित्रो न दर्शतः ।
१ २र
सं सूर्येण दिद्युते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation:—

1042. Shining with the sun
God is Great Almighty
Sins He wants us to shun
Observing perfect piety
We must Him ever see
In our hearts pure to be
He like the sun destroys
All darkness, gives us joys.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०४३) ओं गिरस्त इन्द ओजसा मर्मृज्यन्ते अपस्युवः ।
२ ३१ २३ १ २
याभिर्मदाय शुम्भसे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1043. O God ! our speeches desirous of action are purified by Thy Might, wherewith Thou art adorned for the attainment of rapturous joy.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ २३
(१०४४) ओं तं त्वा मदाय धृष्वय उ लोककृत्नुमीमहे । तव
१ २ ३१
प्रशस्तये महे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1044. O God ! We implore Thee Who art the Creator of the world for the attainment of rapturous joy, destruction of our inner foes (in the form of lust, anger, pride and jealousy etc.) and for Thy exaltation and Glorification. [Let us be always devoted and dedicated to Thee.]

३ १ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ २ ३२
(१०४५) ओं गोषा इन्दो नृषा अस्यश्वसा वाजसा उत ।
३ २ ३ १ २ ३२
आत्मा यज्ञस्य पूर्व्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1045. O Refulgent God ! Thou art the Giver of the rays of the sun and the senses of perception, the Giver of heroes, Giver of strength and the senses of action and the Giver of food (both material and spiritual in the form of wisdom). Thou art the Primeval Spirit of this vast Yajna in the form of the universe.

३ १ ३ ३१ २र ३ १ २
(१०४६) ओ३म् अस्मभ्यमिन्दविन्द्रियं मधोः पवस्व धारया ।
३ १ २ ३ १ २
पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1046. Pour on us O God, the strength of the Soul with a full stream of sweetness like the cloud that sends the rain. Purify us with Thy inspiring Noble Vedic Speech.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१०३१) (यज्ञस्य) - संगतस्य संसारस्य यज-देवपूजा संगतिकरणदानेषु (स्वधयोः) प्रकृति - जीवात्मनोः स्वधा प्रकृतिः, स्वयं धारयति दिव्यशक्तिमिति जीवश्च तयोः (अपीच्यम्) - गुप्तम अपीच्य-मिति निर्णीतान्तर्हित नाम (निघ० ३।२५)

How absurd and ridiculous it is on the part of Rev. Stevenson to apply the adjectives like पिता देवानां जनिता etc. which clearly mean the Father and Begetter of the Devas to liquor and translate the beautiful verse as "the Light of the sacrifice, the sweet, the beloved (Liquor) is being distilled in purity. — It is that joy-inspiring, most inebriating liquor which brings to us the treasures of heaven and earth and of the middle regions."

(Hymns of the Sama Veda Translated by Rev. Stevenson P. 119)

(१०३२) (दिवः)- आनन्दस्य दिवु- धातोरनेकार्थेषु अत्र मोदार्थ ग्रहणम् (शतधारः) – शतधारा वेद रूपा वाचो यस्य शतमिति बहुनाम निघ० ३।१ धारेति वाङ्नाम निघ० १।११) (सदनेषु) - हृदय-रूप गृहेषु । (अविभिः)– रक्षणीयैः (सिन्धुभिः) स्यन्दनशीलैः

परमात्मानं स्मारं स्मारं स्यन्दन्ते प्रस्रवन्ति अथवा क्लेशोर्तान् दृष्ट्वा स्यदन्ते इति दयार्द्रहृदया भक्तास्तैः ।

(१०३३) (स्रोतृभिः) - त्वामुद्दिश्य गमनशीलै भक्तैः सु – गतौ ।

(१०३५) (गभस्त्योः) ज्ञानयोगभ्यासरूपकिरणयोः गभस्तय इति रश्मिनाम (निघ० १।५) अथवा मनोबुद्ध्योः बभसतो दीप्येते ज्ञानोदयेनेति ताभ्याम (पवते) - विचरन्ति पवते – गति कर्मा (निघ० २।१४) (वारे) – कष्टनिवारके परमात्मनि ।

(१०३६) (सोमाः)– सौम्यगुणयुक्ता योगिनः (दाशुषे) - आत्मानं दत्तवते विनीतशिष्यवर्गाय ।

(१०३७) (देवावीः)- वी- गति व्याप्ति प्रजन कान्त्यसनखादनेषु देवान प्रकाशकान् सूर्यचन्द्रादीन् सत्यनिष्ठान् विदुषो वा व्याप्नोति सर्वे देवा ममभक्ता दुर्गुणरहिता भवेयुरिति कामयमानो वा ।

(१०३८) (प्सरः) – रूपम अत्र वेदस्वरूपम् "विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं, प्रच्छन्नगुप्तं धनम्" प्सर इति रूपनाम (निघ० ३।७) प्सा – भक्षणे इत्यस्मात् प्सरः शब्दो निष्पद्यते । सकलाज्ञानदुरित-भक्षकं वेदज्ञानम् । (योनिम्) हृदयरूपं गृहम् योनिरिति गृहनाम निघ० ३।४) ।

(१०४५) (इन्द्रियम्) – इन्द्र आत्मा तद्बलम् (धारया) - वेदवाचा धारेति वाङ्नाम निघ० १।११) ।

सामवेदस्योत्तरार्चिके सप्तमोऽध्यायः

द्वितीयः खण्डः

CHAPTER VII SECTION II

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१०४७) ओं सना च सोम जेषि च पवमान महि श्रवः ।

१ २ ३ १ २
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1047. O God ! Purifying, be victorious over all wickedness in us and win us high renown. And make us more and more virtuous, granting us prosperity of every kind.

२ ३ २ ३ २ ३ ३क २ ३ ३ १ २
(१०४८) ओं सना ज्योतिः सना स्व३र्विश्वा च सोम सौभगा ।
१ २ ३ १ २
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

Metrical Translation::–

1048. Give us happiness, give us light
Grant us all prosperity.
Make us full of true delight
Make us good, full of verity.

२ ३ १२३१२उ ३१२ ३ १ २
(१०४९) ओं सना दक्षमुत क्रतुमप सोम मृधो जहि ।
१ २ ३ १ २
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1049. O God ! grant us skillful strength and mental power. Drive away our foes (internal and external) and make us more and more virtuous,

१ २ ३२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०५०) ओं पवीतारः पुनीतन सोममिन्द्राय पातवे ।
१ २ ३ १ २
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1050. Ye purifiers, purify the soul in order that it may

drink deep of the nectar of Spiritual juice of devotion combined with knowledge. Make us more and more virtuous.

१ २र ३ १ २ ३ २३ २ ३ २ ३ १ २
(१०५१) ओं त्वं सूर्ये न आ भज तव क्रत्वा तवोतिभिः ।
१ २ ३ १ २
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1051. O God! Through Thy wisely ordered plans, knowledge and Protection, enable us to reach Thee Who art the Source of light to be approached by all wise men. And make us more and more virtuous.

२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०५२) ओं तव क्रत्वा तवोतिभिर्ज्योक् पश्येम सूर्यम् ।
१ २ ३ १ २
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :—

1052. By Thy Wisdom and protection
Let us see the sun for long
Let us be great in Thy devotion
Lovingly ever singing Thy song.

३क२र ३ १ २ ३ १ २ ३ २
(१०५३) ओ३म् अभ्यर्ष स्वायुध सोम द्विबर्हसं रयिम् ।
१ २ ३ १ २
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1053. O God! Possessor of Splendid Protective Power, Pour on us a stream of riches, doubly great or Power both physical and spiritual. And make us more and more virtuous.

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
(१०५४) ओ३म् अभ्य३र्षानपच्युतो वाजिन्त्समत्सु सासहिः ।

१२ ३ १२
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1054. O Almighty God, as one Ever Victorious and un-subdued, Subduer of all our internal foes (in the form of lust, anger, vanity, jealousy etc.) in inner battles, rain down upon us wealth (both material and spiritual) and manifest Thyself in our hearts. Make us more and more virtuous.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
(१०५५) ओं त्वां यज्ञैरवीवृधन् पवमान विधर्मणि ।
१ २ ३ १ २
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1055. O God, Purifier of all ! ! Wise men magnify Thee (so to speak) with noble deeds of beneficial nature and in their soul possessing noble qualities. Therefore make us more and more virtuous and prosperous.

३ १ २ ३ २ ३ १ १ २ २ ३ २ ३ १
(१०५६) ओं रयिं नश्चित्रमश्विनमिन्दो विश्वायुमा भर ।
१ २ ३ १ २
अथा नो वस्यसस्कृधि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1056. O Resplendent God ! bring to us wonderful wealth (of wisdom) Which makes us virile and which quick-ens all life or is beneficial to all people. Make us more and more virtuous granting us properity of every kind.

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र
(१०५७) ओं तरत् स मन्दी धावति धारा सुतस्यान्धसः ।
२ ३ २ ३ १ २
तरत् स मन्दी धावति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1057. For translation, please refer to the verse no. 500 on Page 260 and for notes to Page 264.

३ १ २३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०५८) ओ३म् उस्रा वेद वसूनां मर्तस्य देव्यवसः ।
२ ३ २ ३ १ २
तरत् स मन्दी धावति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1058. The contemplation of God is the uplifter of a man and giver of delight. It enables a man to protect his vital energy. Such a devotee runs swift (is always active in doing noble deeds) and crosses over misery with the stream of the juice of devotion.

३ १ २ ३ २ ३२ ३ १ २
(१०५९) श्रां ध्वस्रयोः पुरुषन्त्योरा सहस्राणि दद्महे ।
२ ३ २ ३ १ २
तरत् स मन्दी धावति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1059. Let us control hundreds of breaths (inhalations and exhalations) and powers of Prāna and apāna or acquire the thousandfold power of knowledge which casts away our physical ills and always remains near the soul. Because it is with the help of these powers, that the soul becomes full of delight and crossing over all misery, runs towards God.

१ २र ३ २ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २
(१०६०) ओ३म् आ ययोस्त्रिंशतं तना सहस्राणि च दद्महे ।
२३२ ३ १ २
तरत् स मन्दी धावति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1060. It is by the means of these powers that we can live upto 300000 days i.e. about 400 years. And then the soul becoming full of joy and crossing over all misery, runs swiftly towards God.

३१ २र ३ १ २र ३२
(१०६१) ओ३म् एते सोमा असृक्षत गृणानाः शवसे महे ।
३ १ २ ३ १ २
मदिन्तमस्य धारया ॥

जमदग्निर्भार्गव ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1061. With the stream of bliss of God and through His Revelation Who gladdens best, these devotees of peaceful nature who praise Him for the attainment of the mighty Spiritual strength, have been brought into being.

३ १ २र ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०६२) ओ३म् अभि गव्यानि वीतये नृम्णा पुनानो अर्षसि ।
३ १ २ ३ १ २
सनद्वाजः परि स्रव ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1062. O God, Thou Who art full of Eternal knowledge and Giver of Strength, manifestest Thyself in the hearts of those persons who possess good senses of perception and action, purifying them entirely for the attainment of knowledge and removal of all their evils. Rain over us true Wisdom and peace.

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०६३) ओ३म् उत नो गोमतीरिषो विश्वा अर्ष परिष्टुभः ।
३ २ ३ १ २
गृणानो जमदग्निना ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1063. O God ! Praised by the person who is full of splendour and who sees or realises Thee, grant us food (material and spiritual) which nourishes all the senses of perception and is praised by all, on all sides.

३२उ २ १ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०६४) ओ३म् इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेम ।

३ १ २ ३२क ३ १ २ ३१ २र ३ १
मनोषया । भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्ने सख्ये
२र ३ १ २र
मा रिषामा वयं तव ॥

कुत्सश्राङ्गिरस ऋषिः । अग्निर्देवता । जगती छन्दः ।

Metrical Translation :—

1064. We send our eulogies like a car
To the Adorable God Who is near and far
Oh, Meditation on Him fills us
With joy and bliss
In His friendship alone
We can miseries miss.
Let our intellects be pure
Noble-intentioned and sure.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०६५) ओं भरामेध्मं कृणवामा हवींषि ते चितयन्तः पर्वणा
१ २ ३ २ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २र
पर्वणा वयम् । जीवातवे प्रतरां साधया धियोऽग्ने
३ १ २र ३ १ २र
सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1065. We bring the fuel of our souls to Thee O God! and offer mind, intellect etc. to Thee as oblations, remembering Thee every day and through various festivals. Inspire our intellects, so that we may prolong our lives. let us not, in Thy friendship O Supreme Leader, suffer harm.

३ १ २ ३१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १
(१०६६) ओं शकेम त्वा समिधं साधया धियस्त्वे देवा हवि-

२३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र३ २क १
रदन्त्याहुतम् । त्वमादित्याँ आ वह तान् ह्यु३श्म-
२र ३ १ २र ३ १ २र
स्त्रग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥

1066. O God! May we have power to kindle or manifest Thee Who art Resplendent, in our hearts. Inspire our intellects and fulfil our prayers. It is always relying upon Thee, that wise men take charity offered by their admirers. Bring to us enlightened sun-like persons whom we desire. Let us not in Thy Friendship O Supreme Leader, suffer harm.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१०४७) (श्रवः) – श्रव इति यशोनाम श्रूयत इतिसत इति निरुक्ते । १०।१।५ (वस्यसः) – श्रेयसः सद्गुणसम्पन्नानित्यर्थः ।

(१०५१) (सूर्ये) – सूरिभिर्विद्वद्भिरेतव्ये - प्राप्तव्ये त्वयि सूर्याणामपिसूर्ये ज्योतिः स्वरूपे परब्रह्मणि ।

(१०५३) (द्विबर्हस रयिम)-१-द्वयोःस्थानयोर्द्यावापृथिव्योः सर्वत्रेति तात्पर्यम् बृंहतीति द्विबर्हाः । बृहि - वृद्धौ सर्वत्र वर्धनशीलम् ऐश्वर्यम् वीर्यं वै रयिः ॥ (शत० १३। ४।२।१३) २–द्विबर्हसं रयिम् - शारीरिक दृष्ट्या आत्मिक दृष्ट्या च वर्धनशीलं बलम् ।

(१०५४) (समत्सु) - आन्तरिकयुद्धेषु - कामक्रोधलोभाहंकारादिभिः शत्रुभिः साकं,सग्रामेषु च समत्सु इति संग्राम नाम (निघ० २।१७)

(१०५५) विधर्मणि -- सत्याहिंसाद्युत्तमगुणानां विशेषेण धारणशील आत्मनि ।

(१०५६) (अश्विनम) वीर्ययुक्तम् अस्मान् वीर्यवतः कुर्वद् ज्ञानधनम् वीर्यं वा अश्वः (शत० २। १। ४। २३, २४)। (विश्वायुम्) - सर्वमनुष्येभ्यो हितकारकम् आयव इति मनुष्यनाम (निघ० २।३)

(१०५८) (उस्रा)--उत् सारयति उन्नमयतीतिसा देवेशभक्तिः (वसूनाम)-- प्राणानाम् प्राणा वै वसवः । प्राणा हीदं सर्वं वस्वाददते (जैमिनीयोप० ४। २। ३) प्राणा वै वसवः (तै० ३। २। ३। ३ ॥ ३। २। ५। ६)

(१०५६) (ध्वस्रयोः) -- दुःखनाशकयोः प्राणापानयोः (पुरुषन्त्योः) -- पुरुषसमीपनिवासिनोः ।

(१०६१) (धारया) --ईश्वरीय वाचा वेदरूपया धारेतिवाङ्नाम (निघ० १ । ११) आनन्दधारया वा (शवसे) -- बलाय अत्राध्यात्मिकशक्तये शव इति बलनाम (निघ० २ । ६)

(१०६२) सनद् वाजः सनादेतिनित्यवाचकमव्ययम् बाज इति बलनाम (निघ० २ । ६) वाज शब्दः व्रज-गतौ इत्यस्मादपि निष्पद्यते ऽतो ज्ञान वाचकोऽपि षणु-दाने - तस्मात् ज्ञानबलदाता

How ridiculous and absurd it is on the part of Griffith to translate सनद्वाजः as winning the spoil.

(१०६३) जमदग्निना-- चक्षुर्वै जमदग्निऋर्षिः यदनेन जगत्पश्यत्थो मनुते तस्माच्चक्षु जमदग्निऋर्षि.॥(शत०८।१।२ ३)जमदग्नयः- प्रजमिताग्नयो वा प्रज्वलिताग्नयोवा (निरुक्ते ७। २४) ।

(१०६४) जातवेदसे - जाते जाते विद्यत इति वा, जातानि वेदेति वा जातवेदाः सर्वव्यापकः सर्वज्ञः परमात्मा तस्मै ।

(१०६५) (इधम्)--आत्मरूपम् अयन्त इध्म आत्मेत्युक्त दिशा आत्मैवाध्यात्मयज्ञे इध्मः। (हवींषि) - मनोबुद्धि चित्ताहंकाररूपाणि ।

(१०६६) (समिधम्) - इन्धी दीप्तौ सम्यग् दीप्तमन्तं त्वां परमेश्वरम् (आदित्यान्) - सूर्यवदविद्यान्धकार निवर्तकान् आदित्यब्रह्मचारिणोन्यांश्च विदुषः ।

तृतीय खण्डः

Section III

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०६७) ओं प्रति वां सूर उदिते मित्रं गृणीषे वरुणम् ।
३ १ २ ३ १ २
अर्यमणं रिशादसम् ॥

1067. Every day at the rising of the sun, I praise Thee O God, Who art our True Friend, the Most acceptable, the Dispenser of Justice and the Slayer of enemies (internal and external).

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

३ १ ३ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ १ २
(१०६८) ओं राया हिरण्यया मतिरियमवृकाय शवसे ।
३१ २र ३ १ २
इयं विप्रा मेधसातये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1068. With Wealth of Wisdom and Character which is pleasant and beneficial, let this my song bring unmolested and non-violent might. O sages ! let my intellect aim at the attainment of God and the spirit of sacrifice.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२
(१०६९) ओं ते स्याम देव वरुण ते मित्र सूरिभिः सह ।
२ ३क२र
इषं स्वश्च धीमहि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1069. May we be Thine O Most acceptable God ! May we be Thine along with all Thy devotees. May we gain all desirable objects and true happiness. May knowledge and supreme joy be our ideal.

३ २उ ३ २३ २३ १२ १ २ ३१ २र
(१०७०) ओं भिन्धि विश्वा अप द्विषःपरि बाधो जही मृधः।
१२ ३१ २र
वसु स्पार्हं तदा भर ॥

त्रिशोकः काण्व ऋषिः । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1070. For translation, refer to the verse no. 134 on Page 92 and for notes to Page 96.

१ २ ३ १ २ ३१ २र३ २ ३ १२
(१०७१) ओं यस्य ते विश्वमानुषग् भूरेर्दत्तस्य वेदति ।
१२ ३ १ २र
वसु स्पार्हं तदा भर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1071. Bring to us the most desirable wealth of Wisdom for which we long and which the world knows forthwith as given by Thee abundantly in the form of the Holy Vedas.

२ ३ १ २ ३ २ ३१ २र३ १२
(१०७२) ओं यद्वीडाविन्द्र यत्स्थिरे यत् पर्शाने पराभृतम् ।
१२ ३१ २र
वसु स्पार्हं तदा भर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1072. O God, grant us the wealth of virtues, worthy of being desired, which is stored up in a mighty person, in a man of strong determination and in discreet individuals.

३ २ ३ २र ३ २ ३ २ ३ १२३ १२
(१०७३) ओं यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विजा सस्नी वाजेषु कर्मसु ।
१ २ ३ १ २
इन्द्राग्नी तस्य बोधतम् ॥

श्यावाश्व आत्रेय ऋषिः । इन्द्राग्नी । देवते गायत्री छन्दः ।

1073. O enlightened preceptor (Guru) and God ! Ye are priests of sacrifice (one - the Guru the priest of the individual

sacrifice and the other - God Chief Priest at the Vast Sacrifice going on in the universe) and are experts in mighty holy works. Mark this well and give us proper instructions, regarding contemplation and meditation.

३ १ २ ३ १ २ ३१ २र
(१०७४) ओं तोशासा रथयावाना वृत्रहणापराजिता ।
१ २ ३ १ २
इन्द्राग्नी तस्य बोधतम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत ।

1074. O enlightened Guru and God! Ye are bountiful, controllers of the chariot of body and the universe respectively, destroyers of sin and invincible. Mark this well and give us proper instructions regarding contemplation and meditation.

३१ २ ३ १ २र३१२ ३१ २ १ २ ३
(१०७५) ओ३म् इदं वां मदिरं मध्वधुक्षन्नद्रिभिर्नरः । इन्द्राग्नी
१ २
तस्य बोधतम् ॥

ऋष्यादय. पूर्ववत् ।

1075. O enlightened soul and God! The offerers of the Sacrifice have prepared this exhilarating sweet juice of devotion commingled with knowledge for you, with the help of unshakable vows of truth and non-violence etc. Mark this well and give us proper instructions regarding contemplation and meditation.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१०६७) (मित्रम्) ञिमिदा-स्नेहने सर्वस्नेहिनम् (वरुणम्) – सर्वैर्वरणीयं सर्वश्रेष्ठमित्यर्थः वामिति द्विवचनं द्विविधगुणनिदर्शनार्थम् । (रिशादसम्) रिश-हिंसायाम् हिंसकम् अत्ति-नाशयति तम् ।

(१०६८) हिरण्यया राया - हितरमणेन हृदयरमणेन वा राया धनेन विद्यारूपेणाचाररूपेण वा हिरण्यंकस्मात् ह्रियते जनाज्जनमिति वा हितरमणं भवतीति वा हृदयरमणं भवतीति वेति यास्काचार्यो निरुक्ते २। १०) (अवृकाय)–अहिंसकाय (मेधसातये)–मेध इति यज्ञनाम (निघ० ३। १७ ४) तस्य लाभाय यज्ञो वै विष्णुः (शत० १३। १। ८। ८) ब्रह्महियज्ञः (शत० ५। ३। २। ४)

(१०६९) (सूरिभिः) – सूरिरिति स्तोतृनाम (निघ० ३।१६।८) सूरिः – सुमहतो बलस्येरयितेति यास्काचार्यो निरुक्ते १२।३।

(१०७१) (वसु) – धनं ज्ञानरूपम् Wealth in the form of Wisdom।

(१०७२) (वीडौ) – वीडु इति बलनाम (निघ० २।६)बलशालिनि।

(१०७३) (इन्द्राग्नी) इन्द्रः आत्मा ज्ञानैश्वर्य सम्पन्नः आचार्यः(निरु०७।१) अग्निः – अग्निः कस्मादग्रणीर्भवति अग - गतौ - सर्वज्ञः सर्वनेता परमात्मा परमात्मजीवात्मानौ।

(१०७४) (रथयावाना) – रथस्य शरीररूपस्य नियन्ता जीवात्मा संसार रूपस्य च ब्रह्माण्डरथस्य नियामकः परमात्मा अतउभौरथयावानौ (वृत्रहणा) पापनाशकौ पाप्मा वै वृत्रः (शत० ११।१।५।७। १३।५।१।१२)।

(१०७५) (अद्रिभिः) - दृ - विदारणे अविदार्यदृढव्रतैः सत्याहिंसादिरूपैः

चतुर्थः खण्डः

Section IV

१ २   ३१ २३   १२ ३ १२
(१०७६) ओ३म् इन्द्रायेन्दो मरुत्वते पवस्व मधुमत्तमः।
३ २ ३   १ २ ३ १ २
अर्कस्य योनिमासदम्॥

कश्यपोमारीच ऋषिः। पवमानः सोमो देवता। गायत्री छन्दः।

1076. For translation, please refer to the verse no. 472 on Page 548.

२ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ २
(१०७७) ओं तं त्वा विप्रा वचोविदः परिष्कृण्वन्ति धर्णसिम् ।
१ २ ३ १ २
सं त्वा मृजन्त्यायवः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1077. Sages who know the essence of the Vedas, praise Thee the Strong Sustainer of the universe. Wise men always seek Thee.

१ २ ३ १ २३ १ २र ३ १ २
(१०७८) ओं रसं ते मित्रो अर्यमा पिबन्तु वरुणः कवे ।
१ २ ३ १ २
पवमानस्य मरुतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत ।

1078. Let a man who regards all as his friends, a charitable dispenser of justice and a worthy acceptable person, drink the devotional juice of God, Who is the Purifier of all and Who is Most Resplendent.

३ १ २ ३ १ २र ३२
(१०७९) ओं मृज्यमानः सुहस्त्या समुद्रे वाचमिन्वसि । रयिं
३ १ २ ३ १ २ ३२३ १ २ ३क२र
पिशङ्गं बहुलं पुरुस्पृहं पवमानाभ्यर्षसि ॥

भरद्वाज कश्यप विश्वामित्र वसिष्ठादयः सप्तऋषयः । पवमानः सोमो देवता । प्रगाथश्छन्दः विषमा बृहती ।

1079. For translation, please refer to the verse No. 517 on Page 269.

३ २र ३ १२ ३ २ ३ १ २ ३
(१०८०) ओं पुनानो वारे पवमानो अव्यये वृषो अचिक्रदद्

१२ ३ १ २ ३१ २र ३ १
वने । देवानां सोम पवमान निष्कृतं गोभिरञ्जानो
२
अर्षसि ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । छन्दः समासतो बृहती ।

1080. The mighty soul which purifies itself and others immersed in the Most acceptable Indestructible and Adorable God remembers Him constantly. O God the Giver of peace to enlightened persons, O Purifier, being manifested or revealed by the sermons of wise preceptors, Thou goest to the pure soul - is attained by it.

३२ ३ २उ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१०८१) ओ३म् एतमु त्यं दश क्षिपो मृजन्ति सिन्धुमातरम् ।
१ २ ३ १ २
समादित्येभिरख्यत ॥

अमहीयुराङ्गिरस ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1081. Ten senses (five of perception and five of action) purify the soul whose mothers are the uplifting emotions, which save it as mothers savs their children. Persons whose senses are pure and whose emotions are uplifting, become illustrious along with devotees who are true sons of the Immortal Divine Mother.

१ २र ३ २ ३ १ २ ३१ २ ३ २ ३ २
(१०८२) ओं समिन्द्रेणोत वायुना सुत एति पवित्र आ ।
१ २र ३ १ २
सं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत ।

1082. The devout soul trained with the help of pure thoughts, actions and devotion is united with God who is the Lord of the universe and Almighty. It becomes one with the rays of the sun i.e. illustrious and enlightened.

२ ३ १ २ ३१२ ३ १ २ ३ १२
(१०८३) ओं स नो भगाय वायवे पूष्णे पवस्व मधुमान् ।
१ २ ३ १ २र
चार्रुमित्रे वरुणे च ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत ।

1083. O God! Thou Who art most sweet and lovely flow towards and purify our soul which is full of righteousness and knowledge, active and supporter of a noble cause. Be Thou Giver of peace and bliss to the person who is friendly to all and who is acceptable on account of his noble virtues.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१०७७) (विप्राः) - विप्र इति मेधाविनाम (निघ० ३।१५) (आयवः) - ज्ञानिनोमनुष्याः आयवइति मनुष्यनाम (निघ० २।३) ।

(१०७८) (अर्यमा) - न्यायकारी दाता च "अर्यमेति तमाहुर्योददाति" तैत्ति० १।१।२।४) (मरुतः) - अमितं रोचमानस्य परमेश्वरस्य (मरुतः) – मितराविणो वा मितरोचिनो वा (निरुक्त ११।२)

(१०८०) (वने) - वननीये संभजनीये परमात्मनि वन - संभक्तौ (निष्कृतम्) - संस्कृतं शुद्धं जीवात्मानम् ।

(१०८१) (क्षिपः) – क्षिपन्तीतस्ततो विषयेषु प्रेरयन्तीति क्षिप इन्द्रियाणि । (सिन्धुमातरम्) – स्यन्दनशीला अन्तर्वृत्तय एव मातरो यस्य (आदित्येभिः) अदितेः अविनाशिन्या जगन्मातुः पुत्रैर्भक्तैः सह ।

(१०८२) (सुतः) – पवित्राचारविचारभक्तिभिः उत्पादित इव भक्तजीवः (इन्द्रेण उत वायुना)- परमेश्वरेण यः परमैश्वर्य सम्पन्नो जगत्कर्ता यश्च सर्वशक्तिमत्त्वाज्जगत्संचालको वर्तते तेन सह ।

(१०८३) (भगाय) - धर्मैश्वर्य सम्पन्नाय "ऐश्वर्यस्य समस्तस्य, धर्मस्य श्रियः । ज्ञानवैराग्ययोश्चैव, षण्णां भग इतीरणा ॥ अत्र धर्म-ज्ञान ग्रहणम् । (वायवे) - वा गति गन्धनयोः अतः गतिशीलार्थ ग्रहणम् ।

पञ्चमः खण्डः

Section-v

३१ २ ३ २३ १ २ ३१ २
(१०८४) ओं रेवतीर्नः सधमाद इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः ।
३२ ३ २ ३१ २
क्षुमन्तो याभिर्मदेम ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1084. For translation, please refer to the verse no. 153 on Page 99 and for notes to Page 101.

२ ३ २ ३ १ २ ३२ ३ १ २
(१०८५) ओ३म् आ घ त्वावान् त्मना युक्तः स्तोतृभ्यो
३१ २ २र ३ २ ३क २र
धृष्णवीयानः । ऋणोरक्षं न चक्र्योः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1085. O God the destroyer of all evils ! O Upholder of the universe ! When we can indeed lay hold of one (or take shelter in one) like Thee, to Whom we can present our petitions (can pray), Thou throwest in, the objects of our desire with the constancy that the spokes of a wheel tend to the axle. Thou leadest us towards emancipation.

१ २र ३१ २र ३ २
(१०८६) ओ३म् आ यद् दुवः शतक्रतवा कामं जरितॄणाम् ।
३ २उ ३ १ २र
ऋणोरक्षं न शचीभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1086. O Performer of infinite merit - conferring acts, Thou castest in, the wealth of wisdom etc. desired by Thy devotees, with the constancy that all the movements (of the cart) tend to the axle. Thou leadest them towards deliverance. Drive Thou away all miseries, as the senses like the eyes with their proper acts remove misery and bring about happiness.

३ ३२ १२ ३१ २ ३ १२ ३ २ ३
(१०८७) ओं सुरूपकृत्नुमूतये सुदुघामिव गोदुहे । जुहूमसि
१ २
द्यविद्यवि ॥

मधुच्छन्दा ऋषिः। इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1087. As a good cow to him who milks, we call God the Doer of good deeds for our protection day by day.

१२ ३ २३ १ २ ३ १२
(१०८८) ओ३म् उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब ।
३ २उ ३१२ १२
गोदा इद् रेवतो मदः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1088 O God the Protector of the devotees, come to our devotional sacrifices and graciously accept our juice of devotion. The pleasure of the Lord like Thee is certainly the giver of knowledge. (In Mantras like this, the coming of God is to be taken metaphorically in the sense that the remembrance of God should pervade the whole atmosphere of the Yajnas (Sacrifices) and other holy acts.

१ २ ३ १ २ ३ १ २३ २
(१०८९) ओ३म् अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम् ।
२ ३ १२ ३ १ २
मा नो अति ख्य आ गहि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1089. May we attain Thy knowledge with the help of those wise men who are nearest to Thee (who have realised Thee). Neglect us not O God ! be manifest in our hearts and give us shelter.

(१०९०) ओ३म् उभे यदिन्द्र रोदसी आपप्राथोषा इव ।
महान्तं त्वा महीनां सम्राजं चर्षणीनाम् ।
देवी जनित्र्यजीजनद् भद्रा जनित्र्यजीजनत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1090. For translation, please refer to the verse no. 879 on Page 207.

(१०९१) ओं दीर्घं ह्यङ्कुशं यथा शक्ति बिभर्षि मन्तुमः ।
पूर्वेण मघवन् पदा वयामजो यथा यमः। देवी
जनित्र्यजीजनद् भद्रा जनित्र्यजीजनत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1091. O Omniscient God ! Thou bearest in Thy Hand a goad of knowledge as well as of the Power. As un- born soul takes or uses the Matter with the help of the knowledge acqu-red in early life, Eternal unborn God controls the Matter. It is this beneficent Matter that gives birth to the world or is its material cause.

(१०९२) ओ३म् अव स्म दुर्हणायतो मर्त्तस्य तनुहि स्थिरम् ।
अधस्पदं तमीं कृधि यो अस्माँ अभिदासति ।

३१ २र ३ १ २र
देवी जनित्र्यजीजनद् भद्रा जनित्र्यजीजनत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1092. O God ! Relax that mortal's stubborn strength whose heart is bent on wickedness. And place him who would enslave us, under our feet. Thy glory and Thy Divine Revelation (the Veda) express Thee and then the beneficient power and intellect reveal Thee in the soul. The Gracious Matter, the mother of all objects also manifests Thy Glory.

आवश्यकटिप्पणयः

(१०८५) (धृष्णो)- कामक्रोधलोभमोहादि विनाशक प्रभो धृषू - प्रागल्भ्ये

(१०८६) (दुवः) दु - उपतापे दुःखम् (शचीभिः) - शचीतिकर्मनामसु निघ० २।१)।

(१०८७) (द्यविद्यवि) द्यु रिति अहर्नाम (निघ० १।६) प्रतिदिनम् ।

(१०८८) (गोदाः) - ज्ञानप्रदः गम्लृ - गतौ गतेस्त्रयोऽर्थाःज्ञानं गमनं प्राप्तिश्च अत्र ज्ञानार्थ ग्रहणम् ।

(१०८९) (अन्तमानाम्) अन्तकतमानाम् - ईश्वरसाक्षात्कतॄणाम् अन्तमानामिति अन्तिकनाम निघ० २।१६)

(१०९२) (दुहृणायवः) दुःखजनकं क्रोधं कुर्वत. । हृणीङ्–रोषे वैमनस्येच सर्वैःसह रोषं वैमनस्यं वाऽऽचरतो दुष्टस्य ।

षष्ठः खण्डः

Section VI

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २३ १ २
(१०९३) ओं परि स्वानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षरत् ।
१ २ ३ १ २
मदेषु सर्वधा असि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1093. For translation, please refer to the Verse no. 475 on Page 249 and for notes to P. 251.

२उ ३ २ ३२उ ३ २ ३ १ २र
(१०९४) ओं त्वं विप्रस्त्वं कविर्मधु प्र जातमन्धसः ।
१ २ ३ १ २
मदेषु सर्वधा असि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1094. O God ! Thou art Omniscient filler of people with knowledge. Thou art an Ideal Poet and giver of sweet juice produced from the grain. Upholder of all art Thou, in Thy abiding joy.

१ २र ३ १ २ ३ १ २ २ ३ २
(१०९५) ओं त्वे विश्वे सजोषसो देवासः पीतिमाशत ।
१ २ ३ १ २
मदेषु सर्वधा असि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1095. All enlightened truthful wise men loving one another and serving mankind, enjoy the drink of the juice of of devotion commingled with knowledge. Thou art Upholder of all in Thy abiding joy.

१ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २र
(१०९६) ओं स सुन्वे यो वसूनां यो रायामानेता य इडानाम् ।
२ ३ १ २ ३ २
सोमो यः सुक्षितीनाम् ॥

ऋणाचयो राजर्षिः पवमानः सोमो देवता । यवमध्या गायत्री छन्दः ।

1096. For translation, please refer to the verse no. 582 on P. 303 and for notes to P. 304.

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
(१०९७) ओं यस्य त इन्द्रः पिबाद् यस्य मरुतो यस्य वार्य-
२ ३ १ २ १ २र ३ १ २र३ १ २ ३ २३
म्णा भगः । आ येन मित्रावरुणा करामह एन्द्र-

१२ ३१
मवसे महे ॥

ऋषि शक्तिर्वासिष्ठः। पवमानः सोमो देवता। सतो बृहती छन्दः।

1097. O God, the soul drinks of Thy felicity. All learned persons derive delight from Meditation on Thee. Our powers of discernment and worldly enjoyment, depend upon Thee. On Thy strength, we set in motion the Prāna and udāna. By Thy grace, we realise the soul. Thou art our Refuge and Giver of true joy.

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१०९८) ओं तं वः सखायो मदाय पुनानमभि गायत।
१ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
शिशुं न हव्यैः स्वदयन्त गूर्तिभिः ॥

पर्वतनारदौ काण्व ऋषी। पवमानः सोमो देवता। उष्णिक् छन्दः।

1098. Friends! hymn you the Lord Who purifies all, for the attainment of rapturous joy. Please Him with your hard work and labour, as a child is pleased by giving sweet meats or other delicious edibles.

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१०९९) ओं सं वत्स इव मातृभिरिन्दुर्हिन्वानो अज्यते।
३ १ २र ३ १ ३ १ २
देवावीर्मदो मतिभिः परिष्कृतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1099. As calves shine when lickd by their mothers, the moon-like devotee of God who is treading the path leading towards Him, shines. He controls his senses, is always cheerful and is led and purified by the wise.

३ १ २र३ १ २ ३ ३ २र ३१२
(११००) ओ३म् अयं दक्षाय साधनोऽयं शर्धाय वीतये।
३२ ३२ ३ १ २ ३ २
अयं देवेभ्यो मधुमत्तरः सुतः ॥

पर्वतनारदावृषी। पवमानः सोमो देवता। उष्णिक् छन्दः।

1100. This devotee of God tries to attain dexterity in doing noble deeds. He tries to develop strength in order to attain God. Such a man becomes more beloved son of God than other learned persons.

१ २ ३ १ २ ३ ३ १ २
(११०१) ओं सोमाः पवन्त इन्दवोऽस्मभ्यं गातुवित्तमाः ।
३ २ ३ १ २३१२ ३क२र ३ १२
मित्राः स्वाना अरेपसः स्वाध्यः स्वर्विदः ॥

मनुः सांवरणऋषिः । पवमानः सोमो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1101. For metrical translation, please refer to the verse no. 548 on P. 283 and for notes to P. 287.

२ ३ १ २ ३२३ १ २ ३ १ २
(११०२) ओं ते पूतासो विपश्चितः सोमासो दध्याशिरः ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
सूरासो न दर्शतासो जिगत्नवो ध्रुवा घृते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1102. These devotees of peaceful and pure nature, learned, given to meditation and depending upon God, going forward constantly towards the Lord Who is Resplendent, firm in their vows become beauteous like the suns. They are worth-seeing.

३ २ ३ १ २ ३ १२३ १ २र ३ २
(११०३) ओं सुष्वाणासो व्यद्रिभिश्चिताना गोरधि त्वचि ।
१२३ १ २३ २ ३ १२ ३ १ २
इषमस्मभ्यमभितः समस्वरन् वसुविदः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1103. These devotees of peaceful nature, who have on their lips always noble words and names expressing the attributes of God, being instructed by the preceptors of unshakable nature on the acquisition of knowledge and therefore the knowers of God, bestow upon us all desirable objects.

३ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २ ३
(११०४) ओ३म् अया पवा पवस्वैना वसूनि मांश्चत्व इन्दो
१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ ३ २ ३ १
सरसि प्र धन्व । ब्रध्नश्चिद्‌यस्य वातो न जूतिं
२ ३ २ ३ १२ ३ १ २
पुरुमेधाश्चित् तकवे नरं धात् ॥

कुत्स आङ्गिरस ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1104. For translation, please refer to the verse no. 54 on P. 279 and for notes to P. 282.

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(११०५) ओं उत न एना पवया पवस्वाधि श्रुते श्रवाय्यस्य
३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र ३२उ ३ १
तीर्थे । षष्टिं सहस्रा नैगुतो वसूनि वृक्षं न पक्वं
२ ३ १ २
धुनवद् रणाय ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1105. O God, preach unto us more of this purifying knowledge, imparted by Thee - the Lord of the universe, in the Veda, our holy refuge. Just as an aspirant after fruit shakes a tree full of ripe fruits and gets down many of them, so dost Thou, the Preserver of the innermost knowledge, grant for the pleasure of the soul, sixty thousand gems of knowledge.

२ ३ १ २ ३ २३ १ २ ३१ २र ३ १ २
(११०६) ओं महीमे अस्य वृष नाम शूषे मांश्चत्वे वा पृशने
३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३२३
वा वधत्रे । अस्वापयन् निगुतः स्नेहयच्चापामित्राँ
२ ३ १२ ३ २
अपाचितो अचेतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1106. O God the Showerer of peace and bliss! Devotees sing Thy great glory at the time of Thy pleasant knowledge or remembrance, meditation and control of senses. These two tasks of giving happiness and driving away misery are pleasant and nice, concern all and save all from misery. God destroys and annihilates all internal and external foes of His devotees by giving them power to overcome them. Keep away from us O Lord, those persons who turn their faces away from Thee.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१०६४) (विप्रः) - विशेषेण पूरयति ज्ञानेनानन्देन वेति विप्रः विप्र इति मेधाविनाम (निघ० ३।१५) । अन्धसः - अन्ध इत्यन्ननाम (निघ० २।७) ।

How absurd it is on the part of Rev. Stevenson to translate the word मधु as sweet liquor. That only shows his prejudice and pre-conceived notion and nothing else.

(१०६७) (मित्रावरुणौ) – प्राणोदानौ, प्राणोदानौ वै मित्रावरुणौ (शत० ३।२।२।१३)

(१०६८) (गूर्तिभिः) - गुरी – उद्यमने उद्यमयुक्तकार्यैरित्यर्थः (हव्यैः) - हु-दानादनयोः आदाने चेत्येके अदनार्थमादायात्र भक्ष्यै-रित्यर्थः ।

(१०६६) (हिन्वानः)-गतिं कुर्वन, पारमेश्वरे पथि गच्छन्नित्यर्थः(देवावीः) देवाः इन्द्रियाणि तेषां रक्षकः संयन्ता अव – रक्षणादिषु । (मतिभिः) – मेधाविभिः - मतय इति मेधाविनाम निघ० ३।१५)

(११०२) (दध्याशिरः) – दधातीतिदधिः परमात्मा तस्य आशिरः – आश्रयणकर्तारः । (घृते) - घृ - क्षरणदीप्त्योः दीप्तिमति परमात्मनि ।

(११०३) (सुष्वाणासः) - उत्तमाः शब्दाःविशेषतःपरमेश्वरवाचका जिह्वायां येषां ते ष्वन- शब्दे । (अद्रिभिः) दृ -विदारणे- न दीर्यन्ते तैः स्थिरैर्ज्ञानिभिः (गोरधित्वचि) - गोर्विद्याया अधित्वचि अधिके संवरणे जाते । (वसुविदः)ब्रह्मज्ञाः, वसति सर्वत्रेति वसुः परमेश्वरस्तं विदन्तीति ।

(1105) Un-fortunately many commentators of the Sama Veda, in English, Sanskrit and Hindi have not been able to explain the expression षष्टिंसहस्रा वसूनि Generally they think it means an infinite number. Swami Bhagavadacharya ji in his Sanskrit commentary says षष्टिं सहस्राणीतिवैदिकानामानन्त्ये पारिभाषिकः शब्दः । In Hindi He says विदित होता है कि ६० सहस्र बोलने की वैदिकों की एक पद्धति है जैसे आजकल लोग कहते हैं कि हमने लाख प्रयत्न किया परन्तु फल कुछ नहीं हुआ । Principal Devi ji Chand ji M.A has translated it only as 'thousands of the gems of knowledge.' It is clear that the exact significance of षष्टिसहस्रा or 60 thousand, he was not able to understand. Shri Pandit Jaya Deva Ji Vidyalankar Vidya Martanda writes आप परमेश्वर ६० हजार या १०६० ज्ञानरत्नों को आत्मा की आनन्दप्राप्ति के लिये हमें प्राप्त कराओ । But no explanation has been attempted by him for the significance of either 60 thousand or 1060. Shri Virendra Shastri has simply followed him by saying आप आत्मिक आनन्द के लिये हमें १०६० अथवा ६० हजार वसुओं को प्राप्त कराइये । No doubt, it is one of the most difficult passages of the Veda. To me it appears after deep meditation that 60000 may stand for threefold (Spiritual, social

and cosmic) explanation of about 20000 Mantras of the four Vedas, which all have been compared to gems. It is generally admitted that every mantra of the Veda has got three meanings आध्यात्मिक or spiritual आधिभौतिक or social and आधिदैविक or cosmic. त्रयोऽर्थाःसर्ववेदेषु is the well-known saying of Shri Ananda Tirtha and other scholars.

(११०६) (मांश्चत्वे) – ज्ञानकाले मन-ज्ञाने मन्यत इति मांश्चत्वः। पृषोदरादित्वात् सिद्धिः (पृशते) – त्वक्स्पर्शकाले – ब्रह्मतत्त्व विवेचनकाले।

सप्तमः खण्डः

Section VII

२ ३ १ २ २ २३ ३ २ ३ १ २
(११०७) ओ३म् अग्ने त्वं नो अन्तम उत त्राता शिवो भुवो
३क २र
वरूथ्यः ॥

बन्धुसुबन्धू ऋषी। अग्निर्देवता। द्विपदा विराट् छन्दः।

1107. O God! Thou art our nearest Friend (on account of Thy Omnipresence) Yea, our Saviour, the Conferer of bliss and Worthy of our highest praise.

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(११०८) ओं वसुरग्निर्वसुश्रवा अच्छा नक्षि द्युमत्तमो रयिं दा॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1108. O Omnipresent and Omniscient God, Thou Who art All-Resplendent; be manifest in our hearts and grant us wealth of Wisdom.

१ २ ३ १ २ ३ १२ ३
(११०६) ओं तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुम्नाय नूनमीमहे
१ २
सखिभ्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1109. To Thee then O Most Bright, O Radiant God, we come with prayer for happiness for our friends.

३२उ ३ १ २ ३ १ २३ १ २ ३ २
(१११०) ओ३म् इमा नु कं भुवना सीषधेमेन्द्रश्च विश्वे च देवाः ॥

भुवन आत्रेय ऋषिः । विश्वे देवा देवता । द्विपदा त्रिष्टुप् छन्दः ।

1110. May our souls and all these enlightened truthful wise men to aid us, bring these existing worlds to full completion, making us happy and prosperous.

३१ २ २क२र ३१ २ ३ १ २र ३१
(११११) ओं यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चादित्यैरिन्द्रः सह
२
सीषधातु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1111. May God along with learned people who like the sun dispel the darkness of ignorance, bestow upon us the spirit of sacrifice, strength of body and noble offspring.

३ २ ३ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
(१११२) ओ३म् आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिरस्मभ्यं भेषजा
२
करत् ॥

1112. May God Who is full of kindness, libarality and group of other noble qualities, keep us happy and healthy through the rays of the sun, through vital energies and with the help of the learned performers of sacrifice. May He furnish us with His healing medicinal substances.

(१११३—१११५) ओं प्र वो ऽर्चोप ॥

1113—1115. Sing songs in praise of the Lord and meditate upon His nature. Sayanacharya and some other commentators have taken the above as one Mantra and the meaning is as given above. Others take it as a reference to the following Mantras:—

(१११३) ओं प्र व इन्द्राय वृत्रहन्तमाय विप्राय गाथं गायत यं जुजोषते ॥ साम ४४६ ॥

(१११४) ओ३म् अर्चनयर्कं मरुतः स्वर्का आ स्तोभति श्रुतो युवा स इन्द्रः ॥ साम ४४५ ॥

(१११५) ओ३म् उप प्रक्षे मधुमति क्षियन्तः पुष्येम रयिं धीमहे त इन्द्र ॥ साम ४४५ ॥

आवश्यकटिप्पणयः

(११०८) (वसुश्रवाः)-पूर्णज्ञानः श्रूयतइतिश्रवो ज्ञानं वा यशो वा तत्र वसतीति पूर्णज्ञान सम्पन्नः

(११०९) (शोचिष्ठः) – अतिशयेन दीप्तिमान् शोचतिर्ज्वलतिकर्मा (निघ० १।१६)

(१११०) (देवाः)– सत्यनिष्ठा विद्वांसः । प्रमाणानि ३७ तमेपृष्ठे ऽवलोकनीयानि ।

(११११) (आदित्यैः)- आदित्यब्रह्मचारिभिःअथवा आदित्यवद्ज्ञानान्धकारनिवर्तकैर्विद्वद्भिः सह "एते खलु वाऽऽदित्या यद् ब्राह्मणाः" (तैत्ति० १।१६।८)

(१११२) (सगणः) – दयादानदाक्षिण्यादि गुणगणसहितः (आदित्यैः) – आदित्यकिरणैः प्राणैर्वा "प्राणा वा आदित्याः, प्राणा आदित्या प्राणाहीदं सर्वमाददते"। (जैमिनीयोप० ४।२।६)

अथाष्टमोऽध्यायः

CHAPTER VIII

१ २र३ १ २ ३ २ ३२ ३ २ ३ १ २
(१११६) ओं प्र काव्यमुशनेव ब्रुवाणो देवो देवानां जनिमा
१ २ ३ १ २ ३ २ ३१ २ ३ २
विवक्ति। महिव्रतः शुचिबन्धुः पावकः पदा वराहो
३क२र३ १ २
अभ्येति रेभन्॥

वृषगणोवासिष्ठ ऋषिः। पवमानः सोमो देवता। त्रिष्टुप् छन्दः।

1116. A divine holy man declares the story of divine birth, being embodiment of splendour, and desirous of the welfare of all, preaching like a great poetical work, proclaiming lofty wisdom. He takes great vows, is the friend of the pure, purifier of all, calling upon God in right earnest, speaking always true and sweet words he goes to the Almighty with His Knowledge. He becomes like a cloud sprinkling the water of purity.

२ ३ १ २ ३१ २ ३२३ ३ २३ ३ १ २
(१११७) ओं प्र हंसासस्तृपला वग्नुमच्छामादस्तं वृषगणा
३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ ३१२ ३ १
अयासुः। अङ्गोषिणं पवमानं सखायो दुर्मर्षं वाणं
२र ३ २
प्र वदन्ति साकम्॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1117. The groups of the rainers of wisdom who are like the swans separating truth from falsehood, who are quickly the overcomers of the foes in the form of lust, anger and

jealousy etc by their soul-force attain God Who is the Object of praise and adoration, the Purifier, difficult to attain by ordinary persons. Behaving with each other in a friendly manner, they mention about Him together.

१ २ ३१ २ ३ २ ३ १ २ ३
(१११८) ओं स योजत उरुगायस्य जूतिं वृथा क्रीडन्तं मिमते
१ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
न गावः । परीणसं कृणुते तिग्मशृङ्गो दिवा
२३१२३ १ २ ३ २
हरिर्ददृशे नक्तमृज्रः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1118. He the devout Yogi always goes to-wards God Who is Far-famed. He also realises His greatness through the practice of Yoga. The Vedic Wisdom can not be attained by a person who is uselessly engaged in mere sports. Being full of splendour, he (Yogi) manifests himself in many ways in day time and also shines at night on account of his many virtues, being the destroyer of sins.

२ ३ २ ३ १ २ ३१२ ३ १ २३ १ २
(१११९) ओं प्र स्वानासो रथा इवार्वन्तो न श्रवस्यवः ।
१ २ ३ १ २
सोमासो राये अक्रमुः ॥

देवल ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1119. Delivering sermons like the cars which thunder on their way and active like the horses, eager for knowledge, men of peaceful nature go from place to place, for the attainment of the wealth of wisdom.

३ २ ३ १ २ ३१ २र
(११२०) ओं हिन्वानासो रथा इव दधन्विरे गभस्त्योः ।
१ २ ३ १ २
भरासः कारिणामिव ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1120. Like chariots that are urged to speed, like joyful songs of singing men, the Yogis are engaged in doing noble deeds cheerfully and they practise Yoga with the help of Prāna and Apāna or Idā and Pingala. They achieve their goal through knowledge and action.

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
(११२१) ओं राजानो न प्रशस्तिभिः सोमासो गोभिरञ्जते ।
३२र ३ २ ३ १ २
यज्ञो न सप्त धातृभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1121. As kings are graced with eulogies, and sacrifices are adorned by seven priests, in the same manner, devotees of peaceful nature are decked with the Vedic speech consisting of seven main metres. They adorn the soul with the beams of knowledge.

१२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३१ २ ३ २
(११२२) ओं परि स्वानास इन्दवो मदाय बर्हणा गिरा ।
१ २ ३ १ २
मधो अर्षन्ति धारया ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1122. Devotees of moon - like nature leading pure lives, go forward with the stream of bliss of Sweet God for rapturous joy, taking the help of the Vedic Speech which makes them grow harmoniously.

३ १ २ ३१ २ ३ १ २ ३२ ३ १२
(११२३) ओ३म् आपानासो विवस्वतो जिन्वन्त उषसो भगम् ।
२३ २ ३ १ २
सूरा अण्वं वि तन्वते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1123. Winning the Sun's glory and speeding the light

of the Dawn, the devotees expound the subtle knowledge becoming like the suns, dispelling the darkness of ignorance.

३२ १ २ ३ २ ३ १ २ ३१२
(११२४) ओ३म् अप द्वारा मतीनां प्रत्ना ऋण्वन्ति कारवः।
२ ३ १२ ३ १ २
वृष्णो हरस आयवः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1124. The devotees being experienced, active and bearers of the splendour of God Who is the Rainer of bliss and peace, open the doors of their intellect to receive wisdom.

३ १२ ३ १ २ ३ १ २
(११२५) ओं समीचीनास आशत होतारः सप्त जानयः।
३१ २र ३ १२
पदमेकस्य पिप्रतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1125. Devotees of right type who have seven powers which bring about their welfare, like the wives of their husbands, attain God Who is One and Omnipresent. These seven powers referred to in the Vedas are the powers of 5 senses of perception, the mind and intellect.

२ ३ १ २ ३ १ २३ १२ ३ १२ ३२
(११२६) ओं नाभा नाभिं न आ ददे चक्षुषा सूर्यं दृशे ।
३१ २र३ १ २
कवेरपत्यमा दुहे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1126. In my navel (centre of the body) I establish God Who is the Controller of all in order to see Him, Who is the Sun of suns with the eyes of knowledge. I establish in my heart or meditate upon God, Who is the Upholder of sages.

३ २ ३२ ३२ ३१२ ३२ ३१ २ ३२
(११२७) ओ३म् अभि प्रियं दिवस्पदमध्वर्युभिर्गुहा हितम् ।

१२ ३ १२
सूरः पश्यति चक्षसा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1127. The Yogi Who dispels the darkness of ignorance like the sun, sees with his inner eyes, God Whom non-violent devotees constantly establish in their hearts, Beloved and the Abode of joy, light and wisdom.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१११६) (उशनाः)–वश–कान्तौ कान्तिस्वरूप इवसन् अथवा सर्वेषां श्रेयः कामयमानः । (वराहः) मेघ इव वराह इति मेघनाम (निघ० १ । १०) (पदा) – पद्–गतौ गतेस्त्रयोऽर्था ज्ञानंगमनं प्राप्तिश्च । अत्र ज्ञानार्थग्रहणम् ।

(१११७) (तृपलाः) – तृपलप्रभर्मेति व्याख्यायां यास्काचार्यो निरुक्ते तृप्रप्रहारी क्षिप्रप्रहारीति (निरुक्ते ५।१२) तस्मात्कामादिशत्रूणां क्षिप्रं विजेतारः । (अंगोषिणम) -- अंगूषोगमनकर्ता अगिधातोर्गत्यर्थात् समीपगमनकर्तारो यस्य तम ।

(१११८) (तिग्मशृङ्गः) – तीक्ष्णतेजस्कः शृङ्ग इतिज्वलन्नाम (निघ० १।१७) (परीणसम्) – परीणसेति बहुनाम (निघ० ३।१)

(१११९) (प्रस्वानासः) -- उपदेशात्मकं शब्दं कुर्वन्तः स्वन–शब्दे ।

(११२०) (कारिणाम्) -- स्तोत्रकारिणाम् ।

(११२१) गोभिः – वेदवाणीभिः गौरितिवाङ्नाम (निघ० १।११) सप्त प्रमुखच्छन्दांसि यथा गायत्र्युष्णिगनुष्टब् बृहतीपंक्ति त्रिष्टुप्-जगत्यः । सप्तधातारः ऋत्विजोवाऽधोलिखिताः ।

(१) होता, (२) मैत्रावरुणः, (३) ब्राह्मणाच्छंसी, (४) पोता, (५) नेष्टा, (६) अच्छावाकः (७) आग्नीध्रश्च ।

(११२२) (इन्दवः) – चन्द्रकिरणवत् सौम्यस्वभावाः (स्वानासः) -- सुवानासः अन – प्राणधारणे शुद्धजीवनयुक्ताः (बर्हणागिरा) बृहि-वृद्धौ सर्वतोवर्धयन्त्या वेदवाचा।

(११२३) (सूराः) -- सूर्यसमा अज्ञानान्धकारनिवारकाः।

(११२४) (कारवः) -- स्तोतारो भक्ताः कारुरिति स्तोतृनाम (निघ० ३।१६) कर्मशीलाश्च कर्मकुर्वन्तीति कारवः।

(११२५) सप्तजानयः – सप्त संख्याकाः शक्तयो जायावद् हितकारिण्यो येषां ते पंचेन्द्रियशक्तयो मनोबुद्धिशक्ती च (पिप्रतः)-सर्वपूरकस्य सर्वव्यापकस्य परमेश्वरस्य।

(११२६) (नाभिम्) -- नह-बन्धने सर्वान् पदार्थान् नियमे स्थापयितारं परमात्मानम्। (कवेरपत्यम्) न पातयितारम् उद्धारकमित्यर्थः।

(११२७) (अध्वर्युभिः)–अध्वर इति यज्ञनाम ध्वरतिर्हिंसाकर्मातत्प्रतिषेधः (निरुक्ते १।७) अध्वर्युः अध्वरं युनक्तिकामयते वा – अहिंसकोपासकैः। (दिवः पदम्) – दिवु - धातोर्द्युतिमोदगत्यर्थानादाय मोदप्रकाशज्ञानभंडारस्यार्थग्रहणम।

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II.

१ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १२
(११२८) ओ३म् असृग्रमिन्दवः पथा धर्मन्नृतस्य सुश्रियः।
३ १ २ ३ १ २
विदाना अस्य योजना॥

असितो देवलो ऋषिः। पवमानः सोमो देवता। गायत्री छन्दः।

1128. Devotees of moon - like calm nature, taking shelter in God Who is the Upholder of the eternal laws and Who therefore shines well, possessing Divine Wealth of Wisdom, knowing the various relations and plans of the Lord are

engaged in doing noble deeds, treading upon the path of righteousness. By various relations are meant relations with God as Father, Mother, Friend etc.

२उ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २र
(११२९) ओं प्र धारा मधो अग्रियो महीरपो वि गाहते ।
३ २ ३२ ३ १ २
हविर्हविःषु वन्द्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1129. It is only the best and the noblest in worth among the minds that can O Sweet God ! plunge into the great stream of Thy Vedic Wisdom, none else. (Vicious minds cannot understand the real import of the Vedas).

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १२
(११३०) ओं प्र युजा वाचो अग्रियो वृषो अचिक्रदद् वने ।
२ ३२ ३ १ २ ३ २
सद्माभि सत्यो अध्वरः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1130. The devotee who is true, non—violent and engaged in the meditation of God - his Real Abode, becomes the first and the foremost of sages and rainer of peace all around; he utters purifying words about the Adorable God

२३ १ २र २ ३ १ १ २ ३ १ २र
(११३१) ओं परि यत् काव्या कविर्नृम्णा पुनानो अर्षति ।
२र ३ १ २
स्वर्वाजी सिषासति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1131. When the sage purifying the minds of men, attains lofty wisdom by studying the Holy Vedas, he becoming full of knowledge and strength, desires to share the happiness thus derived with others.

१ २ ३२१ ३ २ ३ १ २
(११३२) ओं पवमानो अभि स्पृधो विशो राजेव सीदति ।
१ २ ३ १ २ ३ १२
यदीमृण्वन्ति वेधसः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1132. When wise devotees attain God, He the Purifier casts away all obstacles as a king puts down all insurgents among his subjects.

२ ३ २ ३ १ २ ३२३ ३ १ २
(११३३) ओ३म् अव्या वारे परि प्रियो हरिर्वनेषु सीदति ।
३ १ २ ३ २
रेभो वनुष्यते मती ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1133. God Who is the most desirable and acceptable, Destroyer of all misery, remains in the hearts of His devotees. He giving instructions, desires to give pure mind and intellect to them.

२ ३ १ २३१ १ २ ३ १ २१
(११३४) ओं स वायुमिन्द्रमश्विना साकं मदेन गच्छति ।
२ ३ १ २ ३ १ २
रणा यो अस्य धर्मणा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1134. The devotee who takes delight in the contemplation of God and thus enjoys rapturous Joy, controls the vital breath, mind and the senses of perception and action.

२ ३ १ २१३ २ ३ १ २ ३ १ २
(११३५) ओ३म् आ मित्रे वरुणे भगे मधोः पवन्त ऊर्मयः ।
३ १ २ ३ १ २
विदाना अस्य शक्मभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1135. The waves of the bliss of Sweet God, through His mighty powers purify a persons who is friendly to all, who dispels darkness and who always treads upon the path of righteousness.

३ १ २ ३२उ ३ १२ ३ १ २
(११३६) ओ३म् अस्मभ्यं रोदसी रयिं मध्वो वाजस्य सातये।
२ ३ १ २ ३' १ २
श्रवो वसूनि सञ्जितम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत ।

1136. Gain for us O noble men and women like the heaven and earth, wealth of wisdom to win us strength. Gain for us knowledge and revown.

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २३ १ २
(११३७) ओ३म् आ ते दक्षं मयोभुवं वह्निमद्या वृणीमहे ।
२ ३ १ २ ३ १२
पान्तमा पुरुस्पृहम् ॥

भृगुर्वारुणिर्ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1137. O God ! We choose to day that power of Thine which brings us bliss, which protects us and which is desired by all, grant that to us O Support of the whole world.

२ ३ १ २र ३२र ३ १ २ ३ १ २
(११३८) ओ३म् आ मन्द्रमा वरेण्यमा विप्रमा मनीषिणम् ।
२ ३ १ २ ३ १ २
पान्तमा पुरुस्पृहम ॥

1138. O God ! We choose Thee Who art the giver of rapturous Joy, Excellent Most Wise, Knower of our minds, the Guardian and desired by all.

२ ३ १ २र ३ २३ २ ३२
(११३९) ओ३म् आ रयिमा सुचेतुनमा सुक्रतो तनूष्वा ।

२ ३ १ २३ १ २
पान्तमा पुरुस्पृहम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1139. We choose Thee O God! Who art for ourselves Most Wise, our real wealth and ever present within our bodies, our Protector and desired by all.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(११२८) (इन्दवः) – चन्द्रवच्छान्तस्वभावा उपासकाः (योजनाः) – सम्बन्धान् योजना वा "त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ ।" (साम. ११७०) । "सखा नो असि परमं च बन्धुः" (अथर्व. ४। २) । "अग्निं मन्ये पितरमग्निमापिमग्निं भ्रातरं सदमित् सखायम् ॥" (ऋ. १०। ७।३) । इत्यादि मन्त्रोक्तान् विविधसम्बन्धान् ।

(११२९) (हविःषु हविः) – अन्तःकरणेषु हूयन्ते परमात्मनीति हवींषि अन्तःकरणानि मनोबुद्धयादीनि तेषु वन्द्यम् – श्रेष्ठम् । (अपः) – सर्वव्यापकस्य तव परमेश्वरस्य आप्लृ – व्याप्तौ इति धातोः ।

(११३०) (वने) – संभजनीये परमात्मनि – वन संभक्तौ-अरण्ये वा ।

(११३१) (नृम्णा) – नृणां मननशीलानिमनांसि ।

(११३२) (वेधसः) – मेधाविनः वेधा इति मेधाविनाम (निघ० ३।१५) । (ऋण्वन्ति) – प्राप्नुवन्ति ऋण्वतिर्गतिकर्मा (निघ० २।१४) गतेर्ज्ञान गमन प्राप्त्यर्थेष्वत्र प्राप्त्यर्थ ग्रहणम् ।

(११३३) (अव्या) – अव - धातोरनेकार्थेषु अत्र कामनार्थग्रहणम् । (वनेषु) – वननीयेषु भक्तानां हृदयेषु वन – संभक्तौ । (रेभः) – रेभृ शब्दे शब्दं कुर्वन् उपदिशन्नित्यर्थः (वनुष्यते) – दातुम्

इच्छति वनोतिः - कान्तिकर्मा (निघ० २ । ६) । (मती' - मनन साधने मनोबुद्धी ।

(११३४) (इन्द्रः) - अत्र मनः, प्रसंगवशात् मन एवेन्द्रः (शत० १२।९।१।१३) यन्मनः स इन्द्रः (गो० ३०।४।११)

(११३६) (रोदसी) - द्यावापृथिव्याविव वर्तमानौ विद्वांसौ स्त्रीपुरुषौ द्यौरहं पृथिवी त्वमिति (अथर्व० १४।२।१४-२-७१) वेद निर्देशात् ।

तृतीय खण्डः

Section III

३ १ २ ३ १ २३१ २ ३ १ २ ३२३२उ
(११४०) ओं मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आ
३ २ ३ २ ३ २ ३ २ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
जातमग्निम् । कविं सम्राजमतिथिं जनानामासन्नः
१ २ ३ २
पात्रं जनयन्त देवाः ॥

भरद्वाजो बार्हस्पत्य ऋषिः । अग्निर्देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1140. For translation, please refer to the verse no. 67 on P. 63 and for notes to P. 65. Repeated in the context for emphasis.

१ २र ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १
(११४१) ओं त्वां विश्वे अमृत जायमानं शिशुं न देवा अभि
२र २३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
सं नवन्ते । तव क्रतुभिरमृतत्वमायन् वैश्वानर यत्
३ १ २र
पित्रोरदीदेः ॥

1141. O Immortal All-Pervading God! When Thou art realised within the hearts of the devotees, they praise Thee on all sides, as the Dispeller of all darkness of ignorance. and love Thee as a lovely child. When Thou shinest in pure

mind and intellect which indeed protect a person, the truthful enlightened persons attain immortality by Thy knowledge and good actions,

१ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
(११४२) ओं नाभि यज्ञानां सदनं रयीणां महामाहावमभि सं
२र ३ २ ३क२र ३ १ २ २१ २ ३ १
नवन्त । वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञस्य केतुं
३ ३ २
जनयन्त देवाः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1142. The enlightened persons praise and realise All-pervading God Who is the centre of all Yajnas (sacrifices) the seat of riches in the form of good intellect, knowledge and joy, Great and therefore invoked by all on all sides, the Master of all noble non- violent deeds, the Instructor (through the Vedas), of all good acts. Him they manifest within their pure hearts.

१ २ ३ १ २ ३ १२ ३ २ ३ २
(११४३) ओं प्र वो मित्राय गायत वरुणाय विपा गिरा ।
१ २ ३२ ३२
महि क्षत्रावृतं बृहत् ॥

यजत आत्रेय ऋषिः । मित्रावरुणौ देवता । गायत्री छन्दः ।

1143. (1) O men ! Sing forth the glory of God Who is your true Friend and Who is the Dispeller of all darkness, with a song inspired. God denoted by the name Mitra and Varuna is Mighty, True and Great.

(2) Sing forth the glory of a person who is friendly to all and who is most acceptable on account of his noble virtues. Such persons are mighty, truthful and great.

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २र
(११४४) ओं समाजा या घृतयोनी मित्रश्चोभा वरुणश्च ।

३ २ ३१२ ३ २
देवा देवेषु प्रशस्ता ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1144. (1) God denoted by two different names of Mitra and Varuna according to different attributes of love and justice, is the Sovereign, the Origin of splendour and glorified among all shining bėings.

(2) By Mitra and and Varuna may also be taken as in the previous verse, persons of loving nature and dispellers of darkness of ignorance. They shine well on account of their virtues, are full of spledour and glorified among all enlightened persons. They stand mostly for teachers and preachers.

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(११४५) ओं ता नः शक्तं पार्थिवस्य महो रायो दिव्यस्य ।
१२ ३ २ ३ १२
महि वां क्षत्रं देवेषु ॥

• ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1145. So help ye us O teachers and preachers, to riches great celestial (in the form of Wisdom) and terrestrial wealth. Vast is your sway among the enlightened persons.

१ २र २र ३ २ ३ १ २
(११४६) ओ३म् इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २
अरावीभिस्तना पूतासः ॥

मधुच्छन्दा ऋषिः । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1146. O Marvellously Bright God ! These Thy sons long for Thee. Even by Thy little grace being pure, let them attain the wealth of wisdom and truth. Come, i.e. be manifest in their hearts.

१ २र ३ २ ३ १ २र ३ १ २
(११४७) ओ३म् इन्द्रा याहि धियेषितो विप्रजूतः सुतावतः ।

२३ १२ ३ १२
उप ब्रह्माणि वाघतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1147. O God! Thou Who art attained through pure intellect and noble deeds by the wise, come nigh to the sacrificing wise devotees' prayers. [Kindly fulfil their noble desires by accepting their sincere prayers].

१ २र३ १ १ २ ३ २३ १ २
(११४८) ओ३म् इन्द्रा याहि तूतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः ।
३१ २ ३ १ २
सुते दधिष्व नश्चनः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1148. O God Possessor of sin-destroying powers! come quickly acceding to our Vedic prayers. Grant us food (material as well as spiritual) in this world created by Thee.

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(११४९) ओं तमीडिष्व यो अर्चिषा वना विश्वा परिष्वजत् ।
३ २ २ १ २ ३ १ २
कृष्णा कृणोति जिह्वया ॥

भरद्वाजोबार्हस्पत्य ऋषिः । इन्द्राग्नी देवते । गायत्री छन्दः ।

1149 O man! Glorify Him Who encompasses all rays of the sun and makes them look darker by His conquering power. [God is the Giver of the light to the sun and the Source of all splendour.]

२ ३२ ३ १ २ ३ १ २र ३ १ २
(११५०) ओं य इद्ध आविवासति सुम्नमिन्द्रस्य मर्त्यः ।
३ १ २ ३ १ २ ३ २
द्युम्नाय सुतरा अपः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1150. The man who tries to enjoy the real happiness of

the soul in his self, enkindled with knowledge, for him the streams of actions become easily passable. [He does not find it difficult to cross over the streams of actions].

२ ३ १२ ३१२३१ २ ३१२
(११५१) ओं ता नो वाजवतीरिष आशून् पिपृतमर्वतः ।
१ २३ २ ३ १ २
एन्द्रमग्निं च वोढवे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1151 Let us be able to acquire completely the tru knowledge of God and soul. May they (God and soul fulfil our wise desires and strengthen the horses of senses.

आवश्यकटिप्पण्यः

(११४१) (शिशुम्) – शिशुः कस्मात् शंसनीयो भवति (निरुक्ते १०। ४) अथवा सर्वाज्ञाननाशकमिव शो-तनूकरणे तनूकरोत्यज्ञानमिति शिशुः तमिव। (पित्रोः) – पालकयोर्मनोबुद्ध्योः ।

(११४२) (रयीणाम्) – सन्मतिसद्गतिसद्गत्यादीनामैश्वर्याणाम् । (आहावम्) – आसमन्ताद् हूयते स्मर्यते भक्तैरिति तम् । (अध्वराणाम्) – हिंसारहितकर्मणाम् (केतुम्) – विज्ञापकम् कित--संज्ञाने काश० धा० ।

(११४३) (विपा गिरा) – देवप्रेरितया वाचा । ग्रिफिथ महोदयोऽपि "Sing with a song inspired" इत्युक्तममेवानुवादं चक्र इति हर्षास्पदम् । (क्षत्रौ) – ओजस्विनौ ओजः – क्षत्रम् (ऐत० ८। २। ३। ४) ।

(११४४) (घृतयोनी)–घृ-क्षरणदीप्त्योः अत्र दीप्त्यर्थ ग्रहणम् तस्या दीप्तेः – योनिः -- कारणम् ।

(११४५) (दिव्यस्य रायः) – दिव्यधनस्य ज्ञानरूपस्य अभयं सत्वः संशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः । दानं दमश्च यज्ञश्च, स्वाध्याय-

स्तप आर्जवम् ॥ इत्यादि श्लोक द्वारा भगवद्गीतायां (१६-अ० १-३) प्रतिपादिताया दैव्याः सम्पदः, शमदमोपरतितितिक्षाश्रद्धासमाधानरूपायाः षट्क सम्पदो वा ।

(११४६) (तना) - धनानि तनेति धननाम (निघ० २ । १०) ।

(११४७) (वाघतः) -- मेधाविन ऋत्विजः वाघत इति मेधाविनाम (निघ० ३ । १५) । वाघत इति ऋत्विङ्नाम (निघ० ३ । १८)

(११४८) (हरिवः) -- हरन्तिपापानीति हरयः शक्तयस्तद्वन् (तूतुजानः) - क्षिप्रम् तूतुजान इति क्षिप्रनाम । (निघ० २ । १५) (चनः) -- निघ० ४।३ अन्नम् (भौतिकम् आध्यात्मिकं च ज्ञानादिरूपम्) ।

(११४९) (वना)-- रश्मीन् वन इति रश्मि नाम (निघ० १ । ५) (जिह्वया)- जयति या सा जिह्वाशक्तिस्तया ।

(११५१) (इन्द्रम्) - आत्मानम् (२६१ तम पृष्ठे टिप्पणी द्रष्टव्या प्रमाणार्थम्) (अग्निम्) -- अगि-गतौ अंचुगतिपूजनयोरित्यादि रूपेण अग्निः कस्मादग्रणीर्भवति (निरु० ७ । २) इत्थमग्निः ज्ञानस्वरूपः सर्वाग्रणीः परमेश्वरस्तम् । (अर्वतः)-अश्वानिन्द्रियरूपान् "इन्द्रियाणि हयानाहुः" (कठोप० १ । ३ । ४)

चतुर्थः खण्डः

Section IV

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १
(११५२) ओं प्रो अयासोदिन्दुरिन्द्रस्य निष्कृतं सखा सख्युर्न
२र ३ १ २
प्र मिनाति सङ्गिरम् ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३१
मर्य इव युवतिभिः समर्षति सोमः कलशे शत-
२ ३ २
यामना पथा ॥

सिकता निवावरी ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । जगती छन्दः ।

1152. The devout soul starts forth for God's abode-emanicaption and slights not as a friend, the behests(given in the form of the Vedas) of its friend. Being of peaceful nature, it enjoys the bliss of God, treading upon the hundred-fold path of virtue, like a young man enjoying the company of his mother, sister, wife and other female relations.

२ ३ १ २ ३१२ ३ १२ ३ १२ ३१२
(११५३) ओं प्र वो धियो मन्द्रयुवो विपन्युवः पनस्युवः संवर-

२३ १ २ ३क२र २ २ ३ २ २ ३
णेष्वक्रमुः । हरिं क्रीडन्तमभ्यनूषत स्तुभोऽभि धेनवः

२ ३ २
पयसेदशिश्रयुः ॥

1153. O learned men, your voices of pleasant sound, praise worthy, fond of lauds have come into the hall enclosed for Yajna (sacrifice). Singers hymn God the Destroyer of all evils, creating and dissolving the world like a sport. Devotees who drink deep of the nectar of devotion take shelter in Him, with the object of their spiritual growth.

१ २ ३१२ ३ २ ३ २ ३ २३ १ २३
(११५४) ओं आ नः सोम संयतं पिप्युषीमिषमिन्दो पवस्व

१ २ २ १२ २ ३ १२३ २उ ३ १ २
पवमान ऊर्मिणा । या नो दोहते त्रिरहन्नसश्चुषी

३ १ २र ३१२ ३ १ २
क्षुमद् वाजवन् मधुमत् सुवीर्यम् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1154. O Refulgent God, Source of Peace! O Purifier. Pour on us with Thy waves of bliss, plantiful food of knowledge which helps in our spiritual growth. Endow us also with that un-wavering firm sweet devotion, full of the wealth of faith and pure words of praise, thrice (in the morning, evening and night before retiring).

२ ३ १ २र ३ २ ३ १२ ३ १ २
(११५५) ओं न किष्टं कर्मणा नशद् यश्चकार सदावृधम् ।
२ ३ २ ३ २ ३ १ २ १ ३ १ १ २ ३ १ २र
इन्द्रं न यज्ञैर्विश्वगूर्तमृभ्वसमधृष्टं धृष्णुमोजसा ॥

पुरुहन्मा आङ्गिरस ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथो विषमा बृहती छन्दः ।

1155. No one can equal him by deeds and kill him who acts in accordance with the commands of the Lord Who strengthens ever more, Who is praised by all, is Supreme, Irresistible and conquering all by His Might.

१ २ ३ १ २र ३ १ २र ३ १ २ १ २
(११५६) ओं अषाढमुग्रं पृतनासु सासहिं यस्मिन् महीरुरुज्रयः ।
२ ३र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
सं धेनवो जायमाने अनोनवुर्द्यावः क्षामीरनोनवुः ॥

ऋषिदेवते पूर्वमन्त्रवत् । प्रगाथः समा सतो बृहती छन्दः ।

1156. We take shelter in that God Who is the most Powerful Conqueror, invincible in war (with sins and sinners). [Though God has no enemy, yet those wicked people who go against His commands and tyrannise over people are called His enemies). When He is manifest within the hearts, loud Voices of the devotees begin to praise Him. All the inhabitants of the heaven aid earth send their loud voices out.]

आवश्यकटिप्पणयः

(११५२) (कलशे) – कलाःशेरतेऽस्मिन्निति कलशः परमात्मा, कृपया २६४ पृ० टिप्पणी दृश्यतां विवरणार्थम् ।

(११५३) (स्तुभः) -- स्तोभतिरर्चति कर्मा (तिघ०३। १४) अर्चका भक्ताः (पयसा) -- पयसे वृद्धये ओप्यायी वृद्धौ इति धातोर्निष्पन्नः पय. शब्दः हेतौ तृतीया। (धेनवः) – भक्त्यमृतरसपातारः धेञ्-- पाने ।

(११५४) (इषम्) – ज्ञानरूपमन्नम् (पिप्युषीम्) ओप्यायी-वृद्धो वृद्धि-कारकम् (द्युमत्) – शब्दवत्-परमेश्वर स्तोत्रयुक्तम् द्यु--शब्दे।

(११५६) (धेनव:) – वाच: धेनुरिति वाङ्नाम (निघ० १।११) (क्षामी:) – पृथिवीस्थप्राणिन: क्षमा इति पृथिवीनाम (निघ० १।१)

पञ्चम: खण्ड:

Section-v

१ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २
(११५७) ओं सखाय आ नि षीदत पुनानाय प्रगायत ।
२ ३ २ ३१ २र ३ २
शिशुं न: यज्ञै: परि भूषत श्रिये ।।

पर्वतनारदौ काण्वावृषी । पवमान: सोमो देवता । उष्णिक् छन्द: ।

1157. Sit down O friends ! and sing aloud to Him Who purifies all. Adorn Him for glory and prosperity, like a child, with noble deeds. [We should love God as we love our children and try to please Him with our noble deeds, as we try to please our children.]

For metrical translation of the Mantra, please refer to the verse no. 568 on Page 296].

१ २ ३२३ ३ १ २ २ १२ ३ १ २
(११५८) ओं समी वत्सं न मातृभि: सृजता गयसाधनम् ।
३ २क १ २ ३१ २र
देवाव्यं३ मदमभि द्विशवसम् ।।

ऋष्यादय: पूर्ववत्

1158. The Acharya (Precepter) addressing his pupils says :—

O disciples ! As calves are united with mother kine, unite good character and good conduct which are the means for the acquisition of true wealth in the form of knowledge, with the noble feelings of your mind. By so doing, attain

that abiding joy which is protected by enlightened truthful persons and which has double strength.

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(११५८) ओं पुनाता दक्षसाधनं यथा शर्धाय वीतये ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
यथा मित्राय वरुणाय शन्तमम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1149. Purify your character which gives you power for acquiring greater strength and splendour, so that it may please God Who is your True Friend and most acceptable.

२ ३क २र ३ १ २ ३ २
(११६०) ओं प्र वाज्यक्षाः सहस्रधारस्तिरः
३१२ २उ ३ १ २
पवित्रं वि वारमव्यम् ॥

अग्नयोधिष्ण्यऐश्वरा ऋषयः । पवमानः सोमो देवता । द्विपदा विराट् छन्दः ।

1160. God Who is Almighty possossing thousands of powers, Whose streams of bliss are flowing in thousands of ways, is manifest in eternal pure soul free from lust, greed, anger and other evils.

२ २क २र ३ १ २
(११६१) ओं स वाज्यक्षाः सहस्ररेता
३ १ २ १ २र ३ २
अद्भिर्मृजानो गोभिः श्रीणानः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1161. Almighty God is manifest in the soul. purifying it with His pervading powers and being approached with pure words of praise and prayer.

१ २ ३ १ २ ३ १
(११६२) ओं प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा
२र ३ १ २र ३ २
नृभिर्येमानो अद्रिभिः सुतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1162. O God Source of Peace ! Being meditated upon by men through the practice of Yamas and Niyamas and being attained by invioable acts of austerity, enter the soul's residing place i.e. heart.

१ २र ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
(११६३) ओं ये सोमासः परावति ये अर्वावति सुन्विरे ।
२ ३ १ २ ३ १ २
ये वादः शर्यणावति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र ३क २र
(११६४) ओं य आर्जीकेषु कृत्वसु ये मध्ये पस्त्यानाम् ।
२ ३ १ २ ३ १ २
ये वा जनेषु पञ्चसु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

१ २ ३ २ ३२उ ३ १२ ३ २ ३ १ २
(११६५) ओं ते नो वृष्टिं दिवस्परि पवन्तामा सुवीर्यम् ।
३२ ३ २ ३ १ २
स्वाना देवास इन्दवः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1163—65. May the devotees of peaceful nature who are afar or near at hand, who are in dense forests or in the plains, who dwell in homes being themselves householders or who work among the people divided into Brahmanas Kshatriyas, Vaishyas, Shudras and un-cultured, pour forth upon us rain of noble teachings and heroic strength, as they lead pure lives and are enlightened truthful persons of moon—like nature.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(११५७) यज्ञैः -- यज्ञो वैश्रेष्ठतमं कर्म (शत० १।७।१।५)
Beneficial noble non--violent acts.

(११५८) (गयसाधनम्)–गयइतिधननाम (निघ० २। १०) ज्ञानरूपधन-साधनं सद्वर्तनम (द्विशवसम्)-द्विगुणितं शवो बलंयेन तादृशं मदम् -- आनन्दम्, शव इति बलनाम (निघ० २।६)।

(११५९) (शर्धाय) - बलाय शर्ध इति बलनाम (निघ० २। ६)

(११६०) (सहस्रधारः) – सहस्रमिति बहुनाम (निघ० ३।१) सहस्रशक्ति-धारकः अथवा सहस्रमानन्दधारा यस्य सः (वारम्) -- वारयति कामक्रोधलोभादीन् विकारानिति तम्।

(११६१) (अद्भिः) – सर्वत्र व्याप्त शक्तिभिः आप्लृ -- व्याप्तौ इति धातोः हृस्वत्रं।

(११६२) (अद्रिभिः) -- अविदार्यैस्तपोभिः दृ-विदारणे यमाः पंच -- अहिं-सासत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहा यमाः नियमाः - शौचसन्तोषतपः स्वाध्यायेश्वर प्रणिधानानि नियमाः (योगदर्शने साधनपादे सू० ३०, ३२)।

Yamas are five-non-violence or harmlessness, truthfulness, abstaining from theft, Brahamcharya (continence) and non-covetousness. Niyamas are also five- cleanliness, contentment, austerity, study of the Scriptures, and Perfect self-surrender or dedicating oneself to God.

(११६३-६५) (आर्जीकेषु) – ऋजुषु सरलेषु समप्रदेशेषु (पस्त्यानाम्) - गृहाणाम् पस्त्यमिति गृहनाम (निघ० ३।४) (पंचसु जनेषु)-- ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राश्चत्वारो वर्णा निषादपंचमा इति निरुक्ते ३।२।८ निषादः -निषण्णमस्मिन् पापकमिति पापासक्तः (स्वानाः)--सुशोभनम् आनः--जीवनं येषां ते अन-प्राणने।

षष्ठः खण्डः

Section VI

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
(११६६) ओ३म् आ ते वत्सो मनो यमत् परमाच्चित् सधस्थात्।
२ ३ १ २ ३ २
अग्ने त्वां कामये गिरा ॥ साम ८ ॥

वत्सः काण्वऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1166. O Omniscient Lord ! I am Thy child. I am determined to draw Thy mind to me although Thou art the Most Supreme. O Lord ! It is Thee alone I want with all my heart and soul and speech.

For matrical translation, please refer to the mantra no. 8 on P. 35.

३ २उ ३२उ ३ २ ३ २ ३ १२ ३२
(११६७) ओ३म् पुरुत्रा हि सदृङ्ङसि दिशो विश्वा अनु प्रभुः ।
३१ २
समत्सु हवामहे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1167. O God ! Thou art Protector of all and looking upon all equally and impartially. Thou art Lord of all regions. In all struggles (internal or external) and on the occasion of joy, we call on Thee.

३ २ ३ १ २र ३ १ २
(११६८) ओं समत्स्वग्निमवसे वाजयन्तो हवामहे ।
१ २ ३ १ २
वाजेषु चित्रराधसम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1168 We call on God Our Supreme Leader for protection and to help us in the strife as we desire to acquire physical, mental and spiritual powers. He is Giver of wondrous gifts in knowledge and strength.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(११६९) ओं त्वं न इन्द्रा भर ओजो नृम्णं शतक्रतो विचर्षणे ।
२ ३१ ३ २ १ २
आ वीरं पृतनासहम् ॥

नृमेध आङ्गिरसऋषिः । इन्द्रो देवता । ककुप् छन्दः ।

1169. O Omnipotent and Omniscient God ! bring us great strength, bring us wealth (material as well as spiritual) and heroes, who will conquer in wars.

१ २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(११७०) ओं त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ ।
१ २ ३ १ २
अथा ते सुम्नमीमहे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :—

1170. Thou art our Almighty Father
Thou art our Mother Divine.
To Thee alone we pray for peace
We are children always Thine.

१ २ ३ २ ३२१
(११७१) ओं त्वां शुष्मिन् पुरुहूत वाजयन्तमुप ब्रुवे सहस्कृत ।
१ २ ३ १ २
स नो रास्व सुवीर्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1171. To Thee O Almighty Much invoked God ! Who desirest all to become mighty and wise and Who art meditated upon by all, do I speak. So grant us heroic power.

१ २ ३२र ३ १ २
(११७२) ओं यदिन्द्र चित्रं म इह नास्ति त्वादातमद्रिवः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
राधस्तन्नो विदद्वस उभयाहस्त्या भर ॥

अत्रिर्भौमऋषिः । इन्द्रो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1172. For translation, please refer to the verse no. 345 on Page 189 and for notes to Page 192.

१ २र३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र
(११७३) ओं यन्मन्यसे वरेण्यमिन्द्र द्युक्षं तदा भर ।
३ २ ३ १ २ ३ १ २र ३१२
विद्याम तस्य ते वयमकूपारस्य दावनेः ॥

ऋष्यादय पूर्ववत् ।

1173. Bring soon what Thou deemest best O God! that which is Divine. So may we know Thee as Thou art, a Giver boundless in Thy gifts.

१ २ ३ १ ३ २ ३ २३ १ २ ३ १ ३२
(११७४) ओं यत्ते दित्सु प्रराध्यं मनो अस्ति श्रुतं बृहत् ।
१२ ३ १ २ ३ १ २र ३ १२
तेन दृढा चिदद्रिव आ वाजं दर्षि सातये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1174. O God the Destroyer of all sin and misery, grant us that Thy knowledge Which is worth maditating upon, famed in all the regions and great, to be attained by all by which Thou rendest all evil, so that we may be benefited by it.

आवश्यकटिप्पण्यः

(११६७) (समत्सु) – संग्रामेषु समत्सु इति संग्रामनामसु (निघ० २ । १७; अथवा समत्सु-भक्त्युत्सवरूप परमानन्दावसरेषु समदोवात्तेः सम्मदो वा मदते यास्कः (निरुक्ते० ६ । १७) सं पूर्वकाद्मदी-हर्षे इत्यस्मात् क्विपि समो म लोपः ।

(११६८) (वाजेषु) -- बलेषु ज्ञानेषु च वज - गतौ गतेस्त्रयोऽर्थाः ज्ञानं गमनं प्राप्तिश्च अत्र ज्ञानार्थग्रहणम् वाज इति बलनाम (निघ० २। ६)

(११६९) (पृतनासहम्) - पृतनाइति संग्राम नाम (निघ० २।१७) पृतनासु संग्रामेषु शत्रूणामभिभवितारम् षह - अभिभवे।

(११७३) (द्युक्षम्) -- क्षिप्रं दिव्यं वा (अकूपारस्य) - अकुपरणस्य अकुत्सितं पालनं पूरणं वा यस्य पृ -पालनपूरणयोः।

(११७४) (अद्रिवः) -- दृ - विदारणे सर्वानिष्टदारणसमर्थ (सातये) - लाभाय-अस्मद्धितायेत्यर्थः षण-संभक्तौ षणु-दाने दानाय वा

अथ नवमोऽध्यायः प्रथमः खण्डः

CHAPTER IX SECTION I

१ २ ३ १ २३१ २ ३ ३ २ १२ ३१२
(११७५) ओं शिशुं जज्ञानं हर्यतं मृजन्ति शुम्भन्ति विप्रं मरुतो
३ १ २ ३ २ ३ १ २१ ३ १ २१
गणेन। कविर्गीर्भिः काव्येना कविः सन् त्सोमः
३ २ ३१२३ १ २
पवित्रमत्येति रेभन् ॥

प्रतर्दनो दैवोदासिः ऋषिः। पवमानः सोमो देवता। त्रिष्टुप् छन्दः।

1175. Learned shining priests with their band of discernment and dispassion etc. adorn, purify and brighten their souls which are desirous of acquiring knowledge, which dispel the darkness of ignorance with the acquired wisdom and which go from one place to another (to be united with the bodies according to their actions). They attain emancipation and induce others also to do the same. By songs a poet and a sage by wisdom, the soul of peaceful nature, repeating the Holy name of Om attains the Holiest God with the help of

the knowledge got from the Vedas and the words of wisdom ultered by the seers.

(११७६) ओं ऋषिमना य ऋषिकृत् स्वर्षाः सहस्रनीथः पदवीः कवीनाम् । तृतीयं धाम महिषः सिषासन्त्सोमो विराजमनु राजति ष्टुप् ॥

ऋष्याद्यः पूर्ववत् ।

1176. A great devotee of peaceful nature whose mind is in the study of the Vedas and in the meditation upon God, Who makes himself a seer, winner of true happiness, a leader of thousands of persons, a prince of sages, desirous of attaining emancipation which is above worldly pleasure and pain, praising God becomes a resplendent singer.

(११७७) ओं चमूषच्छ्येनः शकुनो विभृत्वा गोविन्दुर्द्रप्स आयुधानि बिभ्रत् । अपामूर्मिं सचमानः समुद्रं तुरीयं धाम महिषो विवक्ति ॥

ऋष्याद्यः पूर्ववत् ।

1177. The great soul which is seated in God, praiseworthy, mighty, roaming in the Lord, acquiring knowledge, full of devotional attitude, wielding weapons like peace, self-control etc. meditating upon the Director of the world, attains emancipation which is absolute bliss.

(११७८) ओं एते सोमा अभि प्रियमिन्द्रस्य काममक्षरन् ।

१२ ३ ३क२र
वर्धन्तो अस्य वीर्यम् ॥

असित: काश्यपो देवलो वर्षि:। पवमान: सोमो देवता । गायत्री छन्द: ।

1178, Obeying God's desires or commands (as expressed in the Vedas) these devotees of peaceful nature go forth everywhere, multiplying His might (so to speak). They sing the glory of God and thus make people devoted to Him.

३ १ २ ३२३ १ २ ३२३ १२
(११७९) ओं पुनानासश्चमूषदो गच्छन्तो वायुमश्विना ।
१ २ ३ १ २
ते नो धत्त सुवीर्यम् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1179. May those devotees, teachers and preachers who are established in God, give us great heoric strength, purifying us and thus enabling us to attain the Almighty God like them.

१ २ ३ १ २ ३ १ २र
(११८०) ओ३म् इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो हार्दि चोदय ।
३ २ ३ १ २ ३ १ २
देवानां योनिमासदम् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1180. O pure soul of peaceful nature! for pleasing God, purifying me in such a manner that I may attain God Who is desired by all enlightened truthful persons.

३१ २ ३ २३ १ २ ३ १ २ ३२ ३१२
(११८१) ओं मृजन्ति त्वा दश क्षिपो हिन्वन्ति सप्त धीतय: ।
२३ १ २
अनु विप्रा अमादिषु: ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1181. O devotee ! Ten characteristics of Dharma or 5 yamas and 5 Niyamas which throw away all impuity and evil, purify thee. Seven Senses of perception including mind and intellect lead thee forward and delight thee.

३ १ २ ३ १२३ १ २ ३ १ २र ३क२र
(११८२) ओं देवेभ्यस्त्वा मदाय कं सृजानमति मेध्यः ।
१ २र
सं गोभिर्वासयामसि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1182. O Soul ! Thou art to be guarded well. There fore we cover thee with noble words of advice to protect thee from the onslaughts of senses and thereby to attain true happiness. as thou createst rapturous joy when thou becom-est pure.

३ १ ३ २ ३ १ २र ३ १ २र
(११८३) ओं पुनानः कलशेष्वा वस्त्राण्यरुषो हरिः ।
२३ १ २
परि गव्यान्यव्यत ॥

1183. (1) Being manifested in the hearts that are like jars sin—destroyer God When pleased, puts on clothes in the form of the Vedic speech and purifies His devotees.

(2) Purified in the recess of the heart, the beautiful soul, our saviour from miseries, puts on the clothes of the know-ledge of the Vedas.

३ २ ३ १ २ ३ २उ ३ २३ १२
(११८४) ओं मघोन आ पवस्व नो जहि विश्वा अप द्विषः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
इन्दो सखायमा विश ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1184. O Resplendent God ! Flow onward to us who by Thy Grace, possess the wealth of knowledge. Drive away

and destroy all our internal enemies in the form of lust, anger, jealousy etc. Enter into our hearts who are Thy friends.

३ १ २ ३१ २र ३ १ २
(११८५) ओं नृचक्षसं त्वा वयमिन्द्रपीतं स्वर्विदम् ।
३ १ २ ३ १ २र
भक्षीमहि प्रजामिषम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1185. O God ! May we enjoy Thy bliss Who viewest men perfectly, satisfiest Thy Subjects well and givest true happiness, when realised by the noble souls.

३ २ ३ १ २र ३ १ २३ १ २र
(११८६) ओं वृष्टिं दिवः परि स्रव द्युम्नं पृथिव्या अधि ।
१२ ३ १ २
सहो नः सोम पृत्सु धाः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1186. (1) O God the Source of Peace ! Send down the rain from heaven and make splendour upon the earth. Give us Victory in wars (internal and external).

(2) It also prays for the rain of happiness, peace, and bliss from God.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(११७५) (मरुतः) – ऋत्विजः मरुत इति ऋत्विङ्नाम (निघ० ३।१८) Even Griffith in his foot-note on the word Marutah-says. meaning perhaps the 'priests.' Generally Western Scholars of the Stamp of even Max-Muller translate the word मरुतः as "the Gods of the storm" but here Griffith has to admit though without certainty that

"Marutah" perhaps means the priests. This admission is very significant.

(शिशुम्) -- शो-तनूकरणे उपलब्धज्ञानेनाविद्यां तनूकुर्वन्तम अभिशंसनीयमात्मानम् (हर्यतम्) – हर्य -- गति प्रेप्सयोः कर्मानुसारं सर्वत्र सर्वासु योनिषु वा गच्छन्तं जीवात्मानम् ।

(११७६) (महिषः) -- महान् (निघ० ३।३ महिष इति महन्नाम) (तृतीयं धाम) – लौकिकसुखदुःखभिन्नं परमानन्दरूपं तृतीयं धाम - स्थानम् ।

(११७७) (चमूषत्) -- चमू-भक्षणे चमति-सर्वान्ति प्रलयकाल इति चमूः परमेश्वरः तस्मिन निषीदतीति चमूषत् ब्रह्मस्थः (श्येनः) शंसनीयः (श्येनः) शंसनीयं गच्छति (नि० ४।२६) (अपामूर्मिम्)-- अपां जगताम् ऊर्मिम् - प्रेरकं परमेश्वरम् (समुद्रम्) -- सर्वेषां सम्मोदकम्,समुद्रः कस्मात् समुद्द्रवन्त्यापः अस्मात् सम्मोदन्तेऽस्मिन् भूतानीति यास्काचार्यः (निरुक्ते २।१०) ।

(1178) By multiplying God's Might is meant making people devoted to Him and thus expand His Kingdom in a way, although God is Perfect and Almighty.

(११७६) (अश्विना) -- अश्विनौ "अश्विनावध्वर्यू" (ऐत० १।१८ शत० १।१।२ १७ गो०उ०२।६) अध्वर्युः- अध्वरं युनक्ति कामयते वा अध्वर्युः (निरुक्ते १।३।८) अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः (मनु० ३।७) अध्यापनशब्देनाध्ययनमपि गृह्यते इति कुल्लूक भट्टटीकायाम् तस्मात्प्रवचन रूपस्याध्वरस्य यज्ञस्य योक्तारौ अध्यापकोपदेशकावेव भवत इति तदुपादानम् ।

(११८१) (क्षपः)–क्षिपन्ति मलमिति क्षिपः धर्मस्य दश लक्षणानि "धृतिः क्षमा दमोऽस्तेयं, शौचमिन्द्रियनिग्रहः । धीर्विद्या सत्यमक्रोधो दशकं धर्मलक्षणम् ॥ इति रूपेण मनुनावेदाधारेण प्रोक्तानि (म० ६।६२) "अहिंसासत्यास्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहा यमाः ।

शौचसन्तोषतपः स्वाध्यायेश्वरप्रणिधानानि नियमा इति दशापवित्रतावरणक्षेपकत्वात् क्षिप इत्युच्यन्ते।

(११८२) (मेष्यः) – सेच्यः रक्षितव्य इत्याशयः मिषु – सेचने (गोभिः) – गौरिति वाङ्नाम (निघ० १। ११) उत्तमवाणीभिः – उपदेश-वचनैः।

(११८३) (कलशेषु) – हृदयरूपेषु कलशेषु अथवा कला:शेरतेऽस्मिन्निति कलशो जीवस्तेषु (अरुषः) – रोषरहितः – प्रसन्न इति यावत् (गव्यानि) -- वेदवाग्रूपाणि।

(११८४) (मघोनः) – मघमिति धननाम (निघ० २। १०) ज्ञानधन-सम्पन्नान्।

(११८५) (स्वर्विदम) – स्वः-सुखं वेदयति प्रापयतीति स्वर्वित् तम् विद्लृ-लाभे (प्रजामिषम्) -- मिषु – सेचने प्रजासन्तर्पकम्।

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II.

१२ ३ १ २ ३१२ ३ १ २
(११८७) ओं सोमः पुनानो अर्षति सहस्रधारो अत्यविः।
३ १ २र ३ २
वायोरिन्द्रस्य निष्कृतम् ॥

1187. God Whose streams of bliss are flowing in thousand ways and who is above the cover of Matter is manifested in the heart of the active soul, purifying it.

१२ ३ १ २ ३ १ २र
(११८८) ओं पवमानमवस्यवो विप्रमभि प्र गायत।
३ २ ३ १ २
सुष्वाणं देववीतये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1188. O men who long for protection ! sing forth to God Who purifies all, Who fills all with bliss and Who prompts all wise men for the attainment of divine virtues.

१२३ १२ ३ १ २ ३१२
(११८६) ओं पवन्ते वाजसातये सोमाः सहस्रपाजसः ।
३ २ ३१२
गृणाना देववीतये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1189. Devotees of peaceful nature, possessing thousands of powers, praising God for the acquisition of wisdom, atrength and attainment of divine virtues go from place to place and purify all.

३ २ ३ १ २ ३ १२ १२
(११६०) ओ३म् उत नो वाजसातये पवस्व बृहतीरिषः ।
३ १२ ३१२
द्युमदिन्दो सुवीर्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1190. O Resplendent God ! Create in us great aspirations for the attainment of knowledge and bring to us splendid manly might.

१ २ ३२उ ३ २ ३१२३ १२
(११६१) ओ३म् अत्या हियाना न हेतृभिरसृग्रं वाजसातये ।
२उ ३ १ २ ३ १२
वि वारमव्यमाशवः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1191. As horses are urged by their drivers, so active disciples prompted by their preceptors for the acquirement of knowledge, are sent forth to God Who is to be always accepted as Lord and Who is to be desired.

१ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २
(११९२) ओं ते नः सहस्रिणं रयिं पवन्तामा सुवीर्यम् ।
३ २ ३ २ ३ १ २
स्वाना देवास इन्दवः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1192. May these resplendent truthful learned persons give us wealth of wisdom in thousands of ways and heroic power.

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३२३ ३ १ २
(११९३) ओं वाश्रा अर्षन्तीन्दवोऽभि वत्सं न मातरः ।
३ १ २र
दधन्विरे गभस्त्योः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1193. Devotees of moon-like nature preaching righteousness to people, love God as milchkine love their calves. They make themselves mighty by having control upon Prāna and Apāna and by holding God in their arms so to speak. [Devotees always remember God and rely upon Him]

२ ३ १ २ १ २ २र ३ १ २
(११९४) ओं जुष्ट इन्द्राय मत्सरः पवमानः कनिक्रदत् ।
२ ३ २३ २र
विश्वा अप द्विषो जहि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1194. A devotee loved by God, full of rapturous joy and purifying all, preaches righteousness and prays to the Almighty. Drive away all ideas of enmity from me.

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३१ २
(११९५) ओ३म् अपघ्नन्तो अराव्णः पवमानाः स्वर्दृशः ।
१ २ ३ १ २
योनावृतस्य सीदत ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1195. O wise men! showing the path of happiness, driving away all miserliness and purifying all, take shelter in God the True.

आवश्यकटिप्पण्य:

(११८७) (अत्यविः) – अविः – प्रकृति. वेदेषु "अविर्वैनाम देवता ऋतेनास्ते परीवृता" (अथर्व० १०। ८ ३१) इत्यादि मन्त्रोक्ता। परमात्मा प्रकृत्यतिक्रान्त इत्यत्यविः (वायोः इन्द्रस्य) जीवात्मनः वा -- गतिगन्धनयोः। इन्द्रस्य जीवात्मार्थे १६१ पृष्ठटिप्पणी दृश्यताम्।

(११८८) (विप्रम्) – पॄ – पालनपूरणयोः, विशेषेण पूरयति आनन्देनेति विप्रः परमात्मा तम्। देववीतये – दिव्यगुणव्याप्तये (पृ० ४।८ पृष्ठ टिप्पणी दृश्यताम्)

(११८९) सहस्रपाजसः --सहस्रशक्तिसम्पन्नाः पाज इति बलनाम (निघ० २।९) (पवन्ते) – पवते इति गति कर्मा (निघ २। १४) पूङ् – पवने पावयन्ति – पवित्री कुर्वन्तीत्यर्थः।

(११९०) (बृहतीःइषः) इषु-इच्छायाम् महतीः इच्छाः अभीष्टरूपाः (वाजसातये) -- वज-गतौ गतेरर्थेषु अत्र ज्ञानार्थग्रहणम् षण–संभक्तौ अथवा षणु-दाने (३१२ पृ० टिप्पणी दृश्यताम्)।

(११९१) (हियानाः) – हि गतौ संचाल्यमानाः (हेतृभिः) - संचालकैः सदाचार्यैः हि-गतौइत्यस्मादेव (अव्यम्)–अवधातोरनेकार्थेष्वत्र कान्त्यर्थ ग्रहणम् काम्यं परमेश्वरम्।

(११९३) (वाश्राः)--शब्दं प्रचारात्मकं कुर्वन्तः वाशृ-शब्दे (गभस्त्योः) -- गभस्तीति बाहुनाम (निघ० २।४)।

(११९४) (जुष्टः)--प्रीतः जुषी-प्रीति सेवनयोः (कनिक्रदत्) -- शब्दं करोति प्रचार रूपं प्रार्थनारूपंत्रा।

(११६५) (स्वर्दृशः)–स्वः सुखस्यमार्गं दर्शयन्तः (अरावृणः)--अदानवृत्तीः रा-दाने (ऋतस्य योनौ)--सत्यस्वरूपस्य परमेश्वरस्य गृहे-आश्रय इति भावः ऋतिमिति सत्यनाम (निघ० ३।१०) योनिरिति गृहनाम (निघ० ३।४)।

तृतीय खण्डः

Section III

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २३ १ २
(११९६) ओं सोमा असृग्रमिन्दवः सुता ऋतस्य धारया।
१ २ ३ १ २
इन्द्राय मधुमत्तमाः॥

असितः काश्यपोदेवलोवर्षिः। पवमानः सोमो देवता। गायत्री छन्दः।

1196. Devotees of peaceful nature, exceedingly rich in sweetness of temper, trained in the Vedic speech and therefore shining are created or prepared for the attainment of God. [They are so trained by their preceptors as to attain God easily].

३ १ २र ३ १ २ ३२उ ३ १ २
(११९७) ओ३म् अभि विप्रा अनूषत गावो वत्सं न धेनवः।
२३ १ २ ३ १ २
इन्द्रं सोमस्य पीतये॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1197. Sages praise God, as milchkine low to their calves; so that He may drink or accept their devotional juice.

२ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
(११९८) ओं मदच्युत् क्षेति सादने सिन्धोरूर्मा विपश्चित्।
१ २ ३ १ २र ३२
सोमो गौरी अधि श्रितः॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1198. A learned and joyous devotee dwells in the waves of God - the Ocean of virtues, getting sustenance from the Vedic speech.

३ १ २र ३ २ १ २
(११९९) ओं दिवो नाभा विचक्षणोऽव्या वारे महीयते ।
२ ३ २ ३ १ २ ३ २
सोमो यः सुक्रतुः कविः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1199. A devotee who is extra-ordinarily wise, doing always noble deeds and a poet besides, is worshipped when associated with God who controls heaven with His infinite power and encompasses Matter.

१ २र ३२३ २ ३ २ ३२ ३ १ २
(१२००) ओं यः सोमः कलशेष्वा अन्तः पवित्र आहितः ।
२उ ३ १२
तमिन्दुः परि षस्वजे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1200. A devotee of peaceful nature who dwells among the knowers of God and has a pure heart, is embraced by Resplendent Lord. [God loves only pure—hearted noble persons.

२र ३ १ २ ३१ २र ३ १ २
(१२०१) ओं प्र वाचमिन्दुरिष्यति समुद्रस्याधि विष्टपि ।
२ ३ १ २ ३ १२
जिन्वन् कोशं मधुश्चुतम ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1201. A devotee pleasing God Who is the Source of sweetness by his true devotion, living on the shore of a sea or in his house, becoming full of light prays to the Almighty.

१ २ ३ २ ३ १२३२ ३ १ २ ३ १ २
(१२०२) ओं नित्यस्तोत्रो वनस्पतिर्धेनामन्तः सबर्दुघाम ।
३ १ २र ३२
हिन्वानो मानुषा युजा ॥

• ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1202. God Who is ever to be praised, the Lord of all who are admired by men, leads devotees towards the path of righteousness, establishing in their intellects Vedic Speech which gives the best delight, as a cow gives good milk abundantly.

१ २ ३१ ३
(१२०३) ओ३म् आ पवमान धारया रयिं सहस्रवर्चसम् ।
३ १ २ ३ १ २
अस्मे इन्दो स्वाभुवम् ॥

1203. O Purifier of all, grant us wealth (of (knowledge) bright with a thousand splendours, yea, O Resplendent God, give us ready help.

३ २ ३ २ ३ २ ३२उ ३ १ २र ३२
(१२०४) ओ३म् अभि प्रिया दिवः कविर्विप्रः स धारया सुतः ।
१ २ ३ १ २
सोमो हिन्वे परावति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1204. Sage, poet, always seated in God Who is the Best Protector, a wise devotee with the stream of bliss received from the Almighty, roams about in the world dispelling all darkness like the sun. He flies to the excellent heights of knowledge.

आवश्यकटिप्पणयः

(११८६) (धारया) - वाचा धारेति वाङ्नाम (निघ० १।११)